UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Státní sociální podpora jako součást systému sociálního zabezpečení ČR

State social support as part of Czech social security system

Rigorózní práce

Zpracoval: Mgr. Martin Káninský

Konzultant: doc. JUDr. Věra Štangová, CSc.

Datum uzavření rukopisu: Březen 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: 8. 3. 2017 Mgr. Martin Káninský

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval konzultantu mé rigorózní práce paní doc. JUDr. Věře Štangové, CSc. za vřelý přístup a ochotně poskytované odborné rady při vedení této práce.

OBSAH

Úvod …… 3

1. Systém sociálního zabezpečení a jeho subsystémy …… 5

1.1 Pojem sociálního zabezpečení …… 5

1.2. Národní systémy sociálního zabezpečení …… 8

1.3. Systém sociálního zabezpečení v ČR ……. 9

1.4. Subsystémy sociálního zabezpečení ……. 9

1.4.2. Sociální pojištění ……. 10

1.4.2. Státní sociální podpora ……. 14

1.4.3. Sociální pomoc ……. 16

2. Faktory ovlivňující systém sociálního zabezpečení ……. 19

2.1. Faktor demografický ……. 19

2.2. Faktor ekonomický ……. 20

2.3. Faktor Politický ……. 22

2.4 Mezinárodní faktory ……. 24

3. Sociální události ……. 26

3.1 Členění sociálních událostí ……. 26

3.2 vývoj sociálních událostí ……. 28

3.3. Základní sociální události ……. 30

3.3.1. Těhotenství, rodičovství a mateřství ……. 31

3.3.2. Nezaopatřenost dítěte …….. 33

3.3.3. Nemoc a úraz ……. 35

3.3.4. Pracovní úraz a nemoc z povolání ……. 36

3.3.5. Invalidita ……. 37

3.3.6. Nezaměstnanost ……. 38

3.3.7. Chudoba a sociální vyloučení ……. 39

3.3.8. Stáří ……. 41

3.3.9. Smrt ……. 43

4. Cíle sociálního zabezpečení a sociální práva ……. 45

4.1 Právo na práci ……. 46

4.2 Právo na uspokojivé pracovní podmínky……. 48

4.3. Právo na důstojnou minimální životní úroveň ……. 48

4.4. Právo na rodinu ……. 50

4.5. Právo na sociální zabezpečení ……. 51

4.6. Právo svobodně se sdružovat ……. 52

4.7. Financování sociálního zabezpečení ……. 52

4.7.1. Průběžné financování ……. 53

4.7.2. Fondové financování ……. 54

5. Systém státní sociální podpory ……. 56

5.1. Pojetí a cíle státní sociální podpory ……. 56

5.1.1 Právní úprava 60

5.1.2. Vymezení pojmů 63

5.1.3. Životní a existenční minimum 66

5.1.4 Subjekty státní sociální podpory 68

5.1.4.1 Orgány státní sociální podpory 68

5.1.4.2 Oprávněné osoby 73

5.2. Dávky státní sociální podpory 76

5.2.1 Nárok na dávky státní sociální podpory..... 76

5.2.2. Proces žádosti o dávky 78

5.2.2.1 Žádost o dávky 78

5.2.2.2. Řízení o žádostech 80

5.2.2.3 Vyplácení dávek 82

5.3. Systém dávek státní sociální podpory 83

5.3.1. Dávky poskytované v závislosti na výši příjmu 84

5.3.1.1 Přídavek na dítě 85

5.3.1.2. Příspěvek na bydlení 86

5.3.1.3 Porodné 88

5.3.2. Ostatní dávky 90

5.3.2.1 Rodičovský příspěvek..... 91

5.3.2.2. Pohřebné 98

6. Problematika zneužívání dávek státní sociální podpory ……. 100

6.1 Zneužívané dávky ……. 101

6.2 Karta sociálních systémů ……. 103

6.2.1 Karta sociálních systémů v ČR ……. 103

6.2.1 Karta sociálních systémů v zahraničí ……. 104

Závěr ……. 109

Seznam použité literatury ……. 111

Přílohy ……. 119

Abstrakt ……. 121

Abstract ……. 121

Název práce v anglickém jazyce ……. 122

Keywords ……. 122

Summary ……. 123

ÚVOD

Během studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy mě zaujalo především právo sociálního zabezpečení. Je to obor, který se bezprostředně dotýká každého z nás, všichni se sním v průběhu života setkáváme.

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolil téma důchodová reforma v České republice, zabýval jsem se tedy problematikou hmotného zabezpečení osob starších a starých, i když toto téma má značný přesah i do generací mladších.

Pro svou práci rigorózní jsem si vybral téma týkající se naopak generace mladé a nejmladší - státní sociální podporu, což je systém dávek určený zejména rodinám s nezaopatřenými dětmi.

Cílem mé práce je především analyzovat současnou právní úpravu dávek státní sociální podpory, zabývat se i jejím vývojem, který je mimořádně dynamický, poukázat na některé problémy a zaměřit se na její další vývoj. Budu tak činit v širších souvislostech, v kontextu systému sociálního zabezpečení České republiky, jehož je státní sociální podpora významnou součástí. Zavedení státní sociální podpory v roce 1995 bylo velmi důležitým krokem v realizaci sociální reformy v České republice.

Svou práci jsem systematicky rozdělil do úvodu, 6 kapitol a závěru. V první kapitole se zaměřuji pojem sociálního zabezpečení, jeho systém a jeho subsystémy.

Ve druhé kapitole se zaměřuji na faktory ovlivňující systém sociálního zabezpečení a to jak tuzemské, tak zahraniční, ve třetí kapitole se zaměřuji na sociální události, jejich historický vývoj, pojetí, význam a členění.

Ve čtvrté kapitole se zabývám problematikou hlavních cílů sociálního zabezpečení a sociálními právy.

Těžiště práce spočívá v páté, nejrozsáhlejší kapitole, rozdělené do tří subkapitol, v nichž se zabývám v podstatě všemi zásadními otázkami souvisejícími se systémem státní sociální podpory.

V poslední kapitole věnuji pozornost problematice karty sociálních systémů. Projekt, jehož hlavním cílem bylo zjednodušit a zefektivnit poskytování nepojistných sociálních dávek, byl k 1.4. 2014 ukončen. V řadě zemí jsou systémy sociálních karet bez větších problémů využívány, jak se snažím ukázat.

V závěru hodnotím platnou právní úpravu systému státní sociální podpory a uvádím i několik dílčích námětů de lege ferenda.

1. SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ A JEHO SUBSYSTÉMY

1.1 POJEM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Vymezení pojmu sociální zabezpečení není jednotné a je používán v různém rozsahu i významu. Pojem „zabezpečení" může být také interpretován výrazy, do určité míry jsou to synonyma, jako jsou pojištění, zaopatření, zajištění a další, což záleží i na způsobu jejich financování. Používání těchto pojmů je závislé i na společenských zvyklostech. Jedná se o slovní spojení, které se postupem času vžilo, a pod kterým si většina obyvatel dokáže představit oblast zabezpečení v případě určitých životních či osobních událostí. V těchto situacích dochází k ochraně určitých společenských a individuálních zájmů obvykle za použití společenských prostředků. Tyto události nazýváme sociální události a jsou společností vnímány jako situace, při kterých je nutné poskytnou lidem v nouzi pomoc.[1]

Pojem sociální zabezpečení vychází historicky z pojmů jako jsou chudinská péče, sociální péče a sociální správa a jejich anglické ekvivalenty *socila welfare* a *social administration*. Evropská společnost se téměř výhradně zasloužila o zavedení těchto pojmů a jejich praktickou aplikaci v období od 16. století do 1. světové války. Nárůst počtu chudých důsledkem rozpadů feudálních vztahů byl příčinou nutnosti vytvoření systému opatření na jejich pomoc, jehož fungování zajišťovaly nejdříve církve, obce, a poté stát. Výsledkem byla sociální správa, jejíž mocenské funkce byly především regulativní a kontrolní, vykonávány dozíráním nad dodržováním právních předpisů. Poskytování azylu a služeb můžeme označit jako funkci služební, ta byla zajišťována z veřejných prostředků, především daní a poplatků.

V Evropě se pojem „sociální zabezpečení" objevuje zejména po druhé světové válce především po přijetí Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 102/1952 (dále MOP) o

[1] Ryba, J. a kol. Nad sociálním zabezpečením, 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha: Orac, 2000, s. 5

minimálních standardech sociálního zabezpečení. Jednalo se o takzvané minimální standardy „Minimum standards". V praxi je dnes ztotožňován obsah úmluvy s pojmem „social security". Poprvé se ovšem setkáváme s pojmem „zabezpečení" již v roce 1919, a to v programu Všesvazové komunistické strany v Sovětském Rusku. Toto označení bylo použito pro zaměstnanecký systém sociálních dávek, jehož realizace nebyla možná z důvodu katastrofální ekonomické a politické situaci za občanské války. Pod vlivem Sovětského svazu byl tento pojem rozšířen také u nás, a to zejména v letech 1954 až 1964, komunistickou stranou.

Zde je na místě vysvětlit určitý pojmový rozdíl. U nás je používán pojem sociální zabezpečení, v zahraničí „*sécurité sociale*", „*sozialversicherung*", „*seguridad social*", „social security", což přeloženo do češtiny znamená „sociální bezpečnost". Jde o nepřesný překlad, nebo rozdíl v pojetí sociální bezpečnosti a sociálního zabezpečení?

Termín „sociální bezpečnosť" se poprvé objevil v reformních snahách jihoamerického diplomata a vojevůdce Simona Bolivara v roce 1826. Po II. světové válce šlo v demokratických zemích o zajištění lidských práv státem na přijatelné sociální úrovni, o sociální bezpečnost občanů, o zajištění jejich lidských práv, tedy o činnost směřující k určitému stavu. Ve stejné době šlo v tehdejších komunistických zemích o převzetí péče o občany státu jako výraz redistributivního socializmu, to jest o určitý stav. Nejde tedy o nepřesný překlad, ale o jiné pojetí.

K rozšíření pojmu sociální bezpečnost došlo, jak už jsem uvedl výše, hlavně po II. světové válce zejména díky přijetí úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 102/1952 o minimálních standardech sociálního zabezpečení. U nás jde po roce 1990 také o sociální bezpečnost, tedy činnost směřující k určitému stavu, nikoli již o převzetí péče o občany státem.

Začátkem 90. let minulého století začal být u nás používán pojem „sociální bezpečnost", ale neujal se. V češtině má dlouhodobě pojem bezpečnost jiný význam. Používá se stále již dlouho užívaný zavedený pojem sociální zabezpečení, byť s vědomím určité nepřesnosti.

Trojí význam užití pojmu „sociální", je charakteristický pro období po druhé světové válce, a to především jako: „vztah ke společnosti, zlepšování společenských poměrů a hmotné zabezpečení jedince ve společnosti"[2]

Sociální zabezpečení je velmi důležitým nástrojem realizace sociální politiky. Ta je definována jako „praktická snaha, aby společenský celek byl uspořádán co nejideálněji"[3] Jedná se o souhrn morálních zásad a jejich uskutečňování. Sociální politika slouží ke kultivaci životních podmínek a kvality života. Sociální politika je ve vyspělých zemích vnímána jako součást společenského celku. Sociální politika ovlivňuje jednu z nejvýznamnějších oblastí života ve společnosti.

Sociální politika je pojmem, který lze obecně vymezit jako cílevědomou činnost státu, obcí a dalších subjektů za účelem zlepšení životních podmínek lidí, realizace lidských, především sociálních práv a rozvoje osobnosti každého jednotlivce.

Podle kritéria subjektů tvorby lze sociální politiku klasifikovat na státní, obecní a na státní politiku jiných subjektů. Státní sociální politika je kromě hospodářské politiky státu jednou z nejdůležitějších součástí politického života moderní společnosti a je neodmyslitelným znakem a měřítkem její vyspělosti. Představuje určitý kompromis, který má harmonizovat sociální potřeby různých sociálních skupin a eliminovat celospolečenské sociální konflikty.[4]

---

[2] Tomeš, I. a kol. Právo sociálního zabezpečení: Teorie a mezinárodní srovnání, 2. vydaní. Praha: Všehrd, 1995, s. 12

[3] Ottův slovník naučný nové doby,Díl VI. sv. 1: Sm–še. Praha 1940.

[4] Vysokajová, M., výklad hesla, Slovník českého práva, 3. přepracované vydání, II. díl, Praha: Linde Praha a.s., 2002, s. 1393

Uspořádání společnosti můžeme rozdělit do několika oblastí. Jedná se o dimenze sociální, ekonomické, ekologické, politické, a další. Sociální politika je těmito oblastmi nejen ovlivněna, ale také se na základě jejich propojení vyvíjí v souladu s nimi.

1.2. NÁRODNÍ SYSTÉMY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Zabezpečení osob v nepříznivých životních situacích, které jsou způsobeny sociálními událostmi jako jsou především nemoc, úraz, invalidita, mateřství, stáří a ztráta živitele, je problémem každé společnosti. Každá společnost se musí tímto problémem zabývat a řešit ho. Avšak forma a úroveň tohoto řešení jsou značně rozdílné, jsou závislé hlavně na stupni jejího rozvoje.

Po dlouhá desetiletí se v evropských zemích vyvíjely systémy sociálního zabezpečení, jejichž kořeny sahají v některých případech až do středověku. Vedle svých nepochybných specifik mají všechny národní systémy sociálního zabezpečení mnoho společného, jsou ovlivňovány řadou stejných či podobných problémů - např. stárnutím obyvatelstva. Úprava sociálního zabezpečení jako součásti sociální politiky v EU nezasahuje do podstaty národních systémů sociálního zabezpečení, nedochází k jejich harmonizaci, ale ke koordinaci. Jejím cílem je hlavně umožnit, respektive usnadnit jednu ze čtyř základních svobod EU, a to volný pohyb osob a zároveň to, aby osobám migrujícím mezi členskými státy byly zachovány již získané nároky v oblasti sociálního zabezpečení. Národní systémy sociálního zabezpečení zůstávají zachovány.

Národní systémy sociálního zabezpečení mají sice mnoho podobných rysů, ale obsahují i četná specifika vyplývající z toho, že vznikaly a vyvíjely se v konkrétních podmínkách té které země. Jde hlavně o politický a ekonomický vývoj a také o vývoj demografický, což jsou

základní faktory ovlivňující úroveň sociálního zabezpečení. Pro téměř všechny členské státy Evropské unie je již řadu let charakteristické stárnutí obyvatelstva. je důsledkem nižšího počtu narozených dětí na straně jedné a prodlužováním dožívané průměrné délky lidského života na straně druhé. Mění se poměr osob v produktivním a postproduktivním věku. Důležitým formativním prvkem současné úrovně systému sociálního zabezpečení je i jeho tradice, která je na území České republiky významná a dlouholetá. Národní systémy sociálního zabezpečení jsou ovlivňovány rovněž řadou příslušných mezinárodních dokumentů zejména Organizace spojených národů, Mezinárodní organizace práce a Rady Evropy, které byly jednotlivými státy ratifikovány.

1.3. SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ V ČR

Systém sociálního zabezpečení je jednotným a zároveň vnitřně diferenciovaným celkem jako každý právní systém. Lze ho rozdělit do 3 subsystémů či pilířů. Jsou jimi:

- sociální pojištění

- státní sociální podpora

- sociální pomoc

1.4. SUBSYSTÉMY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Výše zmíněná úmluva MOP č. 102 o minimálních standardech sociálního zabezpečení (dále úmluva č. 102) vymezila obsah systému sociálního zabezpečení v roce 1952. Úmluva, jež byla Československem ratifikována dne 11.1.1990[5] přináší minimální normy, které vymezují sociální situace, které zakládají právní nároky, a to především nároky na dávky sociálního

[5] Seznam úmluv MOP ratifikovaných Českou republikou, Dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/1009

zabezpečení. Upravena je zejména pomoc lidem v nouzi. Úmluva předkládá ve výčtu sociálních situací nemoc, úraz, nezaměstnanost, úmrtí živitele rodiny, těhotenství, mateřství a rodičovství, invaliditu a stáří.[6] Mezinárodní organizace práce by založena v roce 1919 s cílem zlepšit pracovní podmínky a sociální zabezpečení ve světě.[7]

1.4.2. SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ

Sociální pojištění je povinný finanční sytém, v němž se občané sami, případně za pomoci někoho jiného, zejména zaměstnavatele, zajišťují pro případ sociální události, která může v budoucnu nastat. Sociální pojištění může být základní nebo doplňkové. Doplňovat sociální pojištění mohou povinné nebo dobrovolné sociální fondy. Sociální fondy mohou být na rozdíl od sociálního pojištění, které je výhradně spravováno institucemi veřejnoprávní povahy, institucemi povahy jak veřejnoprávní, tak soukromoprávní. Správu soukromoprávními institucemi můžeme nalézt například v anglosaských zemích.

Občan odkládá část své osobní spotřeby pro řešení budoucích sociálních událostí a jejich následků. Nejdůležitější z nových právních předpisů přijatých po vzniku samostatné Československé republiky, která převzala právní předpisy v sociální oblasti od Rakouska-Uherska, byl zákon č. 221/1924 Sb. zákonů a nařízení, o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Jak se brzy ukázalo, přispěl nejen k řešení některých naléhavých

[6] Úmluva Mezinárodní organisace práce č. 102, o minimálních standardech sociálního zabezpečení, dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/1178/102.pdf (část 2., 4., 5., 6., 8. a 9.)

[7] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 38

sociálních problémů, ale rovněž k posílení demokratického vývoje v Československé republice, což bylo vzhledem k nástupu nacizmu v sousedním Německu počátkem 30. let velice prozíravé.[8]

Jako předchůdce pojmu „sociální pojištění" můžeme označit pojmy používané v 19. a na počátku 20. století v souvislosti s Bismarckovou a Taafeho reformou, jsou jimi „povinné pojištění" nebo „dělnické pojištění".Bismarkova reforma byla připravena a přijata v době industrializace západní Evropy, kdy se rychle rozvíjel průmysl. Vycházela z principu, čím vyšší příjem, tím vyšší pojistné a vyšší dávka. Koncem 19. století byl v Německu použit pojem *Sozialversicherung*, tedy „sociální pojištění". Během 20. let 20 století byl tento pojem rozšířen v Evropě .

Velice důležitým mezníkem ve vývoji československého sociálního zákonodárství bylo přijetí zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění. Zákon vycházel z modelu národního pojištění anglického ekonoma sira Beveridge, který byl v Anglii publikován v průběhu II. světové války v roce 1942, kdy bylo zcela zřejmé, že přinese obrovskou humanitární katastrofu a bylo nutné zamýšlet se nad tím, jak zabezpečit alespoň základní sociální potřeby lidí. Tento model vychází z názoru, že základní sociální potřeby jsou u všech lidí velmi podobné, téměř stejné, a proto se zaměřuje na minimální standardy. Z této myšlenky vychází již výše uvedená úmluva Mezinárodní organizace práce č. 102/1952.

Zákon o národním pojištění byl ve své době velmi moderní a pokrokový, mimo jiné zvýšil všechny dávky a do určité míry zrovnoprávnil nároky dělníků i ostatních zaměstnanců. Důchodové zabezpečení bylo poprvé rozšířeno i na samostatně hospodařící občany. Návrh zákona připravila skupina československých odborníků, z nichž někteří prožili období II. světové

[8] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 22 - 23

války s exilovou vládou v Londýně, kde měli možnost seznámit se s modelem národního pojištění Lorda Beveridge.

Tento zákon byl bohužel aplikován pouze několik let, protože již od začátku 50. let začalo být československé sociální zabezpečení silně ovlivňováno sovětským vzorem.[9]

Sociální pojištění můžeme rozdělit na 9 základních systémů podle mezinárodní klasifikace, jsou to: úrazové pojištění, nemocenské pojištění, zdravotní pojištění, pojištění v mateřství, pojištění ve stáří, pojištění invalidity, pojištění pozůstalých, pojištění v nezaměstnanosti, rodinné pojištění.

Tato pojištění můžeme rozdělit na krátkodobá a dlouhodobá. Mezi krátkodobá řadíme pojištění v nezaměstnanosti, nemoci, mateřství, rodiny. Za dlouhodobá považujeme pojištění ve stáří, invaliditě s ztrátě živitele.

Rozlišujeme základní pojmové znaky sociálního pojištění,:

- jedná se o povinný finanční systém.
- osobní rozsah je stanoven zákonem, tedy okruh povinných plátců i povinně pojištěných osob.
- věcný rozsah je stanoven zákonem, jedná se o úpravu vzniku a trvání nároků a jejich výši.
- financování systému je stanoveno zákonem.
- procesní pravidla jsou stanovena zákonem

Celosvětově se jedná se o nejrozšířenější a nejdůležitější typ sociálního zabezpečení. Ve většině postkomunistických zemí byl základem sociální reformy přechod od sovětského paternalistického pojetí sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění. To je základ reforem v

[9] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 22 - 23

oblasti sociálního zabezpečení Ke klíčovým složkám sociálních reforem patří také obnovení úrazového pojištění, zavedení pojištění v nezaměstnanosti a poskytování přídavků na děti pouze nízkopříjmovým občanům.[10] Jak bude uvedeno dále, zákon o úrazovém pojištění byl přijat v roce 2006, ale nikdy nenabyl účinnosti, byl novelou zákoníku práce zrušen v roce 2015.

Financovat systém sociálního pojištění můžeme v zásadě dvěma způsoby. Metodou průběžného financování (*PAYG* z anglického *pay-as-you-go*) nebo metodou financování fondového. Metoda průběžného financování je preferována z historického hlediska. Její nevýhodou je závislost na demografickém vývoji, kdy - jak uvedeno výše - se snižuje počet osob v produktivním věku. V důsledku inflace a finančních krizí docházelo ke znehodnocování naspořených prostředků, což mělo za následek postupnou ztrátu těchto prostředku a odklon od této metody. Metoda průběžného financování je v současné době používána v České republice. Další výhodou metody průběžného financování je menší zátěž veřejného rozpočtu. Finance nejsou čerpány výhradně z veřejného rozpočtu protože občané musí do systému přispívat na úkor osobní spotřeby.

Dávky sociálního pojištění jsou nárokové, nárok vzniká ze zákona. Účast v systému, tedy hrazení pojistného, je jednou z podmínek nutných k získání nároku. Dávky sociálního pojištění jsou obligatorní. Pouze za podmínek stanovených zákonem se nemocenské a ošetřovné mohou změnit v dávku fakultativní. Nárok na dávku vzniká splněním zákonných podmínek. Veřejná správa zde neaplikuje správní uvážení.

Jak již bylo výše řečeno, občané přispívají do systému. Základní myšlenkou a principem systému sociálního pojištění je celospolečenská solidarita. Tato solidarita je nutná pro případ, že nastane pojistná událost, při které vznikne nárok na plnění ze systému. Hlavní odlišností od

[10] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 11-12

komerčního pojištění je tedy již výše zmíněná povinná účast, solidarita a to solidarita mezi zdravými a nemocnými a mezi osobami s vyššími příjmy a s nižšími příjmy.

Naspořené prostředky nejsou shromažďovány na individuálních účtech, zpravidla jsou soustředěny na jednom účtu a z něj se poté vyplácí prostředky těm občanům, kterým vznikl nárok. Toto se ovšem netýká důchodového pojištění, konkrétně dříve II. a nyní III. pilíře, zde jsou vedeny individuální účty.[11]

V České republice bylo sociální pojištění po několika desítkách let obnoveno s účinností od 1.1. 1993.

1.4.2. STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA

Státní sociální podpora, nebo také systém státního sociálního zaopatření, je systém, jehož kořeny pocházejí ze druhé poloviny 18. století z období vlády císařovny Marie Terezie a jejího syna císaře Josefa II.

V rámci rozsáhlé reformy státní správy začal být budován laický státní aparát, což přineslo problém, jak zabezpečit státní úředníky profesionály v době nemoci a stáří. Šlechtici, kteří do té doby zastávali vysoké státní úřady, byli zabezpečeni svými statky. Laičtí státní a veřejní zaměstnanci byli ovšem odkázáni pouze na své platy. Byly jim udělovány hodnosti a statky, avšak takovéto řešení bylo nevyhovující. Proto byly vydány dva penzijní normály - v roce 1771 pro vdovy a sirotky po zaměstnancích kteří ,,věrně sloužili" a v roce 1781 pro zaměstnance

[11] Chvátalová, Iva et al., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské únii, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 20

kteří ,,alespoň po 10 letech uspokojivé služby se staly neschopnými práce". Tím došlo za Marie Terezie a Josefa II. ke státnímu zabezpečení byrokracie.[12]

Systém jako takový je ovšem ještě starší. Ve prospěch válečných veteránů a jejich pozůstalých byl zaváděn již mnohem dříve.[13]

Státní sociální podpora je redistributivní, zákonem upravený systém, který je povinný. Zákon také stanoví věcný rozsah a okruh povinně zaopatřených osob. Jednou z podmínek nároku na některé dávky může být nízký příjem žadatele. Adresát, nebo také poživatel dávky, nepřispívá do systému, financování probíhá ze státního rozpočtu. Jde o státem organizovanou sociální solidaritu mezi rodinami bezdětnými a rodinami s dětmi a mezi rodinami s vyššími příjmy a rodinami s vyššími příjmy

V případech předvídaných zákonem jsou zajišťovány právní nároky občanům. Systém státní sociální podpory zakotvuje nároky na peněžité dávky hrazené z veřejných rozpočtů. Většinou se jedná o rodiny s nezaopatřenými dětmi, nárok ovšem nevzniká všem bez rozdílu. Poskytovány jsou, jak už bylo uvedeno výše, dávky závislé na příjmu a dávky nezávislé na příjmu, takové dávky nazýváme dávky testované a dávky netestované. Zkoumá se příjem potencionálního příjemce dávky a příjem rodiny. Dávky, které nejsou závislé na příjmu, tedy nejsou testované, jsou poskytovány na základě vzniku určité sociální události, která znamená nárůst výdajů, jenž může přivodit zhoršení finanční situace rodiny.

[12] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 20

[13] Tomeš, I. a kol. Právo sociálního zabezpečení: Teorie a mezinárodní srovnání, 2. vydaní. Praha: Všehrd, 1995, s. 14

1.4.3. SOCIÁLNÍ POMOC

Z chudinské péče se vyvinula sociální pomoc (*assistance sociale*, social assistance, atd.). Poprvé je upravena v 50. letech 19. století v rámci chudinského zákonodárství. Na počátku stála filantropická pomoc církví, jež se postupem času rozšířila do dobročinných spolků, obcí a posléze státu. Tato pomoc náležela osobám, které byly prokazatelně sociálně potřebné. V roce 1868 byla v českých zemích uzákoněna zásada, že péče se poskytuje pouze chudým, kteří mají domovské právo. Tímto se chudinská zpráva stala součástí veřejné obecní správy. Chudinská péče obsahovala zejména minimální standard ubytování zpravidla v obecních pastouškách a chudobincích a také poskytování nejnutnější stravy.

Chudinská péče sloužila jako prvopočátek systémů státního sociálního zákonodárství ve skandinávských a anglosaských zemích. Příkladem může být Dánsko, které poskytuje jednotlivé důchody ze státního rozpočtu, nebo Velká Británie poskytující důchody z národního pojištění.

U systému sociální pomoci dochází k individuálnímu posouzení jednotlivých případů. Individualizace se týká také následného plnění, jeho intenzity a formy. Poskytované dávky můžeme rozdělit na peněžité a věcné. Tato pomoc je poskytována především zranitelným a slabým členů společnosti. Tyto osoby bývají nezřídkakdy ze společnosti vyčleňovány, jejich situace může být závažná a musí být řešena zvláštními prostředky. Mezi tyto osoby řadíme hlavně seniory, osoby se zdravotním postižením a děti bez rodičů nebo děti z chudých rodin.

Systém sociální pomoci je spravován státem. Stejně jako u systému státní sociální podpory se jedná o redistributivní systém, zákon stanoví jeho osobní i věcný rozsah. Financování sociální pomoci je prováděno z více zdrojů, ze státního rozpočtu, rozpočtů obecních, přímých úhrad nebo sponzorských darů. Některé nevládní organizace poskytující sociální služby, ty mohou být dotovány ze státního rozpočtu. Jedním z nejdůležitějších prvků systému sociální

pomoci je aktivní úloha účastníka. Státní pomoc, pokud to situace umožňuje, by měla nastoupit až v případě, že situaci není schopna vyřešit rodina žadatele o dávku.

Současný systém sociální pomoci sestává ze tří subsystémů. Jsou to:

- pomoc v hmotné nouzi

- sociální služby

- dávky poskytované osobám se zdravotním postižením

Z hlediska sociální politiky je možno sociální pomoc chápat jako poslední síť sociální ochrany, respektive záchranné sociální sítě. Systém sociální pomoci vychází z čl. 30 odst. 2 Listiny základních práv a svobod,[14] kde se stanoví, že „každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek"

V současné době plní systém sociální pomoci v ČR dvě základní funkce:

- předcházet vzniku chudoby, a pokud již nastane, zmírňovat její dopady, aby nenastalo sociální vyloučení (systém pomoci v hmotné nouzi).
- předcházet vzniku sociálního vyloučení, a pokud již nastane, začleňovat sociálně vyloučené zpět do společnosti, zejména prostřednictvím poskytnutí pomoci osobám, jež jsou odkázány na pomoc jiného (systém sociálních služeb a systém dávek pro osoby se zdravotním postižením).[15]

V systému sociální pomoci můžeme rozlišit dvě základní formy. Forma sociálních dávek může být jednorázová i opakující se dávka, také může být peněžitá či věcná. Forma druhá jsou

[14] Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod, Hlava čtvrtá, čl. 30, odst. 2

[15] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s 208

sociální služby. Poskytování sociálních služeb je určeno především pro osoby, jejichž schopnost postarat se o sebe a o svou domácnost je výrazně snížena nebo zcela omezena.

Pokud bychom měli shrnout pojmové znaky sociální pomoci, jedná se o redistributivní systém, který je ze zákona povinný, ověřování potřebnosti je stanoveno zákonem, zákonem je také stanoven okruh povinně zaopatřených osob tedy osobní rozsah. Zákon dále stanoví věcný rozsah, vznik, výši a trvání nároků. Systém je pod správou státu, financován je tedy ze státního rozpočtu případně jiného veřejnoprávního rozpočtu.

Při poskytování dávek sociální pomoci se, na rozdíl od státní sociální podpory, zjišťují celkové sociální a majetkové poměry žadatele o dávku a jeho rodiny.

2. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Jak už bylo ve stručnosti uvedeno výše, sociální zabezpečení každého státu je ovlivněno řadou faktorů, specifických pro každou společnost, pro kterou je aplikováno. Z tohoto důvodu je ovlivněno faktory, které mají na daný systém vliv. Jednotlivé faktory můžeme rozdělit na vnitřní činitele, tedy faktory působící uvnitř státu, a vnější činitele. Mezi základní faktory ovlivňující systém sociálního zabezpečení uvnitř státu můžeme zařadit faktor demografický, faktor ekonomický a faktor politický. Mezi faktory vnější můžeme zařadit mezinárodní faktory. Původ těchto faktorů vznikl mimo naše území v důsledku mezinárodní situace, zahraniční politiky země atd. V praxi dochází k prolínání všech faktorů, které na sebe navzájem působí. Žádný z těchto faktorů tedy nepůsobí na systém sociálního zabezpečení izolovaně, jejich rozdělení je tedy pouze pro účely jejich lepšího zkoumání.

2.1. FAKTOR DEMOGRAFICKÝ

Hlavním předmětem demografického faktoru je zkoumání věkového složení populace a procesu stárnutí. Demografická struktura je základem celého systému sociálního zabezpečení. Jádro systému leží v redistribuci finančních prostředků pocházejících od ekonomicky aktivní části populace ostatním osobám. V zásadě se jedná o aplikování principu solidarity a přerozdělování mezi zdravými a nemocnými, pracujícími a nepracujícími atd. Demografický vývoj je také zásadně ovlivněn nemocností, porodností, úmrtností, potratovostí, sňatečností a rozvodovostí (tedy přirozenou změnou). Zásadní vliv má také stárnutí obyvatelstva a s ním spojené přeskupování mezi ekonomicky aktivními obyvateli a ostatními. Kvůli snižování porodnosti na straně jedné a díky zvyšování průměrného dožívaného věku na straně druhé, dochází v Evropě ke stárnutí obyvatelstva, zvyšuje se počet osob starších 65 let.

Demografie jako taková je věda zkoumající reprodukční proces lidské populace. Jako zdroje demografických dat jsou využívány historické prameny, evidence výše zmíněné přirozené změny, evidence migrace, evidence nemocnosti, sčítání lidu a další.

V zásadě můžeme obyvatelstvo rozdělit na dětskou skupinu, reprodukční a postreprodukční. V reprodukční skupině má každá společnost přibližně polovinu populace. S ohledem na zastoupení můžeme určit typ populace.

Prvním typem je Progresivní populace (viz. příloha č. 1). Jedná se o přirozený typ vycházející z historických populací. Tento model se vyznačuje vysokým počtem dětí, stejně jako jejich úmrtností. Je spojován s nízkou mírou dožití. Velká míra porodnosti je vyvážena vysokou úmrtností. K růstu obyvatelstva dochází v okamžiku, kdy klesá míra porodnosti.

Stacionární typ se vyznačuje poklesem porodnosti na takovou míru, že dochází pouze k nahrazování obyvatelstva v produktivním věku (viz. příloha č. 2). To má za následek, že počet obyvatelstva neroste.

V regresivním typu nedochází k nahrazení reprodukční části obyvatelstva částí v dětském věku. (viz. příloha č. 3) To je způsobeno především zvýšenou úmrtností. Dochází k dlouhodobému snižování populace, jako se tomu děje například v ČR (viz. příloha č. 4)[16]

2.2. FAKTOR EKONOMICKÝ

Důležitým ukazatelem funkčnosti systému sociálního zabezpečení je ekonomický faktor. Dalším možným rozdělením populace je dělení na předproduktivní věk, produktivní věk, postproduktivní věk. Aktivní část obyvatelstva představuje tvorbu finančních zdrojů, proto je

[16] Gregorová, Z., Galvas, M., Sociální zabezpečení, 2. aktualizované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Doplněk, 2005, s. 50-54

ekonomický faktor úzce propojen s demografickým faktorem. Problémy v ekonomickém sektoru mají dopad na nezaměstnanost, růst chudoby, pokles životní úrovně.

- Skupina předproduktivního věku je skupina věkově ohraničená v zásadě 15. rokem. U této skupiny se nepředpokládá žádná ekonomická aktivita. Jedná se v podstatě o populaci od narození, do ukončení povinné školní docházky

- Skupina produktivního věku zahrnuje obyvatelstvo v produktivním věku. Jedná se tedy v zásadě o obyvatelstvo ve věku po ukončení školní docházky až po důchodový věk. Tyto osoby se podílejí nejen na spotřebě, ale také na produkci.

- Skupina postproduktivního věku je v zásadě skupina obyvatel v důchodovém věku.

Ekonomický stupeň rozvoje je velmi důležitým faktorem, který má vliv na kvalitu sociálního zabezpečení. Stav ekonomiky, tedy životní úrovně a hospodářství atd., má významný vliv na množství prostředků, které stát může poskytnout na sociální zabezpečení. Snahou státu a potažmo sociálního zabezpečení by měla být zdravá ekonomika, která umožňuje obyvatelstvu dosáhnout takové příjmy, aby občané nemuseli v případě sociální události spoléhat pouze na pomoc ze strany státu, tedy sociálního zabezpečení. Problém nastává v případě, kdy společnost nemá dostatečný počet osob přispívajících nebo nezávislých na systému. Taková skupina obyvatel si v sociální situaci nedokáže poradit sama, musí se spolehnout na stát, ale zároveň v systému chybí prostředky z důvodu absence lidí movitějších a na systému nezávislých.

Ekonomický faktor je v sociálním zabezpečení velmi diskutovaný s ohledem na jeho přerozdělovací charakter. Dochází také k postupnému posunu k osamostatnění, samofinancování a privatizaci.[17]

[17] Gregorová, Z., Galvas, M., Sociální zabezpečení, 2. aktualizované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Doplněk, 2005, s. 48-50

2.3. FAKTOR POLITICKÝ

Každý vývojový proces je ovlivněn zájmy určitých skupin obyvatelstva. Při rozhodování o podobě sociálního systému záleží tedy především na jeho složení. Struktura obyvatelstva hraje při rozhodování významnou roli. Za situace, kdy by ve společnosti převládala z větší části především část populace, která by byla tvořena především zaměstnanci, došlo by k přijetí odlišného systému, než který by byl přijat v případě většího zastoupení například podnikatelů. Zde také můžeme vidět propojení s faktorem demografickým.

Tyto zájmy konkrétních skupin jsou reprezentovány prostřednictvím politických stran. Neméně významné jsou také skupiny které se na „vyjednávání" podílejí, jako jsou profesní organizace nebo odbory a sociální partneři, to jest zástupci zaměstnavatelů a zástupci zaměstnanců, jimiž jsou zejména odbory. Na procesu rozhodování se v demokratickém státě podílí široké spektrum skupin a z toho důvodu není tento proces vždy rychlý a efektivní. To je především z důvodu nutnosti hledání kompromisů ať už v rámci politické strany nebo koalice.[18]

Zkušenosti nejen z České republiky, ale i z ostatních evropských zemí ukazují, že pravicové vlády bývají v oblasti sociálního zabezpečení šetrnější, opatrné, někdy až příliš. V České republice jsme to zažili například v letech 2010 a 2011, kdy v zájmu snižování mandatorních výdajů byly některé dávky rušeny, u jiných byla snižována jejich výše. Levicové vlády bývají naopak velkorysejší, někdy také až příliš.

Zvláštní význam v sociální oblasti mají především dvě odvětví, pracovní a rodinné právo. Úprava rodinného práva je oproti úpravě práva sociálního zabezpečení širší. Je tomu tak

[18] Tomeš, I. a kol. Právo sociálního zabezpečení: Teorie a mezinárodní srovnání, 2. vydaní. Praha: Všehrd, 1995, s. 34-36

především v oblasti vzájemné alimentační povinnosti mezi rodiči, dětmi a manželi. V případech, kdy dojde ke ztrátě živitele, dochází v sociálním zabezpečení k přiznání dávky v zásadě v případech, kdy osoby měly před smrtí zemřelého nárok na výživu. Jedná se o důchody vdovské , vdovecké a důchody sirotčí.

Pracovní právo je významné v případech určování výše některých dávek, které jsou odvozovány od výše příjmů, případně kolize práva na práci a práva na sociální zabezpečení. Jedná se například o dávky nemocenského pojištění nebo starobní důchod. Ty jsou odvozovány od výše příjmů a doby pojištění. K doplňování obou systémů dochází například v případě sociálních událostí jako jsou pracovní úraz nebo nemoc z povolání. Sociální zabezpečení zde zabezpečuje náhradu výdělku, jsou poskytovány dávky, které nahrazují mzdu nebo plat.

Právo sociálního zabezpečení je do té míry provázáno s pracovním právem, že jsou někdy tato dvě odvětví pracovního práva nazývána jako sociální právo, které je zpravidla chápáno jako souhrn právních norem zahrnovaných do pracovního práva a právních norem zahrnovaných do práva sociálního zabezpečení.

Pojem „sociální právo" je ovšem zatím většinou pojímán spíše jako integrující pojem pro oblast pracovního práva a práva sociálního zabezpečení, než aby bylo toto právo považováno za právní odvětví. Pracovní právo i právo sociálního zabezpečení jsou ve většině zemí považována za samostatná právní odvětví. Jejich samostatnost je však relativní v tom smyslu, že všechna právní odvětví jsou navzájem propojena řadou vazeb a vztahů, čímž tvoří subsystémy jednoho systému, který ve svém souhrnu vytvářejí, tj. právního řádu.[19]

[19] Bělina, M. a kol.: Pracovní právo, 6. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 s. 14

Zákoník práce[20] upravuje některé důležité osobní překážky v práci, při nichž je poskytováno omluvené pracovní volno, například mateřská dovolená, kdy je toto volno poskytováno z důvodů vysokého stupně těhotenství, porodu a péče o nezaopatřené dítě. Zákon o nemocenském pojištění[21] upravuje hmotné zabezpečení poskytované během ní (peněžitou pomoc v mateřství). Obdobně upravuje zákoník práce rodičovskou dovolenou, kterou je zaměstnavatel povinen poskytovat zaměstnankyni či zaměstnanci k prohloubení péče o dítě. Jde rovněž o důležitou osobní překážku v práci na straně zaměstnance. Během rodičovské dovolené dostává rodič dávku státní sociální podpory - rodičovský příspěvek.

2.4 MEZINÁRODNÍ FAKTORY

Globalizace a začleňování České republiky do mezinárodních organizací mají podíl na vlivech, které na ČR působí ze zahraničí. Každá země je vystavena vlivu okolních zemí, protože není možné, aby se vyvíjela izolovaně.

Mezi významné mezinárodní faktory můžeme zařadit ekonomické propojování. Vývoj systému je také ovlivněn možností cestovat, pracovat a studovat v zahraničí a poznávat systémy sociálního zabezpečení v zahraničí a z vlastní zkušenosti je podrobovat kritickému myšlení. Významný je také faktor globální situace, která se týká bezpečnosti nebo případného ohrožení státu. Jedná se v zásadě o podmínky pro vývoj sociálního zabezpečení. V případě, kdy se stát musí soustředit především na vnější ohrožení, dochází k situaci, kdy vnitřním záležitostem není věnována taková pozornost.

[20] Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

[21] Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Velký vliv má také migrace obyvatel. To se týká především zemí, které měly v minulosti koloniální území a jejichž obyvatelstvo migruje do metropolí. Samostatnou kapitolou je poté migrace jako taková, která má původ v nevyhovujících životních podmínkách, v médiích také nazývána jako ekonomická migrace, nebo migrace z důvodů vzniku a přetrvávání válečných zón.

Vývoj práva sociálního zabezpečení je tedy ovlivněn také účastí ČR v mezinárodních společenstvích. Česká republika je vázána řadou mezinárodních smluv.

3. SOCIÁLNÍ UDÁLOSTI

Vznik, změna a zánik práv a povinností probíhá vždy na základě určitého důvodu. Prvním důvodem je jednání, tedy rozhodnutí určitého subjektu o vlastním chování. Druhým důvodem jsou právní normy stanovující právní skutečnosti, které zakládají mění nebo ruší práva a povinnosti dotčených subjektů. Vznik práv a povinností může nastat v zásadě dvěma způsoby. Prvním způsobem je vznik ze zákona (*ex lege*) bez dalšího. Tedy právní norma stanoví vznik práva subjektu bez dalších podmínek, vznik práva či povinnosti není vázán na další skutečnost. Druhý způsob vyžaduje nejen účinnou právní normu, ale také splnění dalších právních skutečností. Určující prvek je hypotéza právní normy, která obsahuje skutečnosti nutné ke vzniku práv a povinností.

Právní skutečnosti rozdělujeme do dvou skupin. Pro rozlišení skupin je podstatná závislost vzniku právní skutečnosti na vůli a projevu subjektu. Právní skutečnosti závislé na vůli subjektu vznikají projevem chování subjektu vůči ostatním subjektům a zakládájí práva nebo povinnosti. S ohledem na soulad či rozpor s objektivním právem rozlišujeme právní nebo protiprávní jednání. Právní skutečnosti na vůli nezávislé, respektive ty, jež nastávají bez ohledu na existenci vůle subjektu, můžeme rozdělit na právní události, a za předpokladu, že odporují objektivnímu právu, také na protiprávní stavy. Subjektivní právní skutečnosti jsou právní jednání, objektivní právní skutečnosti jsou právní události.

3.1 ČLENĚNÍ SOCIÁLNÍCH UDÁLOSTÍ

V právu sociálního zabezpečení nazýváme právní události „sociální události". Kriteria členění sociálních událostí jsou následující.

- Podle jednotlivých subsystémů sociálního zabezpečení.

- Dále se mohou členit na předvídatelné a nepředvídatelné. Hlavním kritériem zde je, zda je známo o sociální události, že nastane. Události, u kterých víme, že nastanou, můžeme rozdělit dále na ty, u nichž víme, kdy nastanou a na ty, u nichž nevíme, kdy nastanou. Příklad události, která nastane, ale není známo kdy, je smrt. V důsledku této sociální události vzniká nárok na dávku státní sociální podpory, a to osobě stanovené zákonem, která vypravila pohřeb, tzv. pohřebné. V případě sociální události, u které víme že nastane, víme také, kdy nastane, mluvíme například o lhůtách k uplatnění nároku případně splnění určitých povinností.

U sociálních událostí nepředvídatelných, jež nastávají bez ohledu na vůli člověka, je možné rozlišit události, u kterých můžeme určit kdy nastanou, například dosažení důchodového věku. Podle data narození lze s určitostí říci, kdy tato sociální situace nastane, nelze ji ovšem garantovat. V případě dosažení této věkové hranice vzniká nárok na dávku starobního důchodu dotčenému subjektu, dosažení důchodového věku je jednou ze dvou základních podmínek pro přiznání starobního důchodu.

- Členění podle vzniku zapříčiněném biologickými nebo společenskými faktory. Mluvíme tedy o biologických sociálních událostech, na vůli jedince a fungování společnosti zcela nezávislých. Mezi takové můžeme zařadit narození, smrt, dosažení zletilosti a další. Sociální události z druhé skupiny jsou závislé na fungování společnosti a také na životní úrovni, činnosti jednotlivce a sociálním systému. Jedná se například o nedostatečný příjem.

- Dalším dělením je rozdělení na sociální události přirozené a nepřirozené. Kritériem dělení je, zda je sociální událost přirozenou součástí života subjektu. V zásadě jsou jak přirozené tak nepřirozené sociální události chápany negativně z toho důvodu, že mají negativní dopad na situaci člověka. Jako přirozené můžeme označit takové sociální události, které mají negativní dopad na finanční situaci konkrétního subjektu a které jsou zároveň přirozeným výsledkem běhu

času. To ovšem neznamená, že o některé z těchto sociálních událostí není usilováno. Jedná se například o těhotenství a mateřství. Jako nepřirozené můžeme označit takové sociální události ,které nejsou, nebo by neměly být přirozenou součástí života, avšak není možné jim zcela zabránit. Jako příklad můžeme uvést poruchy zdraví nebo invaliditu. Účelem sociálního systému je v těchto případech snaha o jakési narovnání sociální situace a přispění ke zlepšení životní úrovně, o minimalizaci následků nebo o odstranění existence této sociální události.

- Dále můžeme rozlišit sociální události na přímě a nepřímé. Jedná se o vztah osoby, u níž nastala sociální událost. U nepřímých sociálních událostí mají jiné osoby oprávnění z právního vztahu než ty, u kterých sociální událost nastala. Tato osoba a existence sociální události u ní vniklé, je předpokladem vzniku takového oprávnění jiné osoby. Typickým příkladem je smrt živitele rodiny. Pozůstalým vzniká oprávnění, na základě kterého mohou žádat o poskytnutí pozůstalostního důchodu. V případě sociální události přímé je osoba, u níž nastala sociální událost, subjektem právního vztahu, ve kterém vznikají práva a povinnosti důsledkem konkrétní sociální události. Jako příklad můžeme uvést dosažení důchodového věku. Při splnění doby pojištění vzniká subjektu, za předpokladu dosažení určitého věku, nárok na dávky starobního důchodu.[22]

3.2 VÝVOJ SOCIÁLNÍCH UDÁLOSTÍ

Jako historický předchůdce pojmu „sociální událost" můžeme označit pojem „sociální zla". Sirem Williamem Beveridgem jich bylo ve Velké Británii v roce 1942 definováno celkem 5: nedostatek, nemoc, neznalost, bída a zahálka. Beveridgova koncepce se stala základem sociálních reforem druhé poloviny 20. století. Jednalo se o uspořádání do té doby

[22] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 57

neuspořádaných nařízení a zákonů. Nutno ovšem podotknout, že chudinská péče a sociální zákonodárství platily již mnohem dříve.

Během II. světové války nebyla sociálnímu zákonodárství věnována z počátku větší pozornost. V okamžiku, kdy se válečná situace začala zlepšovat, začaly narůstat požadavky na vládu Winstona Churchilla, aby podnikla kroky k poválečné rekonstrukci. Zlomovým okamžikem byla, jak již bylo výše zmíněno, zpráva tzv. Beveridgova výboru z prosince 1942. Kořeny vzniku tohoto dokumentu byly položeny již o rok dříve jako reakce na nepřehlednou situaci na poli sociální politiky. Na konci roku 1941 Beveridge sepsal tzv. *Heads os Scheme* které posloužilo spolu s memorandem z počátku roku 1942 jako předloha jeho budoucí zprávy. Na počátku roku 1942 došlo k založení výboru vedeného právě Beveridgem. Doporučeno bylo vytvořit jednotný systém sociálního zabezpečení sjednocením všech existujících typů pojištění. Na novém systému se měli podílet kromě státu také zaměstnavatelé a zaměstnanci. Pro úspěšné fungování fungování byly klíčové tři předpoklady:

- Vytvoření národní zdravotní služby, která by poskytovala lékařskou péči všem pojištěncům zdarma.
- Podpora rodiny v podobě vyplácení přídavků na děti do 14 let, v případě že chodily do školy, tak byly přídavky vypláceny až do 16 let.
- Třetí podmínkou bylo vytvoření plné zaměstnanosti.

Všechny tyto návrhy měly za cíl zvýšení životní úrovně obyvatelstva.[23]

Sociální jevy byly nejdříve chápány jako hrozby pro stabilitu společnosti. Zejména ve druhé polovině 20. století dochází k rozvíjení moderního pojetí lidských práv. V české literatuře

[23] Kovář, M., Soukup, J., Vznik a fungování britského sociálního státu v letech 1939–1951, Acta Oeconomica Pragensia, roč. 15, č. 7, 2007 s. 257-259

dochází k zavedení pojmu „sociální událost" a opouští se od tradičního pojetí sociální události jako sociálního rizika.

3.3. ZÁKLADNÍ SOCIÁLNÍ UDÁLOSTI

Sociální událost je z hlediska sociální politiky v zásadě každá životní situace, která narušuje stabilitu společnosti v případě, že by nedošlo k pomoci státu. Cílem sociální politiky je tedy především kompenzace a reakce na zvýšené životní náklady doprovázející sociální události.

Z právního hlediska jsou, jak už bylo konstatováno výše, sociální události subjektivními právními skutečnostmi, které zakládají mění nebo ruší právní vztahy sociálního zabezpečení. Sociální události jsou jako v zásadě jako všechny právní události nezávislé na vůli jedince. Avšak můžeme najít i výjimky jako jsou například mateřství nebo rodičovství. K těm v zásadě nedochází zcela nezávisle na vůli rodičů. Právní událostí v pravém slova smyslu není ani stáří, s ohledem na dobu trvání. Stáří v zásadě trvá více než několik let na rozdíl od právních událostí, které trvají relativně krátký čas.

Můžeme tedy konstatovat, že sociální událost je právní událostí *sui generis*, která zakládá mění nebo ruší práva a povinnosti v oblasti sociálního práva.[24]

V současném systému sociálního zabezpečení nalezneme osm základních sociálních událostí. Jejich řazení koresponduje s průběhem lidského života.

[24] Chvátalová, Iva et al., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské únii, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 24-25

3.3.1. TĚHOTENSTVÍ, RODIČOVSTVÍ A MATEŘSTVÍ

Rodičovství a mateřství jsou spolu s narozením spojovány s počátkem života. Spolu s ním ovšem přináší také zvýšené životní náklady. Vzhledem k tomu, že že strany státu se jedná o v zásadě chtěnou sociální událost, určitá podpora je nezbytná.

Rodičovství a mateřství je v životě člověka spojováno se založením rodiny. S ohledem na to, že rodina je základním stavebním kamenem společnosti, je třeba dbát na její ochranu. Spolu s tím je kladen také důraz na rovnost mužů a žen vzhledem k tomu, že otci je přisuzována stejná role v péči o děti jako má matka. Právo sociálního zabezpečení reaguje na mnoho změn, ke kterým dochází v důsledku narození dítěte v životě rodičů. Jedná se především o omezení možnosti těhotné ženy dosahovat výdělku prostřednictvím výdělečné činnosti, dále též k potřebě zvláštních služeb a růstu životních nákladů rodičů. V neposlední řadě jde také o omezení plného pracovního nasazení páru jako takového.[25]

Příslušnou právní úpravou se společnost snaží zajistit ženě během těhotenství a mateřství co nejvyšší možnou ochranu a podmínky k narození dítěte a péči o ně. Jako příklad můžeme uvést nemožnost výkonu práce, která by mohla ohrozit její těhotenství nebo mateřství, stanovenou zákoníkem práce. Zákoník dále stanoví povinnost zaměstnavatele převést na jinou práci zaměstnankyni těhotnou, dále zaměstnankyni do konce devátého měsíce po porodu a zaměstnankyni, která své dítě kojí, protože vykonávala práci která je těmto ženám podle zvláštních předpisů zakázána, tedy z důvodů objektivních, nebo z důvodů subjektivních, pokud podle rozhodnutí ošetřujícího lékaře vykonávaná práce ohrožuje její zdraví či mateřství.

V případě rozdílu mezi příjmem zaměstnankyně za vykonávanou práci před převedením a po převedení na jinou práci, je ženě poskytován vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství,

[25] Chvátalová, Iva et al., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské únii, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 25-26

jako dávka nemocenského pojištění, která má být ženě kompenzací za nižší mzdu po převedení na jinou práci, při níž dosahuje nižšího výdělku. Na tuto dávku mají nárok zaměstnankyně, osobám samostatně výdělečně činným se neposkytuje.

Mateřská dovolená je zákoníkem práce pojímána jako důležitá osobní překážka v práci na straně zaměstnankyně z důvodů vysokého stupně těhotenství, porodu a péče o narozené dítě, protože v době pokročilého těhotenství a v době péče o dítě není možné, aby žena dále pracovala. Je to omluvené pracovní volno bez nároku na náhradu mzdy. Toto období trvá po zákonem stanovenou dobu, která koresponduje s dobou potřebnou pro péči věnovanou dítěti, bez které se dítě nemůže obejít. Mateřská dovolená činí 28 týdnů, v případě vícečetného či vícedětného porodu 37 týdnů. Matka přichází o příjem, protože nadále nemůže vykonávat práci, a proto při splnění podmínek stanovených zákonem o nemocenském pojištění dostává peněžitou dávku, která se nazývá peněžitá pomoc v mateřství. Do jisté míry je závislá na výši pojistného matky jako účastnice nemocenského pojištění, je poskytována ve výši 70% denního vyměřovacího základu. Nemocenské pojištění je povinné pro všechny zaměstnance, pro osoby samostatně výdělečně činné je dobrovolné . Narození dítěte ovšem není určující sociální událostí, nárok na peněžitou pomoc v mateřství může vzniknout za podmínek stanovených zákonem i pojištěnci, který převzal péči o dítě. Vznik nároku je tedy vázán na péči o dítě.

Od narození dítěte je podle pracovněprávní úpravy možné, aby bylo o dítě pečováno oběma rodiči současně. V případě muže se jedná o rodičovskou dovolenou, a v případě ženy, která je matkou dítěte, se jedná nejprve o mateřskou dovolenou a po jejím uplynutí o rodičovskou dovolenou. Mateřská dovolená ženy, která porodila dítě, nesmí být kratší než 14 týdnů a v žádném případě nesmí skončit ani být přerušena před uplynutím 6 týdnů po porodu.

Rodičům je také umožněno rozhodnout se, zda bude dítě navštěvovat výchovné zařízení. Osoba pečující o dítě ztrácí příjmy z důvodů nevykonávání výdělečné činnosti, dále jí náleží nárok na rodičovskou dovolenou poskytnutou ze strany zaměstnavatele. Během rodičovské dovolené pobírá rodič dávku státní sociální podpory - rodičovský příspěvek

Zaměstnavatel je také povinen umožnit pečující osobě návrat do práce v zásadě odpovídající zařazení sjednaném v pracovní smlouvě. V současné době podle § 47 zákoníku práce platí, že nastoupí-li zaměstnankyně po skončení mateřské dovolené, nebo zaměstnanec po skončení rodičovské dovolené v rozsahu doby, po kterou je zaměstnankyně oprávněna čerpat mateřskou dovolenou do práce, je zaměstnavatel povinen zařadit je na jejich původní práci a pracoviště. Jestliže to není možné proto, že původní práce odpadla, nebo pracoviště bylo zrušeno, zaměstnavatel je zařadí podle pracovní smlouvy. V současné době prochází legislativním procesem dosti rozsáhlá novela zákoníku práce. Je v ní mimo jiné navrhováno, aby v nově zařazeném ustanovení § 206a byla rozšířena povinnost zaměstnavatele zařadit zaměstnankyni či zaměstnance na původní práci a pracoviště rovněž v případě návratu z rodičovské dovolené.

3.3.2. NEZAOPATŘENOST DÍTĚTE

Ochrana dětí je upravena mezinárodním právem i právem vnitrostátním. Cílem je zabránit ohrožení jejich vývoje. Dítě, jako nejslabší člen společnosti, není fyzicky ani psychicky připraveno zabezpečit jak samo sebe, tak nedokáže materiálně zajistit svoji existenci. Pro jeho zdravý vývoj je nutná sociální ochrana, ta také garantuje péči o dítě v raném věku a materiální zabezpečení dítěte. Nástroje podpory rodiny s dítětem jsou upravovány rovněž právem sociálního zabezpečení.

Dítě dlouhodobě nemůže získávat prostředky pro uspokojení životních potřeb. To je dáno především jeho věkem, ale i tím, že dítě se vzdělává a připravuje na budoucí povolání. To je spojeno také se zvýšením nákladů u osob, které mají vůči dítěti vyživovací povinnost. Jedná se ovšem pouze o dočasnou sociální situaci. V mezidobí, než následky sociální situace ustanou, je v zájmu společnosti zajistit dítěti hmotné zabezpečení. Do tohoto mezidobí patří například doba povinné školní docházky, studium na střední a popřípadě na vysoké škole. Jedná se o investici účastníka systému do samotného systému a jeho budoucnosti. Nezaopatřené dítě připravující se na budoucí povolání tedy čerpá v době nutnosti příspěvky ze systému sociálního zabezpečení, aby se poté mohlo plně účastnit a podílet se na něm stejně jako ostatní účastníci.

Nezaopatřenost dítěte není jedinou podmínkou pro přiznání nároku na přídavek na dítě. Nárok na dávku náleží rodině pouze v případě, že rodina nedosahuje výši příjmu stanovenou zákonem o státní sociální podpoře poměřeného k životnímu minimu rodiny. Pokud jsou všechny podmínky splněny, vzniká nárok na přídavek na dítě.

V lidském životě mohou nastat také další sociální události. Jedná se například o smrt živitele rodiny a následný vznik nároku dítěte na sirotčí důchod. Případně může nastat smrt dítěte, v tomto případě náleží osobě, která nezaopatřenému dítěti, nebo rodiči nezaopatřeného dítěte vypravila pohřeb, jednorázová dávka státní sociální podpory, pohřebné.[26] Rodičovský příspěvek v případě, že rodič pečuje osobně, celodenně a řádně o nezaopatřené dítě do 4 let věku.

Nezaopatřené dítě je každé dítě do skončení povinné školní docházky, a poté, nejdéle však do 26. roku věku, za předpokladu soustavné přípravy na budoucí povolání, nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání, vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz,

[26] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 60-61

nebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.[27] Statut nezaopatřeného dítěte se neztrácí uzavřením manželství

3.3.3. NEMOC A ÚRAZ

Nemoc (porucha zdraví) je sociální událost, které je nezávislá na vůli jedince a narušuje jeho schopnost zabezpečit sebe a svoji rodinu. To má negativní dopad na jedince i na jeho rodinu. Jako vedlejší potřeba vzniká nutnost poskytnutí zdravotní péče, to sebou nese i další náklady spojené s léčbou. Dalším důsledkem je nedostatek příjmů, které není nemocný schopen zabezpečit z důvodu pracovní neschopnosti. V krajním případě dlouhodobé nemoci vyvstává potřeba následné péče třetí osoby.[28]

Jedná se o základní sociální událost kterou můžeme definovat jako odchylku od běžného fungování fyzického organismu. To má za následek omezení či nemožnost výkonu pracovní činnosti. Ochrana zdraví je zakotvena v Listině základních práv a svobod: „Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.“[29] Zdravotní pojištění zakládá právo pojištěncům na zdravotní péči a zdravotní pomůcky. Podmínky stanoví zákon o veřejném zdravotním pojištění.[30]

---

[27] Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, § 11

[28] Chvátalová, Iva et al., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské únii, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 27

[29] Článek 31, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

[30] Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

S nemocí je spojena také řada dávek, které jsou poskytovány v rámci sociálního zabezpečení. Oprávněnou osobou přitom není pouze osoba postižená poruchou zdraví, ale je jí také osoba pečující o postiženou osobu.[31]

Porucha zdraví může mít za následek pracovní neschopnost a s ní spojené omezení výkonu výdělečné činnosti. V době kdy pojištěnec nemůže vykonávat pracovní činnost mu nevzniká nárok na mzdu od zaměstnavatele. Dochází ke snížení životní úrovně a omezení schopnosti zajištění vlastních základních životních potřeb i potřeb spolužijících osob. V případě, že je občan účasten nemocenského pojištění a splní podmínky, tedy potvrzení od příslušného orgánu o dočasné pracovní neschopnosti, vzniká mu nárok na peněžité dávky nemocenského pojištění, především na nemocenské. Tato dávka má hlavně ekonomickou funkci, nahrazuje mzdu nebo plat po dobu dočasné pracovní neschopnosti nebo karantény.

3.3.4. PRACOVNÍ ÚRAZ A NEMOC Z POVOLÁNÍ

Další sociální události nastávající nezávisle na vůli subjektu jsou pracovní úraz a nemoc z povolání. K těmto sociálním událostem dochází v souvislosti s výkonem práce, tedy je prvotně zapotřebí, aby existoval pracovněprávní vztah.

Při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním může nastat situace, kdy dojde k poruše zdraví zaměstnance nezávisle na jeho vůli. Podle ustanovení § 271k zákoníku práce je pracovním úrazem poškození zdraví nebo smrt zaměstnance došlo-li k nim o krátkodobým, násilným a náhlým působením vnějších vlivů. K tomu může dojít při plnění pracovních úkolů, nebo v přímé souvislosti s ním, ale také v případě, že zaměstnanec utrpí úraz

[31] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 58

pro plnění pracovního úkolu. Úraz, který se zaměstnanci přihodí během cesty do zaměstnání nebo zpět, není pracovním úrazem.

Právní předpisy o sociálním zabezpečení uvádějí výčet nemocí, tzv. nemocí z povolání.[32] Takovou nemocí je nemoc vzniklá v důsledku nepříznivého vlivu fyzikálních, chemických, biologických nebo jiných škodlivých vlivů na lidský organizmus souvisejících s výkonem pracovní činnosti. Dále jsou to nemoci uvedené v seznamu nemocí z povolání.[33] Odpovědnost za nemoc z povolání nese zaměstnavatel. Tento princip se promítá i do způsobu odškodňování, které probíhá podle zákoníku práce. Původně mělo dojí ke zrušení tohoto principu a k přechodu na úrazové pojištění, novela zákoníku práce, která nabyla účinnosti dnem 1. 10. 2015 nicméně zrušila zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění který nikdy nenabyl účinnosti.

Podle ustanovení § 269, odstavec 2. zákoníku práce je zaměstnavatel povinnen nahradit škodu nebo nemajetkovou újmu vzniklou nemocí z povolání, jestliže zaměstnanec naposledy před jejím zjištěním pracoval u zaměstnavatele za podmínek, za nichž nemoc z povolání, kterou byl postižen, vzniká.

3.3.5. INVALIDITA

Sociální zabezpečení vnímá invaliditu jako dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, v důsledku něhož poklesla schopnost soustavné výdělečné činnosti postiženého nejméně o 35%. Invalidita je velmi závažnou změnou ve srovnání s běžným životem a jeho průběhem jedince a jeho rodiny. Dotčen je nejen sociální, ale také ekonomický stav. Největší problémy, se kterými se musí sociální ochrana potýkat jsou - snížená nebo úplně omezená schopnost pracovat a z toho

[32] Nařízení vlády č. 290/1995 Sb.

[33] Příloha č. 1 k zákonu č. 266/2006 SB., o úrazovém pojištění zaměstnanců.

vyplývající ekonomická závislost, zvýšené výdaje na zvláštní zdravotní pomůcky a stravu a v neposlední řadě také nutnost potřeby zdravotnických a sociálních služeb.[34]

V případě, kdy není možné vykonávat pracovní činnost z důvodů dočasné poruchy zdraví, je postiženému poskytnuto pracovní volno spolu s dávkami nemocenského pojištění. V případě invalidity se ovšem jedná o dlouhodobě nepříznivý stav, který sebou nese nepříznivé vyhlídky do budoucnosti na zlepšení. V tomto případě není možné takový stav vyřešit pouze dočasným poskytováním dávek z nemocenského pojištění. Jak už bylo konstatováno, jako invaliditu označujeme stav, kdy schopnost postiženého vykonávat soustavnou výdělečnou činnost poklesne nejméně o 35%. Tzv. invalidní důchod je poskytování dávek důchodového pojištění v závislosti na stupni snížení jeho schopností pracovat. Zákon rozlišuje invalidní důchody tří stupňů.

3.3.6. NEZAMĚSTNANOST

Ztráta zaměstnání má především za následek omezení pracovní aktivity a tudíž i příjmů z výdělečné činnosti. Závažný problém může nezaměstnanost představovat zvláště pokud k ní dochází dlouhodobě. Ztráta finančních příjmů z výdělečné činnosti může znamenat následné ohrožení nezaměstnaného, a případně také jeho rodiny ,zejména nezaopatřených dětí, chudobou.

Příjem z výdělečné činnosti je, pro většinu zaměstnanců hlavním nebo spíše jediným zdrojem příjmů, proto je pro ně ztráta zaměstnání závažný problém nejen finančním, ale často působí i závažné psychické problémy.

[34] Chvátalová, Iva et al., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské únii, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 28

V České republice není zatím ztráta zaměstnání klasickou sociální událostí zabezpečenou dávkou sociálního zabezpečení. Podpora v nezaměstnanosti je poskytována podle zákona o zaměstnanosti.[35]

3.3.7. CHUDOBA A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

Sociální politika řeší chudobu ve své sociální dimenzi. Jedná se o současné pojetí řešení. Původně se jednalo v zásadě o nedostatek příjmů. Z dnešního pojetí sociální ochrany rozumíme chudobou především riziko sociálního vyloučení, které je zapříčiněno v zásadě nedostatkem, případně úplnou absencí příjmů. Ta může mít různé příčiny, jednou z hlavních příčin je nedostatek nebo nedostupnost vzdělání. Jako další můžeme označit absenci zdravotní péče či nedostatečné bydlení.

Moderní společnost se vyznačuje možným přístupem členů ke všem jejím výdobytkům. V případě, kdy je tato možnost omezena v důsledku nemožnosti přístupu jednotlivce, tedy sociálnímu vyloučení, dochází k selhání sociálního systému. V tomto případě je jednotlivec zcela vyloučen ze společnosti. Problém nastává v okamžiku, kdy pro vyloučeného jednotlivce není možné se do ní vrátit. V zájmu jednotlivce, ale také celé společnosti je, aby se do ní vrátil. Tento stav je totiž oboustranně prospěšný. V důsledku dezintegrace dochází ke vzniku „ideálního“ prostředí pro patologické jevy. V zásadě se jedná o prostřední příznivé pro kriminalitu, drogovou nebo alkoholovou závislost.

Sociální systém v dnešní době vnímá chudobu i sociální vyloučení jako stejná rizika. Z toho důvodu je důraz kladen především na prevenci. Jako preventivní nástroje poskytuje systém sociálního zabezpečení především množství dávek sociální ochrany, které mají za cíl dorovnat

[35] Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

ztráty příjmu z výdělečné činnosti, ke kterým došlo v důsledku sociální události. V zásadě se jedná o všechny nástroje na ochranu mzdy.[36]

Jedním z příčin chudoby a potažmo sociálního vyloučení je nedostatečný příjem. Příjem z výdělečné činnosti slouží k uspokojování životních a jiných potřeb. Výše příjmů slouží jako ukazatel, pro systém sociálního zabezpečení, zda je nutné poskytnout sociální pomoc v případě, že se jednotlivec nebo jeho rodina dostanou do nepříznivé životní situace. Tato pomoc nastává v případě, kdy výše příjmu přestane stačit pro uspokojování základních životních potřeb potažmo se jednotlivec ocitá v hmotné nouzi. Pro tyto situace je stanovena hranice příjmu která je považována za hranici stavu hmotné nouze. Pro tyto účely rozlišujeme dvě minimální hranice - životní a existenční minimum.

Životní minimum je minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Existenční minimum je minimální hranice příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.[37]

Životní minimum v sobě zahrnuje částku pro uspokojování základních osobních potřeb a výživy. Existenční minimum stanovuje hranici nutnou pro ostatní základní potřeby a nutnou výživu. Sociální událost nastane v případě, že příjem jednotlivce nedosahuje životního, či existenčního minima. To můžeme označit jako nedostatečný příjem. V takovém případě náleží občanovi, který si nemůže příjem zvýšit vlastními schopnostmi, dávka pomoci v hmotné nouzi.

Dávka pomoci v hmotné nouzi ovšem může být poskytnuta také v případě, že nedošlo k poklesu příjmu pod zmiňované hranice. Jedná se o případy, kdy další sociální událost vytváří

---

[36] Chvátalová, Iva et al., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské únii, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 29

[37] Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, § 16

další náklady. Je tomu tak v případě nezaopatřenosti dítěte, přípravě nezaopatřeného dítěte na budoucí povolání nebo špatný zdravotní stav.[38]

3.3.8. STÁŘÍ

Životní cyklus se skládá z životních etap člověka. Věk je faktorem, který tyto etapy určuje.Tento cyklus je neodmyslitelně spojen se stářím. Jedná se o životní období, ve kterém člověk přichází o fyzické a psychické síly z důvodu únavy a opotřebení organismu. Systém sociálního zabezpečení tuto skutečnost předvídá, zvláště pak nárůst potřeb v oblasti služeb a zdravotní péče, spolu s poklesem pracovní schopnosti, což má za následek úbytek příjmu.

Životní cyklus můžeme rozdělit následovně. Pro fyzický a psychický rozvoj, spolu s rozvojem osobnosti, můžeme označit období v zásadě do předškolního věku dítěte. Následující období spolu s tímto rozvojem spojuje školní docházku a také přípravu na budoucí povolání. Ta je v zásadě vymezena až do 26 let věku dítěte. Tato etapa není vymezena biologicky, ale toto vymezení můžeme najít v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Dosažením tohoto věku, tedy sociální událostí, dochází k zastavení poskytování některých sociálních dávek státní sociální podpory, také jako některých dávek důchodového pojištění.

Následující životní etapa je etapou nejdelší. Tato etapa bývá označována jako produktivní věk, a v zásadě slouží k výkonu pracovní činnosti. Jako hranici této etapy můžeme označit dosažení důchodového věku, i když to nutně nemusí znamenat omezení nebo ukončení pracovní činnosti. Dosažením důchodového věku je občan oprávněn získávat prostředky ze systému

[38] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 63

důchodového pojištění, na kterém se vlastní pracovní činnosti a hrazením pojistného na sociální zabezpečení, které zahrnuje pojistné na nemocenské pojištění a pojistné na důchodové pojištění, podílel. Cílem systému je zabezpečit občana, aby nemusel získávat prostředky pro základní životní potřeby a další výdaje prací, z důvodů potenciálních překážek, jak už bylo zmíněno výše.

Zde dochází k uplatňování mezigenerační solidarity. Občané výdělečně činní, kteří se aktivně podílejí na přispívání do systému jsou solidární s občany v důchodovém věku. Také naopak můžeme hovořit o solidaritě pojištěnců, a to konkrétně pojištěnců s původně vyššími příjmy s pojištěnci s nižšími příjmy. Při výpočtu starobního důchod dochází totiž k určitému zastropování, kdy zákon zákon o důchodovém pojištění stanoví určité redukční hranice určující, jaká část osobního vyměřovacího základu se pro stanovení výpočtového základu pouze v omezené míře. Tato výše je do jisté míry závislá na výši příjmů pojištěnce, ovšem od jisté výše dochází k jeho omezení a roste pouze ve snížené míře.

Nárok na dávku starobního důchodu, tedy nárok na finanční dávku ze systému, vzniká pojištěnci po dosažení určitého věku. Tato hranice ovšem není hranice vzniku povinnosti, jedná se o oprávnění dané osoby, které může nebo nemusí využít. Pro zaměstnavatele se nejedná o důvod pro ukončení pracovního poměru, dosažení důchodového věku není výpovědním důvodem. Může tak učinit pouze standardním způsobem jak je uvedeno v zákoníku práce.[39] Tato hranice je stanovena také vzhledem k možnostem celé společnosti.[40]

[39] Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, § 48 a následující

[40] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 61-62

3.3.9. SMRT

Tato negativní sociální událost je sociální událostí, která dopadá negativně na pozůstalé, jejich život a může pro ně mít také nebezpečné důsledky. Pro pozůstalé neznamená pouze ztrátu člena rodiny nebo blízkého člověka, je to pro ně také ekonomický problém. Smrt má za následek snížení případně úplné omezení příjmů, znamená také jednorázové navýšení nákladů, především výdaje spojené s pohřbem.

Smrt je sociální událostí, kterou zaniká život člověka. Spolu s ním zanikají právní vztahy v sociálním zabezpečení, s ohledem na to, že toto právo je vždy vázáno přímo na jednotlivce, který má na dávku nárok. Po smrti přestává nárok existovat, z důvodu bezpředmětnosti, vzhledem k tomu, že účelem dávky je poskytnout hmotné zabezpečení v případě sociální události přímo jednotlivci.

V důsledku smrti ovšem i některá práva vznikají. V případě, že zemře manžel nebo manželka, vzniká vdovci nebo vdově na určitou dobu nárok na pozůstalostní důchod. Výška této dávky vychází z procentuální hodnoty důchodu, na který měl zemřelý nárok nebo ho pobíral. Jedná se o koncepci dávky jako náhrady příjmu zemřelého. Původní rodinný rozpočet, který do té doby vycházel ze dvou příjmů, je nyní ztrátou jednoho z nich negativně ovlivněn. Životní náklady se přitom smrtí jednoho z manželů nesnižují až tak výrazně. Vdovský a vdovecký důchod je vyplácen pouze po zákonem stanovenou dobu, to je po dobu jednoho roku a dále jen za podmínek stanovených zákonem. Typickou událostí, se kterou právo spojuje takový důsledek, je péče o nezaopatřené dítě případně zdravotně postiženou blízkou osobu, dále pak v případě invalidity 3. stupně nebo dosažení důchodového věku vdovou nebo vdovcem.

Negativně dotčeny jsou i nezaopatřené děti pozůstalého, a to nejen děti vlastní, ale i děti, které nejsou biologičtí potomci zemřelého, avšak podle právních předpisů jsou postaveny jeho

vlastním dětem na roveň. Dítě ztrácí smrtí nejen rodiče, ale také osobu, která zabezpečuje nejenom finančně jeho každodenní potřeby. Dítě si také vždy nemůže dovolit vzhledem k přípravě na budoucí povolání získávat finanční prostředky pro vlastní životní potřeby prací. V této situaci poskytuje systém důchodového pojištění dávky v podobě sirotčího důchodu.

V neposlední řadě vznikají finanční náklady také osobě, která zemřelému vypravila pohřeb. Jak bylo uvedeno výše, příspěvek ve formě pohřebného je poskytnut osobě která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo jeho rodiči v případě, že trvalý pobyt zemřelého i toho, kdo vypravil pohřeb, byl na území České republiky.[41]

[41] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 62

4. CÍLE SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ A SOCIÁLNÍ PRÁVA

Jako základní cíle soudobého sociálního zabezpečení, můžeme označit regulaci odpovědnosti osob za svou budoucnost v případě budoucích sociálních událostí v podobě povinnosti účastnit se pojistných systémů a určení míry a formy sociální solidarity mezi občany spolu s prosazováním ochrany lidských práv.[42]

Všeobecná deklarace lidských práv stanoví ,,Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím i mezinárodní součinností a v souladu s organizací a s prostředky příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti.”[43]

Každý jednotlivec odpovídá v prvé řadě především za svou vlastní budoucnost. Vychází se zde z principu subsidiarity. V případech, kdy toto není možné, s ohledem na věk, zdravotní stav, situaci v rodině atd., měla by pomoc primárně přicházet ze strany rodiny. Až následně by se měl zapojit stát, který by v těchto situacích měl představovat poslední instanci. Nutnost autoritativního přístupu ve věcech vlastní odpovědnosti jednotlivců je dána nemožností s určitostí spoléhat na zodpovědné chování jednotlivců. Ať už se jedná o budoucnost relativně blízkou, jakou může být například úraz či nemoc, nebo také na budoucnost ,,dalekou” jakou je stáří. Tato autoritativnost je tvořena povinností samostatně výdělečných osob odvádět určitou část výdělku formou odvodů na zdravotní a sociální pojištění.

Jedním z hlavních principů, bez kterého by systém sociálního zabezpečení nemohl fungovat, je systém solidarity. Minimální míra odpovědnosti musí být stanovena s ohledem na

---

[42] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 6

[43] Organizace spojených národů, Všeobecná deklarace lidských práv, 1948, http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf, Čl. 22

skutečnost, že ne každý je ochoten být solidární. Bez solidarity ale není možné funkčně a účelně systém provozovat z důvodu nedostatku finančních prostředků.[44]

Tento koncept se zdá být vyústěním evropského pojetí lidských práv od základů jako „nezabiješ" až po důstojný život a vývoj osobnosti. Jak už bylo výše zmíněno, napomohla tomu ve významné míře Všeobecná deklarace lidských práv, především články 22 až 25.[45] K tomu je samozřejmě zapotřebí svobodné prostředí. Jedná se o nezadatelná práva občanů společně s právy sociálními.

4.1 PRÁVO NA PRÁCI

Právo na práci patří mezi základní lidská práva, která jsou pojímána jako přirozená práva člověka jako lidské bytosti. „Lidská práva jsou základním obsahovým elementem soudobého práva"[46]

Listina základních práv a svobod pojímá právo na práci spíše jako právo právo na zaměstnání, což je v souladu s dokumenty MOP. Při porovnání práva na zaměstnání s právem na práci, můžeme říci, že právo na zaměstnání více zdůrazňuje aktivní úlohu toho, kdo práci hledá a úloha státu a společnosti je zde v podstatě podpůrná.

Základním sociálním právem je právo na práci. Jedná se o právo, které v praxi znamená především možnost vybrat si svobodně povolání. To je mimo jiné zakotveno také v Listině

[44] Kahoun, V. a kol. Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly. 2. aktualizované vydání. Praha: Triton, 2013, s. 24

[45] Organizace spojených národů, Všeobecná deklarace lidských práv, 1948, http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf,

[46] Gerloch, A., Teorie práva, 6 vyd. Plzeň, Aleš Čeněk, 2013, s. 200

základních práv a svobod.[47] Jedná se o prostředek realizace člověka spolu se zapojením a jeho účastí ve společnosti. Velmi důležitou funkcí práce je zapojení jedince do podílení se na hrubém domácím produktu. Tím jsou generovány prostředky, které systém dále používá na pokrytí výdajů.

Vyvstává otázka, zda tržní ekonomika představuje ideální prostředí pro právo na práci. V důsledku strukturálních změn, ke kterým dochází při rozvoji ekonomiky, ve vyspělé společnosti dochází k vzniku nezaměstnanosti. Na druhou strunu přirozená individuální nezaměstnanost je v zásadě žádoucí. Jedná se o normální jev spojený s fluktuací zaměstnanců, zvláště pak nově příchozích na trh práce, stejně tak jako „gerontologická fluktuace" tedy fluktuace spojená s věkem pracovníků a hledání vhodnějšího povolání s ohledem na věk zaměstnanců. Dále také nesmíme opomenou přirozený biologický cyklus a s ním spojený návrat zaměstnanců do zaměstnání po mateřské a rodičovské dovolené.

Spolu s právem na práci je neodmyslitelně spjato právo na vzdělání a náležitou přípravu pro povolání. To je zakotveno nejen v Ústavě, respektive Listině základních práv a svobod[48], ale také v mezinárodních smlouvách, například v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech[49]. Toto pojetí je také obsaženo v primárním právu Evropské unie.[50]

---

[47] Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod, Hlava čtvrtá

[48] Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod, Hlava čtvrtá

[49] Organizace spojených národů,Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 1966, http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf Čl. 6 a násl.

[50] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 5-6

4.2 PRÁVO NA USPOKOJIVÉ PRACOVNÍ PODMÍNKY

Jedná se o druhé nezadatelné právo. Toto právo je uznáno a obsaženo v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.[51] Uspokojivé pracovní podmínky zahrnují podle čl. 7 především spravedlivou mzdu a zákaz diskriminace v odměňování, tedy stejnou odměnu za stejnou práci, za práci stejné hodnoty spolu se slušným životem, zdravotně nezávadné a bezpečné pracovní podmínky, právo na dovolenou a právo na odpočinek a zotavení při nemoci spolu s rozumným vymezením pracovní doby.

V případech nemožnosti výkonu práce z vážných důvodů přichází na řadu možnost využití sociálního zabezpečení. Jedná se nejen o negativní sociální události jako je například nemoc, může se ale jednat o stav pro stát žádoucí, jako je například těhotenství a mateřství, během kterých žena nemůže vykonávat práci.[52]

4.3. PRÁVO NA DŮSTOJNOU MINIMÁLNÍ ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ

Toto nezadatelné právo má historický původ v prevenci chudoby a zajištění základních životních potřeb jakou je například osvobození od hladu. Jako důsledek byla přijata opatření zabezpečující především produkci, uchování a rozdělování potravin. To je spojeno s reformou zemědělství a jeho systémů. Pro důstojnou minimální životní úroveň je nutné zajistit minimální mzdu, tu by měl zaručit stát. Její výše je výsledkem jednání vlády se sociálními partnery, tj. odbory a svazy zaměstnavatelů. Prvopočátky můžeme nalézt v 19. století v průběhu rozvoje kapitalismu jako snahu o zajištění lepších životních podmínek, zdraví a sociální komfort.

---

[51] Organizace spojených národů,Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 1966, http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf čl. 7

[52] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 6

Základní idea zajištění minimální životní úrovně je předpoklad, že jednotlivec má k výše zmíněným výdobytkům civilizace přístup i v případě, kdy ztratí možnost vykonávat výdělečnou činnost z důvodů, které nemůže ovlivnit, z důvodů sociálních událostí. To vedlo k vybudování záchranné sociální sítě v 90. letech minulého století a zaručení minimálních mezd spolu se systémem valorizací sociálních dávek.

V dnešní době je životní úroveň spojována především se zdravím, a to jak fyzickým, tak duševním. Z tohoto důvodu patří mezi prioritní problémy, které musí být vyřešeny v zájmu plného uskutečnění tohoto práva především snížením kojenecké úmrtnosti, zlepšování životního prostředí, v oblasti zdravotnictví zejména prevence, léčení a kontrola nemocí a předcházení epidemiím. Vhodná doba na odpočinek musí být poskytnuto matkám v rámci práva na mateřskou dovolenou. Poskytovaná lékařská péče musí být dostupná všem občanům.[53]

Na tomto místě bych se chtěl stručně zmínit o sociální ochraně. O pojmu sociální ochrana můžeme hovořit v zásadě ve dvou rovinách, jde o širší a užší pojetí.

Tröster hovoří o širším významu, který zahrnuje také všechny ostatní pojmy, jako jsou sociální péče, zdravotní a sociální prevence spolu s ochranou sociálního prostředí, patří sem i pracovněprávní ochrana včetně bezpečnosti práce, atd. Sociální ochrana také označuje soubor nástrojů pro zabezpečení záměrů sociální ochrany, tak jak jsou definovány Všeobecnou deklarací lidských práv, Evropskou sociální chartou a Paktem OSN o ekonomických, sociálních a kulturních právech. Jde o řešení obtížných životních situací, jež mohou vyústit v nouzi nejen ekonomickou, ale také sociální. Jako sociální ochrana je označováno systematické úsilí státu vyvíjené z důvodů nemožnosti občanů tyto závažné problémy vyřešit samostatně nejen vlastními silami, ale ani za pomoci rodiny.

---

[53] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 8-9

Sociální ochrana obsahuje v užším pojetím sociální zabezpečení, tj. obligatorní systémy sociální pojištění a sociální zaopatření, kdy nárok na dávku vzniká ze zákona a sociální pomoc a služby, tedy fakultativní dávky. Jedná se o obligatorní systémy sociálního pojištění a státního zaopatření, které poskytují dávky ze zákona dávky a sociální pomoc a služby, tj. systémy fakultativní, respektive systém hmotné nouze, prostřednictvím kterého jsou přiznány dávky potřebným.[54]

4.4. PRÁVO NA RODINU

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech uznává právo na uzavření rodiny. Každý má právo na ochranu proti zásahům nebo útokům proti rodině a soukromému životu. „Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má právo na ochranu ze strany společnosti a státu."[55]

Tato ochrana musí být zajištěna státem, zvláštní ochrana náleží především rodinám během výchovy nezletilých dětí. Jedná se také o poskytování volna, včetně placeného volna, ženám před a po narození dítěte. Podrobnosti byly rozpracovány v úmluvě o právech dítěte OSN. K realizaci dochází v zásadě prostřednictvím dávek sociálního zabezpečení jakými jsou například dávka při ošetřování člena rodiny, dětské nebo rodinné dávky a dávky pro pozůstalé.[56]

---

[54] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 4-5

[55] Organizace spojených národů, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, New York, 1966, http:// www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/mezinar.pakt-obc.a.polit_.prava_.pdf, čl. 17, 23

[56] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 9

4.5. PRÁVO NA SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

20. století přineslo mnoho modernizací, mnoho nových vymožeností i v oblasti práva. Jednou z nich bylo také nové pojetí práva na sociální zabezpečení. Důstojný a svobodný rozvoj člověka je realizován prostřednictvím hospodářských, sociálních a kulturních práv, která jsou realizována státem. Stát je povinen toto právo realizovat tak, aby ekonomická sociální a kulturní práva zajistila svobodný rozvoj osobnosti člověka. Konkrétně jsou tato práva rozvedena v těchto základních úmluvách:

- Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 102, o minimálních standardech sociálního zabezpečení.[57]

- Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 118, o rovnosti nakládání s cizinci a vlastními státními příslušníky v sociálním zabezpečení.

- Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 130, o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci.[58]

- Úmluva č. 128 o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách.[59]

- Úmluvy č. 12, 17, 18, 19, 42, o Odškodnění pracovních úrazů, Odškodnění pracovníků, Rovnost zacházení.[60]

Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 102, o minimálních standardech sociálního zabezpečení, Ženeva, 1952, http://www.mpsv.cz/files/clanky/1178/102.pdf

[58] Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 130 o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci, Ženeva, 1969, http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/04/ILO-130-preventivni-pece.pdf

[59] Úmluva č. 128 o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách, Ženeva, 1967, http://www.mpsv.cz/files/clanky/1184/128.pdf

[60] Ministerstvo práce a sociálních věcí, Seznam úmluv MOP ratifikovaných Českou republikou, 2005, http://www.mpsv.cz/cs/1009

- Úmluvy č. 44, 3 a 103, o pojištění v nezaměstnanosti, mateřské a rodinné dávky.[61]

Tyto základní úmluvy, které Česká republika ratifikovala, rozvádí normy práva sociálního zabezpečení.[62]

4.6. PRÁVO SVOBODNĚ SE SDRUŽOVAT

Sdružovat se k obraně vlastních zájmů je právem každého člověka. Toto právo je obsaženo a upraveno také v úmluvách Mezinárodní organizace práce. Schvalovací procesy státu by neměly omezovat svobodu sdružovat se v odborových organizacích. Registrace takové organizace má mít pouze evidenční charakter. V rámci sjednocování evropského práva došlo v České republice k určitému přizpůsobení tuzemských předpisů unijnímu právu a to i přesto, že sociální oblast se řídí pravidlem subsidiarity a je především v kompetenci členských státu.

Ke společným závazkům došlo v oblasti zvyšování zaměstnanosti, snižování nezaměstnanosti. Hlavním cílem těchto opatření je snižování chudoby. Toto propojení pracovního práva s právem sociálního zabezpečení je důležité především k jednomu z principů EU, volný pohyb pracovníků.

4.7. FINANCOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Základní sociální práva jsou garantována ústavním systémem České republiky především prostřednictvím Listiny základních práv a svobod a také mezinárodními úmluvami. K provádění

---

[61] Ministerstvo práce a sociálních věcí, Seznam úmluv MOP ratifikovaných Českou republikou, 2005, http:// www.mpsv.cz/cs/1009

[62] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 9,10

těchto práv je nutné disponovat finančními zdroji. Sociální mandatorní výdaje činily za rok 2014 47% státního rozpočtu.[63] Z tohoto důvodu se jedná o jedno z nejvíce diskutovaných témat současnosti vzhledem k politickým trendům úsporných opatření. Snahou je zefektivnit systém sociální ochrany. Vzhledem k tomu, jak velkou část státního rozpočtu tento systém potřebuje ke své existenci, je v zájmu nás všech, aby využití těchto finančních prostředků bylo co nejefektivnější. Financování probíhá v zásadě z těchto 3 zdrojů - z pojistného, ze státního rozpočtu, z finančních zdrojů účastníků vztahů sociálního práva.

V zásadě rozlišujeme dva základní modely financování, průběžné financování a fondové financování. Každý z těchto modelů má vlastní pro i proti.

4.7.1. PRŮBĚŽNÉ FINANCOVÁNÍ

V případě průběžného financování (nazývaného také *pay as you go* - PAYG) hovoříme o průběžném dodávání prostředků do systému, stejně tak jako průběžné odčerpávání prostředků z něj. Pojišťovna v podstatě přerozděluje peníze na základě nároků, které pojištěncům vznikají.

Výdaje na nemocenské a důchodové pojištění jsou v ČR výdaji hrazenými ze státního rozpočtu, proto je také pojistné na sociální zabezpečení příjmem státního rozpočtu.

Od roku 1996 má zvláštní režim pojistné na důchodové pojištění, je vedeno na samostatném účtu státního rozpočtu. V roce 2008 došlo ke zrušení zvláštního účtu důchodového pojištění a součástí zvláštních finančních aktiv se stal zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu.

---

[63] Státní závěrečný účet ČR za rok 2014, Příloha C, Ministerstvo financí, 2015, http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Statni-zaverecny-ucet_2014_Priloha-C.pdf, s. 61

Výdaje na nemocenské pojištění jsou také hrazeny ze státního rozpočtu, ale zvláštní režim hospodaření s pojistným na nemocenské pojištění se zde neupravuje. Zdrojem financování sociálního pojištění ČR jsou výhradně rozpočtové příjmy, to jest příjmy státního rozpočtu, významnou položku zde tvoří pojistné na sociální zabezpečení.

Jednou z možností je také hrazení výdajů na sociální zabezpečení přímo ze státního rozpočtu. V tomto případě by výdaje byly hrazeny z daní a dalších příjmů státního rozpočtu. V tomto případě by došlo k úplnému zrušení pojistného na sociální zabezpečení. Tato možnost nicméně zatím není v ČR aktuální.[64]

Jako výhody systému průběžného financování můžeme uvést jeho finanční stabilitu a v zásadě také odolnost vůči inflaci a dalším negativním ekonomickým jevům. To je možné především díky skutečnosti, že finanční prostředky se dlouhodobě nehromadí na finančních účtech, ale jsou následně vypláceny jejich příjemcům. Nevýhodami tohoto systému jsou možná až přílišná závislost na demografickém vývoji. Dojde-li totiž k nepříznivé změně poměru přispívajících a čerpajících, dojde k nerovnováze příjmů a výdajů, a v tom případě musí být systém dofinancován. Většinou se tak děje ze státního rozpočtu.

4.7.2. FONDOVÉ FINANCOVÁNÍ

Základním principem fondového financování je shromažďování finančních prostředků na účtech pojištěnců. K čerpání dávek dochází v momentě vzniku nároku pojištěnce. Předtím než k tomu dojde, mělo by docházet ke zhodnocování uložených prostředků prostřednictvím kapitálových fondů spravujících tyto prostředky.

---

[64] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 86-87

Pojištěnec platí do systému pojistné, penzijnímu fondu. Zaměstnavatel může, ale také nemusí být účasten, vzhledem k systému který je pro fondové financování použit. V závislosti na konkrétním systému je systém v menší nebo větší míře kontrolován státem. V zásadě se jedná o to, zda je systém použit jako základní nebo jako doplňkový.

Individualizace v tomto systému napomáhá výrazně lepšímu přehledu pojištěnce o vlastních nárocích a pohybech financí na účtu. Po vzniku sociální události a následném vzniku nároku pojištěnce, dochází k vyplacení zhodnocených prostředků fondem pojištěnci z registrovaného individuálního účtu.

V dnešní době je fondové financování používáno především jako doplňkový systém. Jeho výhodou oproti průběžnému financování je relativní nezávislost na demografickém vývoji, spolu s možností jejich zhodnocení, z důvodu setrvávání finančních prostředků na účtech delší dobu. Na druhou stranu systém může být negativně ovlivněn nepříznivým ekonomickým vývojem, který může mít za následek znehodnocení vložených finančních prostředků.[65]

[65] Chvátalová, Iva et al., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské únii, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 31-32

5. SYSTÉM STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Systém státní sociální podpory byl zaveden zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Jde o nepojistný nepříspěvkový dávkový systém, který je určený zejména rodinám s nezaopatřenými dětmi. Funguje na principu státem organizované solidarity mezi bezdětnými rodinami a rodinami s dětmi. Roli hrají také příjmy rodin a solidarita rodin s vyššími příjmy s rodinami s příjmy nižšími. Důvodem je snaha o vyrovnání rozdílů v sociální situaci jedinců a skupin. Tyto rozdíly vznikají především z důvodů rozdílných schopností lidí, které mají za následek různou úspěšnost na pracovním trhu. Jako další principy státní sociální podpory můžeme uvést komplexnost, jednotnost, sociální spravedlnost, valorizaci, dostupnost, operativnost a nenáročnost.[66] Přijetí zákona o státní sociální podpoře bylo významným krokem v realizaci transformačního procesu v sociální oblasti.

5.1. POJETÍ A CÍLE STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Do roku 1995 byly dávky poskytované v nyní rámci systému státní sociální podpory poskytovány z rozdílných systémů. Tato historická roztříštěnost právní úpravy byla důvodem nepřehlednosti systému, který v mnoha případech neodpovídal potřebám dalšího vývoje společnosti. Proto došlo v 1. polovině 90. let ke změnám základních principů konstrukcí dávek. Cílem těchto změn bylo zjednodušit a zpřehlednit systém státní sociální podpory. Jako dílčí cíle můžeme uvést:

- Sjednocení dávek státu podporujících jednotlivé občany a rodiny s dětmi do jednoho komplexního systému. Do tohoto nového systému jsou nově převedeny a definovány dávky,

[66] Krebs, V., et al., Sociální politika, 6. přepracované a aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 287-288

které byly součástí jiných systémů jako jsou nemocenské pojištění, důchodové zabezpečení a sociální pomoc.

- Některé nově vzniklé sociální situace, které nemohly vzhledem k historickým okolnostem existovat, nyní vyžadovaly právní úpravu a poskytování sociálních dávek. Jako příklad můžeme uvést příspěvek na bydlení.

- Změna koncepce některých dávek, jako je například přídavek na dítě, kde došlo ke změně vyplácení přídavku v závislosti na věku dítěte. Dále také dnes již zrušený sociální příplatek,[67] který byl odlišen podle rodinného příjmu a sociální situace dané rodiny.

Velkou roli hrálo také životní minimum. V závislosti na výši příjmů v rodině vůči této státem stanovené hranici došlo ke stanovení nároku na dávky pomocí násobku životního minima a porovnání s maximálním příjmem v rodině, kdy v případě překročení příjmu už není dávka vyplácena. Rovněž výše dávek - s výjimkou pohřebného, které vždy bylo stanovenou pevnou absolutní částkou - byla dříve stanovena určitým násobkem, či koeficientem, který stanovil zákon ve vztahu k jedné ze dvou složek životního minima. To bylo následně změněno po roce 2008, kdy výše jednotlivých dávek státní sociální podpory již nebyla odvozena od životního minima, ale byla stanovena v absolutní výši.[68]

Jak již bylo výše zmíněno, tato státem organizovaná solidarita je klíčem k realizaci státní sociální podpory. Poskytované dávky můžeme rozdělit na dávky horizontální a dávky vertikální.

O horizontálních dávkách mluvíme v případě rodičovského příspěvku, porodného, pohřebného a dnes již přesunutých dávek pěstounské péče.[69] Můžeme zde tedy vidět například

---

[67] Zrušen k 31. 12. 2011

[68] Krebs, V., et al., Sociální politika, 6. přepracované a aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 287-288

[69] Dávky pěstounské péče nejsou od 1. 1. 2013 součástí státní sociální podpory.

univerzální nárokový příjem dítěte, jako vyjádření solidarity rodin bezdětných s rodinami s dětmi.

V případech dávek vertikálních mluvíme v zásadě o dávkách stanovených na základě zjišťování celkové příjmové situace v rodině, jde tedy o dávky závislé na příjmu, dávky testované. Jedná se o přerozdělení ve prospěch rodin s nízkým příjmem. Příkladem vertikální dávky může být přídavek na dítě.

Účel tohoto rozdělení je lepší cílení na danou skupinu skupinu případně plošné poskytnutí dávek. To je možné především díky možnosti úprav parametrů ať už v horizontálních či vertikálních dávkách, což umožňuje efektivnější realizaci sociální politiky.[70]

Dalo by se říci, že hlavním cílem je dosáhnout takového zabezpečení, které je v dané společnosti považované za dostatečné v rámci společnosti akceptované, tedy umožňují její chod a soudržnost. Tyto minimální životní podmínky jsou vytvářeny na základě konsenzu v celé společnosti. Fungují taktéž na principu solidarity a je tedy nutný širší konsenzus.

Štangová hovoří o třech základních přístupech při vytváření koncepce systému státní sociální podpory:

- pracovní příjmy budou i nadále hrát hlavní roli při determinaci životní úrovně občanů a rodin.

- cílem státní sociální dávky není není náhrada rodinných příjmů. Přerozdělování musí probíhat takovým způsobem, který bude řešit státem uznané a společensky akceptované sociální situace. Vše s ohledem na snížení závislosti rodin na sociálních příjmech spolu s případnou

[70] Krebs, V., et al., Sociální politika, 6. přepracované a aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 287-289

demotivací pracovat, poskytování dávek nesmí být demotivující ve vztahu k práci, zároveň se musí dbát na to, aby se snížila závislost rodin jen na sociálních příjmech.

- je nezbytné dodržovat hospodárnost, účelnost a případně také adresnost.[71]

Hlavním kritériem některých dávek státní sociální podpory rodin je příjmová situace žadatelů o dávky. Poskytnutí těchto dávek musí být z hlediska ekonomického i sociálního důvodné, protože stát hradí náklady na státní sociální podporu. Tyto dávky v zásadě slouží jako kompenzace nákladů vznikajících z důvodů nedostatečného přijmu a výdajů spojených s pokrytím základní osobní spotřeby dětí, rodin a při některých dalších sociálních událostech.

Nepojistné sociální systémy jsou velmi často vystaveny výrazným změnám, což dle mého názoru není pozitivní. Zvláště pak pro širokou veřejnost v případech, kdy není ještě plně seznámena s aktuální legislativou v čase kdy přichází další změny.[72]

První skupinou dávek státní sociální podpory jsou dávky závislé na příjmu, tzv. testované. Příjmová situace, tedy výše příjmů v rodině, je základním kritériem jejich přiznání. Uplatněn je také princip adresného poskytování. V současnosti se jedná o tyto dávky: přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné.

Dávky, které můžeme označit jako dávky netestované, nebo také jako dávky ostatní, jsou poskytovány nezávisle na rodinném příjmu. Jedná se o tyto dávky: rodičovský příspěvek, pohřebné.

---

[71] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 181

[72] Chvátalová, Iva et al., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 183-184

Žadatelé výše zmíněných dávek nemusí být pojištěnci. Jedná se o dávky nepojistné a všechny mají obligatorní charakter.[73]

5.1.1 PRÁVNÍ ÚPRAVA

Systém státní sociální podpory je komplexně upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dále též jen „zákon"). Bylo to vůbec poprvé, co v České republice došlo k úpravě obligatorních dávek závislých na příjmu v takovémto rozsahu. Zákon předpokládal zřízení kontaktních míst a proškolení zaměstnanců okresních úřadů. Poskytování testovaných dávek je pozitivní ve smyslu poskytnutí dávky prokazatelně potřebným. Na druhou stranu není vždy snadné zjistit skutečný příjem žadatele, zejména u osob samostatně výdělečně činných a zabránit zneužívání dávky. Jako další nevýhodu můžeme zmínit finanční a administrativní náročnost zavedení i fungování systému.

Zákon obsahuje úpravu jak po stránce věcné, tedy úpravě vzniku nároku, jednotlivé dávky spolu s jejich výší, tak otázky organizace a řízení. Zákon vytvořil komplexní systém a sjednotil plátce dávek.

Účinnost zákona byla rozdělena na dvě části. V první části nabyly účinnost dávky testované a to k 1. říjnu 1995 a posléze došlo k účinnosti zákona v plném rozsahu k 1. lednu 1996.[74]

Níže uvádím některé z hlavních novel systému státní sociální podpory, abych poukázal na jeho skutečně velkou dynamičnost.

---

[73] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 181-182

[74] § 81, Zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 271/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, je významnou novelou přinášející důležité změny. Přinesla změny týkající se okruhu příjmů započitatelných do rozhodného, podmínek nároku na výplatu rodičovského příspěvku a výši porodného, vymezuje povinnosti a odpovědnost fyzických osob, zaměstnavatelů a dalších právnických osob.[75]

Zákon č. 320/2002 Sb., přinesl zrušení okresních úřadů a přenesení jejich kompetence na obecní úřady s rozšířenou působností.[76]

Novela č. 125/2003 Sb., zkrátila lhůty pro zpětné přiznání nároku na jednotlivé splátky dávky z jednoho roku na tři měsíce. Tato změna se netýkala dávek jednorázových.[77]

Zákonem č. 453/2003 Sb., došlo k převodu kompetencí v oblasti státní sociální podpory. Kromě hlavního města Prahy došlo k převodu těchto kompetencí na pracovní úřady.[78]

Zákonem č. 436/2004 Sb., došlo ke zrušení omezení příjmu z výdělečné činnosti příjemců rodičovského příspěvku. Došlo také ke stanoveni minimální fiktivní výši příjmů samostatně výdělečně činných osob pro posouzení nároku a výše dávek. [79]

Od 1.5. 2004 začalo mít před tuzemským právem přednost právo Evropské únie. Důsledkem toho došlo ve státní sociální podpoře ke změně poskytování dávek. Základem byly nařízení EP a Rady č. 883/2004 a č. 987/2009. Jednalo se o nařízení přímo závazná pro provádění státní sociální podpory, která v zásadě upravují vztahy občanů členských států EU a

[75] Zákon č. 271/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

[76] Zákon č. 320/2002 o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů

[77] Zákon č. 125/2003 Sb.,kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

[78] Zákon č. 453/2003 kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

[79] Zákon č. 436/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zaměstnanosti

členských států Evropského hospodářského prostoru. Jednalo se o vztahy k jednotlivým dávkám a jejich posuzování tak, jak by se posuzovalo v případech ve kterých by šlo o občany ČR.[80]

Zákon č. 261/2007 Sb., zavedl zásadní změny do systému státní sociální podpory. Tato opatření byla důsledkem snahy snížit co nejvíce zákonem stanovené výdaje. Zákon snížil počty osob s nárokem na dávky u testovaných dávek. Změnil výpočet výše dávek tak, že již nebyla odvozena od životního minima, ale stanovena fixně, to se netýkalo sociálního sociálního příplatku a některých dávek pěstounské péče. Dále byla také změněna valorizace v oblasti životního minima. Došlo rovněž ke změně koncepce rodičovského příspěvku na základě volby rodiče začal být poskytován v takzvané vícerychlostní struktuře. Došlo také ke snížení výše porodného a některých dalších dávek. Značně byl snížen osobní rozsah pohřebného. [81]

Zákon č. 347/2010 Sb., přinesl další úsporná opatření, vymezil okruh oprávněných osob na dávku porodného a sice změnou dávky na testovanou. [82]

Zákonem č. 73/2011 Sb., došlo ke zrušení úřadů práce a nahrazení Úřadem práce České republiky, který rozhoduje pomocí krajských poboček.[83]

Zákon č. 366/2011 Sb., upravil rodičovský příspěvek stanovením pevné částky příspěvku v celkové výši 220 000 Kč. Kromě výjimek stanovených zákonem došlo také ke stanovení limitu pro dobu nároku na příspěvek na bydlení, a to na 84 měsíců.[84]

---

[80] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 183

[81] Zákon č.261/2007 Sb.,o stabilizaci veřejných rozpočtů

[82] Zákon č. 347/2010 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí

[83] Zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů

[84] Zákon č. 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Spolu se sociálním pojištěním a sociální pomocí patří státní sociální podpora mezi subsystémy či pilíře systému sociálního zabezpečení v České republice.

5.1.2. VYMEZENÍ POJMŮ

- Institut životního a existenčního minima: Zákon č. 110/2006 Sb. upravuje životní a existenční minimum, stanoví hranice životního minima. Tato hranice je důležitá mimo jiné z důvodů stanovení minimální mzdy. Nařízením vlády jsou upravovány indexy spotřebitelských cen a podle nich dále konkrétní částky životního minima. Životní minimum stanoví zákon jako „minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb" a existenční minimum jako „minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití."[85] Zákon také dále upravuje posuzování příjmů a způsob započtu příjmů. Zákon č. 110/2006 Sb., je kriteriální zákon, stanoví kritéria při posuzování ekonomické a příjmové situace osob.

- Životní minimum jednotlivce: Jedná se o minimální hranici příjmů fyzické osoby sloužících k zajištění výživy a základních osobních potřeb. Tato částka činí 3 410 Kč. Jedná se o částku určenou jednotlivci, tedy osobě která není posuzována společně s jinými osobami.

- Existenční minimum: Tato hranice příjmů slouží jako mezník kdy je možné zajistit výživu jednotlivce a ostatní základní životní potřeby na hranici přežití. Aktuální částka existenčního minima pro jednotlivce činí 2 200 Kč u existenčního minima.

- Životní minimum společně posuzovaných osob: Zákon č. 110/2006 Sb. definuje skupiny jednotlivců, které pro účely zákona posuzuje společně. Jedná se o tyto skupiny: rodiče a

[85] Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu, § 1 a násl.

nezletilé nezaopatřené děti, manželé nebo partneři podle zvláštního právního předpisu, rodiče a nezletilé děti které nejsou nezaopatřené, rodiče a zletilé děti pokud užívají společně byt, jiné osoby, které společně užívají byt, kromě osob, které prokáží, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby.[86]

- Pořadí osob a částky životního minima: Částky životního minima jsou odstupňovány dle pořadí osob uvedeném v zákoně. To se děje v případě, že je osoba posuzována spolu s další osobou nebo osobami. V pořadí se nejdříve posuzují osoby které nejsou nezaopatřenými dětmi, a poté osoby, které jsou nezaopatřené děti. Pořadí je v rámci skupiny určeno podle věku , a to od nejstarší po nejmladší osobu. Rozhodným věkem pro stanovení částek životního minima je věk, který byl dosáhnut v kalendářním měsíci, za který je životní minimum zjišťováno.

- Rozhodné období: Rozhodné období je označení pro časový úsek, který začíná prvním měsícem následujícím po měsíci, který byl v předchozím rozhodném obdobím poslední. Pro otázky životního a existenčního minima je pravidelný termín září, které předchází kalendářnímu roku ve kterém by mělo dojít ke změně. U přídavku na dítě se jedná o kalendářní rok. Kalendářní čtvrtletí je rozhodným obdobím pro porodné a přídavku na dítě. Jde o kalendářní čtvrtletí předcházející kalendářnímu čtvrtletí, na které se nárok na dávky uplatňuje.

- Rozhodný příjem: Rozhodným příjmem označujeme měsíční průměr rodinných příjmů který připadá na rozhodné období. Rozhodný příjem je určen jako součet jednotlivých příjmů průměrovaných příjmů osob u kterých je příjem zjišťován. Tento příjem je zjišťován za celou rodinu, tedy u oprávněných osob, ale také u osob společně posuzovaných. Příjmy zahrnované do rozhodného příjmu jsou taxativně vymezeny v §5 zákona o státní sociální podpoře.

[86] Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu, § 4, odst. 1

- Náklady na bydlení: Náklady na bydlení nejsou zahrnuty v životním ani existenčním minimu. Stanoveny jsou zákony o státní sociální podpoře spolu se zákonem o pomoci v hmotné nouzi.[87]

- Valorizace: Jedná se o zvyšování částek životního a existenčního minima. Vláda může částky zvýšit nařízením pravidelně od 1. ledna. Děje se tak především podle růstu nákladů na výživu a na základní osobní potřeby. Ty jsou vyjádřeny růstem daného indexu spotřebitelských cen v rozhodném období. Stane se tomu tak za podmínek růstu od počátku rozhodného období o nejméně 5%. V mimořádném termínu může být nařízením vlády částka životního a existenčního minima navýšena.

- Nezaopatřené dítě: Je každé dítě, do skončení povinné školní docházky a dále dítě, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání, nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, nebo nejdéle do 26 let věku z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.[88]

Za nezaopatřené dítě je považováno i dítě do 18. roku věku, které je vedeno v evidenci krajské pobočky Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti, nebo na podporu při rekvalifikaci.

[87] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů , Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

[88] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 11

5.1.3. ŽIVOTNÍ A EXISTENČNÍ MINIMUM

Životní minimum je významným institutem státní sociální podpory, který může sloužit pro uspokojování základních životních potřeb, vedle dávek nemocenského pojištění, příjmů z výdělečné činnosti atd. Životní minimum není příjem, je to určité kritérium pro stanovení ekonomické situace rodiny A právě v případech, kdy dochází k absenci těchto příjmů, případně jsou pod zákonnou hranicí a nedosahují životního minima, je poskytnuta pomoc. Rozsah této pomoci stanoví zákon. Každý by se měl snažit, aby se z nepříznivé situace dostal pomocí vlastních sil nebo s pomocí rodiny, avšak to nemusí být i s ohledem na zdravotní stav nebo věk vždy možné.

Životní minimum není institutem státní sociální podpory, ale má v systému státní sociální podpory význam, pokud jde o poskytování dávek závislých na příjmu

Jak již bylo výše zmíněno, životní minimum, tak jak ho známe dnes, bylo zavedeno zákonem o životním a existenčním minimu s účinností 1. ledna 2007.[89] Do této účinnosti tvořily životní minimum v zásadě dvě částky, a to částka potřebná k zajištění výživy a ostatních základních potřeb občana a částka potřebná k zajištění nezbytných nákladů na domácnost. Částky byly odstupňovány v závislosti na věku, nezaopatřenosti dítěte nebo počtu osob společně žijících v domácnosti.

Valorizace je upravena v § 9 zákona 110/2006 Sb., a to valorizační formulí která slouží ke stanovení konkrétních částech životního minima způsobem který byl výše popsán ve vymezení pojmu valorizace.

[89] Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Aktuální částka životního minima pro jednotlivce činí 3 410 Kč a 2 200 Kč u existenčního minima.[90] Osoba může být také posuzována společně s dalšími osobami. Hlavní roli ve výši životního minima hraje pořadí posuzovaných osob. Osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi, jsou posuzovány jako první, následují nezaopatřené děti. V zásadě záleží při určení částky životního minima na pořadí osoby, tedy jestli se jedná o nezaopatřené dítě, či nikoli a na věku osoby. Zákon určuje částky životního minima osob které jsou posuzovány jako druhé nebo další v pořadí. Jedná se o: „2 830 Kč u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem, 2 450 Kč u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku, 2 140 Kč u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let věku, 1 740 Kč u nezaopatřeného dítěte do 6 let věku.“[91]

Zákon také určuje, které osoby se posuzují pro účely zákona společně. Jsou to rodiče, nezaopatřené děti, manželé nebo partneři podle zvláštního právního předpisu, rodiče a nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené, rodiče a zletilé děti, jiné osoby, které společně užívají byt až na výjimky.

Všechny započitatelné příjmy jsou porovnány pro zjištění, zda dosahují stanovené výše životního minima nebo existenčního minima, pro účely přiznání dávek. V případě, kdy je osoba posuzována společně s dalšími osobami, jejich příjmy jsou započítávány společně a porovnávány s hranicí životního nebo existenčního minima do výše která je stanovena jako součet všech částek životního minima společně které určuje zákon.

V minulosti měl institut životního minima v systému státní sociální podpory podstatně větší význam než nyní, protože výše všech dávek s výjimkou pohřebného, které bylo vždy stanovenou pevnou absolutní částkou, byla stanovena určitým násobkem životního minima. V

[90] Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, § 2

[91] Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, § 2, odst. 3

současné době násobek životního minima určený zákonem stanoví osobní rozsah dávek závislých na příjmu příjemce.

Velký význam životního minima spočívá v tom, že je dále použito, například pomocí násobků, v systému sociální pomoci, pro vymezení okruhu osob které jsou oprávněny k pobírání dávek.[92]

5.1.4 SUBJEKTY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Systém státní sociální podpory je určen především rodinám s nezaopatřenými dětmi. V zásadě můžeme subjekty státní sociální podpory rozdělit na orgány, které provádějí státní správu, jímž jsou Ministerstvo práce a sociálních věcí spolu s Úřadem práce České republiky. Dále se jedná o oprávněné osoby, osoby společně posuzované a další subjekty.

5.1.4.1 ORGÁNY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Orgány státní sociální podpory, které vykonávají státní správu podle zákona o státní sociální podpoře jsou:

- Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu

- Ministerstvo práce a sociálních věcí.[93]

[92] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 187-188

[93] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 2a

Státní sociální podpora má povahu státního zabezpečení. V zásadě je tedy stát nositelem tohoto subsystému, je prováděn státními orgány a financován ze státního rozpočtu.[94] Tito vykonavatelé se od účinnosti zákona o státní sociální podpoře mnohokrát změnily, tedy kromě Ministerstva práce a sociálních věcí. Z počátku účinnosti zákona, tedy od 1. 10. 1995 byla správa v této oblasti vykonávána okresními úřady, tedy orgány státní správy s všeobecnou působností. 31. 12. 2002 dochází k jejich zrušení.

Již od 1. 1. 2001 se vyšší územně samosprávné celky staly vykonavateli jako druhoinstanční orgány v oblasti státní sociální podpory. Na orgány samosprávy byl výkon státní sociální podpory v prvním stupni přenesen 1. 1. 2003, s výjimkou zákonem taxativně vymezených obcí které tuto působnost vykonávali jako přenesenou až do 31. 3. 2004.

S účinností k 1. 4. 2004 byl přijat zákon, kterým na úřady práce přešel výkon v prvním stupni. Tento stav trval až do roku 2011. Následovala snaha o zefektivnění výkonu a řízení státní správy v oblastech státní sociální podpory a zaměstnanosti. 1. 4. 2011 došlo k nahrazení dosavadních 77 samostatných úřadů práce jedním Úřadem práce České republiky, tedy ústředním orgánem státní správy s rozšířenou působností. Tento nově vzniklý úřad převzal výkon správy státní sociální podpory v prvním stupni. To znamenalo také sjednocení z hlediska organizačního spolu s úsporou nákladů.

V prvním stupni je tedy správa státní sociální podpory vykonávána krajskými pobočkami Úřadu práce ČR a pobočkou pro hlavní město Prahu. Ve druhém stupni Ministerstvem práce a sociálních věcí.

[94] Gregorová, Z., Galvas, M., Sociální zabezpečení, 2. aktualizované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Doplněk, 2005, s. 153

Úřad práce České republiky

Úřad práce ČR vznikl v roce 1990 zákonodárným opatřením předsednictva České národní rady,[95] jako primární článek podpory zaměstnanosti. Do této doby, působnost ve věcech pracovních sil, příslušející okresním národním výborům, přešla v roce 1990 na Úřad práce ČR. To zajišťovalo zabezpečení trhu práce až do 1. 2. 1992 kdy vstoupil v platnost zákon o zaměstnanosti.

Původních 76 úřadů práce se po vzniku nového okresu rozrostlo na 77 v roce 1996. Výkonem činnosti krajských koordinátorů pro realizaci státní politiky zaměstnanosti bylo v roce 2003 pověřeno 14 úřadů práce. Systém státní sociální podpory a jeho agendu převzaly úřady práce v roce 2004. Tato agenda přešla z obcí s rozšířenou působností v celé ČR s výjimkou hlavního města Prahy, tam se převod uskutečnil až v roce 2009.[96]

Zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, zřídil 1. 4. 2011 tento úřad s celostátní působností. Úřad práce ČR je organizační složkou státu. Je řízen Ministerstvem práce a sociálních věcí, které je jeho nadřízeným správním úřadem. Úřad práce ČR se dále člení na generální ředitelství, krajské pobočky a pobočku pro hlavní město Prahu. Součástí krajských poboček jsou také kontaktní pracoviště, jejich součástí dále mohou být tzv. detašovaná pracoviště či výjezdní pracoviště. Úřad práce ČR má 14 krajských poboček a 231 kontaktních pracovišť, která jsou jejich součástí.[97]

Působnost Úřadu práce ČR je stanovena zákonem, jedná se o: zaměstnanost, ochranu zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele, státní sociální podporu, dávky pro osoby

---

[95] Zákonné opatření předsednictva České národní rady o zřízení úřadů práce č. 306/1990 Sb.

[96] Úřad práce České republiky, Historie Úřadu práce ČR, https://portal.mpsv.cz/upcr/oup/historie

[97] Úřad práce České republiky, Organizační struktura krajských poboček Úřadu práce ČR, 2015, https://portal.mpsv.cz/upcr/gr/orgstr/org_str_gr_2016_06_01.pdf

se zdravotním postižením, příspěvky na péči, pomoc v hmotné nouzi, inspekci poskytování sociálně-právní ochrany a dávky pěstounské péče.[98]

V čele úřadu stojí generální ředitel. Krajské pobočky řídí ředitelé krajských poboček. Jejich výběr, jmenování a odvolání se řídí zákonem o státní službě. Generálního ředitele jmenuje a odvolává ministr práce a sociálních věcí.

Správní řízení v působnosti Úřadu práce ČR se řídí zákonem o Úřadu práce České republiky a správním řádem.[99] Úřad práce ČR rozhoduje v prvním stupni ve správním řízení. Proti jeho rozhodnutí je možné se odvolat. O odvolání rozhoduje ministerstvo.[100]

Generální ředitel který stojí v čele Úřadu práce ČR má pravomoc rozhodovat a řídit jej. Pravomoc Úřadu práce ČR je v mnoha oblastech delegována na krajské pobočky a případně na jejich kontaktní pracoviště. Krajské pobočky jsou organizačními útvary Úřadu práce ČR a plní zejména tyto úkoly:

- zajišťují výplatu nepojistných sociálních dávek

- spolupracují při zabezpečování zaměstnanosti, mobility pracovních sil, rozvoje lidských zdrojů a sociální ochrany s územními samosprávnými celky a jejich orgány, sociálními partnery a organizacemi zaměstnavatelů.

- zajišťují výkon agendy podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci, nepojistných sociálních dávek, a další.[101]

---

[98] Zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, § 4

[99] Zákon č. 500/2004 Sb. správní řád

[100] Úřad práce České republiky, O Úřadu práce České republiky, https://portal.mpsv.cz/upcr/oup

[101] Úřad práce České republiky, O Úřadu práce České republiky, Krajské pobočky, https://portal.mpsv.cz/upcr/oup

Důležitou funkcí je poskytování informací a podkladů z konkrétní oblasti generálnímu ředitelství a Ministerstvu práce a sociálních věcí. Toho je dosaženo především zpracováním statistik a analýz. V zásadě metodicky řídí a koordinuje kontaktní pracoviště v daném kraji. Toho je dosaženo především vydáváním interních norem a řídících aktů. Jedná se zejména o organizační opatření, směrnice, příkazy, rozhodnutí a sdělení.

Funkcí kontaktních pracovišť je zajišťovat konzultační činnost, poradenství v sociálně právní oblasti a také přijímají žádosti, včetně jejich kontroly. Dále také zahajují řízení z moci úřední a rozhodují v nich. Detašovaná pracoviště, případně výjezdní pracoviště mohou být zřízeny po dohodě s obcí případně s jiným orgánem veřejné správy.

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen ministerstvo) bylo zřízeno zákonem č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky. Tímto zákonem je vymezena základní působnost ministerstva. Jedná se ústřední orgán státní správy v oblasti pracovněprávní, v oblasti sociálního zabezpečení s sociální péče. Jeho další působnost vymezuje zákon č. 73/2011, o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů spolu se zákonem o státní sociální podpoře.

Do kompetence ministerstva patří zejména sociální politika. To představuje problematiku zdravotně postižených, sociální služby, sociální dávky a další. Další oblastí v kompetencích ministerstva patří sociální pojištění, oblast zaměstnanosti, pracovněprávní legislativa, bezpečnost a ochrana zdraví při práci, rovné příležitosti pro ženy a muže spolu s evropskou integrací a oblastí čerpání finanční pomoci z fondů EU.

Hlavní činností ministerstva je vydávání prováděcích předpisů spolu s metodickými pokyny a interpretační stanoviska pro zákon o státní sociální podpoře spolu se správou

informačního systému od dávkách státní sociální podpory, jejich výši, oprávněných osobách a společně posuzovaných osobách.

V čele ministerstva stojí ministr (ministryní práce a sociálních věcí je od 29. ledna 2014 Michaela Marksová) který je jmenován prezidentem na návrh předsedy vlády spolu s ostatními členy vlády.[102]

5.1.4.2 OPRÁVNĚNÉ OSOBY

Fyzická osoba musí pro to, aby byla oprávněna k přiznání dávek státní sociální podpory splňovat zákonné podmínky a předpoklady trvalého pobytu - v případě, že je osoba státním občanem České republiky a je hlášena na území České republiky k trvalému pobytu. V případě, že se jedná o cizince, musí splňovat podmínku trvalého pobytu spolu s bydlištěm na území České republiky. Dávky náleží i v případě, že osoba a osoby s ní společně posuzované na území ČR trvalý pobyt nemají, ale jde o osoby uvedené v §3, odst. 2 zákona.[103]

Osoba má bydliště na území České republiky zejména pokud zde žije s rodinou, dlouhodobě se zde zdržuje z důvodů výkonu výdělečné činnosti, plnění školní docházky, soustavné přípravy na budoucí povolání, existence jiných významných důvodů nebo aktivit spojujících danou osobu s Českou republikou.[104]

---

[102] Ministerstvo práce a sociálních věcí, O MPSV, http://www.mpsv.cz/cs/65

[103] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

[104] Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, § 5, odst. 6

- Cizinci

V případě absence trvalého pobytu u posuzované osoby, případně osob s ní společně posuzovaných mohou dávky státní sociální podpory těmto náležet za předpokladu pokud se jedná:

- o cizince hlášené k pobytu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu

- o cizince narozeného a hlášeného k pobytu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu, až na výjimky.

- o nezletilého cizince který byl svěřen do péče nahrazující péči rodičů nebo do ústavní péče.

- že se jedná o cizince, který je držitelem povolení k trvalému pobytu s přiznaným právním postavením dlouhodobě pobývajícího rezidenta v Evropské unii na území jiného členského státu Evropské unie a bylo mu vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu

- že se jedná o rodinného příslušníka cizince (zmíněného v předchozím odstavci), kterému bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.

- že se jedná o cizince, kterému bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky za účelem vědeckého výzkumu podle zvláštního právního předpisu.

- že se jedná o cizince, kterému byla udělena doplňková ochrana.

- že se jedná o cizince, kterému bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky za účelem výkonu zaměstnání vyžadujícího vysokou kvalifikaci podle zvláštního právního předpisu.

- že se jedná o cizince, kterému byla vydána zaměstnanecká karta podle zvláštního právního předpisu

- že se jedná o cizince zaměstnaného na území České republiky nebo cizince, který již byl zaměstnán na území České republiky alespoň po dobu 6 měsíců a je v evidenci uchazečů o zaměstnání, pokud mu bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.

- že se jedná o rodinné příslušníky cizinců (podrobnosti uvádí zákon), pokud jim bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.

- že se jedná o osoby, jejichž nárok vyplývá z přímo použitelných předpisů Evropské unie nebo osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné, osoby ponechávajícími si takové postavení a jejich rodinnými příslušníky majícími právo na rovné zacházení podle předpisu Evropské unie

S výjimkou posledně zmiňovaných osob je podmínkou bydliště na území České republiky.[105]

- Rodina

Zákon o státní sociální podpoře považuje za rodinu oprávněnou osobu a s ní společně posuzovanou osobu či osoby. Není možné, aby oprávněná osoba byla posuzována ve více rodinách současně, v případech kdy se jedná o společné posuzování osob z pro účely přídavku na

[105] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 3

dítě, porodného a rodičovského příspěvku. V zásadě je rodina tvořena nezaopatřenými dětmi spolu s jejich rodiči. Součástí rodiny mohou být také osoby, které rodiče nahrazují.[106]

5.2. DÁVKY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Jak už bylo uvedeno výše, zákon o státní sociální podpoře rozděluje poskytované dávky na 2 skupiny - závislé na příjmu a dávky ostatní. Jako dávky poskytované v závislosti na příjmu uvádí přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné. V praxi jsou často označovány jako testované. Mezi dávky ostatní, neboli nezávislé na příjmu či netestované, řadíme rodičovský příspěvek a pohřebné. Všechny tyto dávky jsou dávkami nárokovými, dávkami obligatorními. Nárok tedy vzniká splněním zákonných podmínek.

Stát se podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin pomocí dávek. Tato podpora je poskytována také při některých dalších sociálních situacích. Ve stanovených případech je poskytnutí podmíněno závislostí na výši příjmu příjemce. Žadatel o dávku nemusí být pojištěncem, jde o dávky nepojistné, státní dávky.

5.2.1 NÁROK NA DÁVKY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Zákon o státní sociální podpoře stanovuje podmínky pro vznik nároku na dávku. Dávky nelze přiznat právnické osobě, mohou být přiznány při splnění stanovených podmínek pouze osobě fyzické, a to při splnění podmínek pro přiznání nároku na dávku a její výplatu po podání žádosti na tiskopise MPSV o přiznání dávky příslušné krajské pobočce Úřadu práce. Dále také jak bylo zmíněno výše (2.4. Oprávněné osoby).

[106] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Nejdůležitější podmínky jsou v zásadě trvalý pobyt na území České republiky spolu s výší příjmů v rozhodném období, jde-li o dávky závislé na příjmu. Roli také hraje nezaopatřenost dítěte, příprava na budoucí povolání a další. Podmínky musí s danou osobou splňovat také společně posuzované osoby, v případě, že se jedná o dávky poskytované v závislosti na příjmu. Za trvalý pobyt je považován také pobyt cizince (kromě žadatele o azyl) v případě, že uplynulo 365 dní ode dne hlášení. Tato podmínka se nezkoumá u dětí do 1 roku jejich věku a v případě, že jejich rodiče jsou hlášeny k pobytu na území ČR a jejich děti jsou narozeny v ČR. Tato výjimka je v zákoně především z důvodu nemožnosti nově narozených dětí délku pobytu splnit a neposkytnutí dávek státní sociální podpory v tomto období. Délka pobytu může být také v odůvodněných případech prominuta.

Rozhodné období ve kterém je zjišťován rozhodný příjem je u přídavku na dítě kalendářní rok, který předchází kalendářnímu roku, do něhož spadá období od 1. října do 30 září roku následujícího. Rozhodný příjem je potřeba prokázat před počátkem tohoto období. Pro přiznání dávky je rozhodná výše příjmů, ta je stanovena v zákoně o daních z příjmu. Rozhodné období v délce kalendářního čtvrtletí je uplatněno pro příspěvek na bydlení a porodné.

Pro přiznání dávky není rozhodující celková majetková a sociální situace žadatele, ale pouze zákonem taxativně určené příjmy v § 5. Jedná se o příjem, který je tvořen okruhem všech příjmů vymezených zákonem. Jedná se o příjmy ze závislé činnosti, příjmy ze samostatné činnosti, příjmy z nájmu a ostatní příjmy podle zákona o daních z příjmu fyzických osob, které nejsou od daně z příjmu osvobozeny. Spolu s nimi tvoří rozhodný příjem také příjmy osvobozené od daně z příjmu. Jsou to například tyto příjmy: příjem přijatý v rámci plnění z vyživovací povinnosti, odchodné, výsluhový příspěvek, příjmy z prodeje podílu v obchodní korporaci a další. Dále je tvořen dávkami nemocenského a důchodového pojištění, podporou v nezaměstnanosti a podporou při rekvalifikaci, rodičovským příspěvkem pro nárok na přídavek na

dítě a příspěvkem na bydlení, přídavek na dítě pro nárok na příspěvek na bydlení, mzdovými nároky a příjmy ze zahraničí které jsou obdobné příjmům dříve uvedeným.[107]

Rozhodný příjem je zjišťován nejen u oprávněné osoby, ale také u osoby společně posuzované. Takto společně posuzované osoby jsou označeny jako rodina. Rozhodný příjem rodiny je posuzován za celou rodinu vždy se zjišťuje za celou rodinu. V zásadě tvoří rodinu nezaopatřené děti spolu s rodiči nebo osobami zastupujícími v tomto případě rodiče. Žádnou z těchto osob nelze posuzovat ve více rodinách.

Okruh osob posuzovaných společně, tedy v zásadě osob, které spolu trvale žijí a uhrazují společně náklady na své potřeby, je v zákoně stanoven z důvodu zamezení zneužívání nároků na dávky.[108] Jedná se o nezletilé nezaopatřené dítě jeho rodičem zletilé nezaopatřené dítě a jeho rodiče, manžele a partnery v registrovaném partnerství.

5.2.2. PROCES ŽÁDOSTI O DÁVKY

5.2.2.1 ŽÁDOST O DÁVKY

Dávka státní sociální podpory je poskytnuta oprávněné osobě[109] na žádost. Oprávněná osoba vystupuje za celou rodinu, tedy také za ostatní členy rodiny, z důvodu, že dávky jsou příjmem celé rodiny. Všechny zúčastněné osoby ovšem musí podle §50 zákona[110] poskytnout souhlas s poskytnutím informací Úřadu práce státními orgány. Tyto informace se týkají výše příjmů dotčených osob, dále jsou to údaje o skutečnostech o nezaopatřených dětech, údaje o

[107] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 5

[108] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 7, odst. 3

[109] viz 2.4.2 Oprávněné osoby

[110] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

nepříznivém zdravotním stavu, údaje o návštěvách předškolních a školních zařízení, údaje o přihlášení k trvalému pobytu a další nezbytné údaje nezbytné pro nárok a výplatu dávek jako jsou například narození a úmrtí dítěte. Toto je nezbytné vzhledem k tomu, že tyto údaje podléhají ochraně osobních údajů,[111] a proto není možné, aby tyto údaje byly bez souhlasu oprávněné osoby předány a používány oprávněným okresním úřadům a Ministerstvu práce a sociálních věcí.

Žádost musí splňovat určitá kritéria a musí být podána na předepsaném tiskopise MPSV. Mezi povinné údaje patří:

- Identifikační udaje jako je jméno, příjmení, rodné číslo a trvalý pobyt.

- Výběr oprávněné osoby jakým způsobem budou dávky vypláceny.

- Doložení o výši příjmů všech zúčastněných osob a v závislosti na typu vystavovaného dokladu toto musí být poskytnuto za určité rozhodné období.

- V případě rodičovského příspěvku je zatím nutné poskytnou doklad o návštěvě předškolního zařízení a dalších rozhodných okolnostech.

- V případě nezaopatřeného dítěte je nutné tuto skutečnost dokázat.

- V případě příspěvku na bydlení je nutné doložit doklad o způsobu užívání bytu.

- Dále je také nutný v neposlední řadě souhlas osob zúčastněných s užíváním těchto údaji jak už bylo zmíněno výše.

Tyto skutečnosti musí být předloženy v případě, že je není možné zjisti také jinak. Od oprávněné osoby a osob zúčastněných se v takovém případě nepožadují. Všechny žádosti a

[111] Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

potvrzení musí být předloženy v českém jazyce. V případě dokladů v jiných jazycích musí oprávněná osoba předložit spolu s nimi také úředně ověřený překlad do českého jazyka.

5.2.2.2. ŘÍZENÍ O ŽÁDOSTECH

Podání žádosti je právním jednáním. Na základě podané písemné žádosti oprávněné osoby zahajuje místně příslušná krajská pobočka Úřadu práce řízení. V případě, že se jedná o změnu výše, odnětí nebo zastavení výplaty dávky, může úřad práce zahájit řízení také z úředního podnětu. Řízení o přiznání dávky státní sociální podpory lze zahájit pouze na základě písemné žádosti oprávněné osoby, nelze je zahájit z moci úřední.

Po žadateli je vyžadována způsobilost k právním jednáním. Podle §15 občanského zákoníku[112] je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, tedy právně jednat, svéprávnost. Podle §30 se plně svéprávným stává člověk zletilostí, která je nabyta dovršením 18. roku věku. V případě dávek rodičovského příspěvku a porodného, může ovšem podat žádost také nezletilý rodič starší 16 let. V případě, kdy je osoba zbavena svéprávnosti k právním jednáním, případně je její svéprávnost omezena, před úřadem za ni jedná zákonný zástupce. V případě nezletilé osoby to je zákonný zástupce, kterým může být například rodič. V případě, kdy byla oprávněná osoba svěřena do péče jiné osobě za ni tato osoba může jednat. Případně může jednat ústav v případě, že oprávněná osoba je v ústavní péči, tedy v ústavu pro péči o děti a mládež. V těchto případech může být zákonný zástupce vyzván, aby o dávku sám zažádal. Sám ústav může zažádat v případě, neučiní-li tak zákonný zástupce do dvou měsíců, případně, není-li místo pobytu zákonného zástupce známo.

[112] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

S ohledem na možnosti zneužívání dávek ať už úmyslně nebo z nedbalosti je nutné okolnosti vzniku nároku na výplatu dávky dokazovat. Mezi důkazní prostředky můžeme zařadit například originály listin, případně jejich úředně ověřené kopie. Další důkazní prostředky jako jsou záznamy na datových nosičích, mikrografické záznamy případně tištěné produkty optického archivačního systému je možné použít v řízení o dávkách.

V řízení o dávkách se postupuje podle správního řádu, ale zákon stanoví některé odchylky. Například rozhodnutí v písemné podobě se vydává pouze v určitých případech, které jsou v zákoně taxativně vymezeny. Jde například o situace, kdy dávka nebyla přiznána vůbec, či v požadovaném rozsahu, byla odejmuta atd. Pokud bylo žádosti o přiznání dávky vyhověno, písemné rozhodnutí se nevydává.

Přiznání dávky je žadateli písemně oznámeno společně s její výší. V opačném případě, tedy v případě nepřiznání dávky, úřad taktéž písemně vyrozumí žadatele, proč dávka přiznána nebyla. V případě námitek, které mohou být jak proti oznámení o dávce tak proti její výši, a která může být podána nejpozději do 30 dnů ode dne výplaty dávky po jejím přiznání nebo od výplaty první splátky dávky, úřad práce do 30 dnů rozhodne o námitkách spolu s rozhodnutím o dávce. V případě, že dávka nebyla přiznána, případně nebyla přiznána v požadovaném rozsahu, došlo k odejmutí dávky, zastavení její výplaty, jedná se přeplatek na dávce a další, vydá krajská pobočka Úřadu práce rozhodnutí písemně. Rozhodnutí vydaná v prvostupňovém správním řízení krajskými pobočkami Úřadu práce přezkoumává k odvolání, které se podává u krajské pobočky Úřadu práce a které nemá odkladný účinek, MPSV.[113]

[113] Tomeš, I., a kol., Sociální správa: úvod do teorie a praxe, 2. rozšířené a přepracované vydání, Praha: Portál, 2009, s 267-268

5.2.2.3 VYPLÁCENÍ DÁVEK

Dávky jsou vypláceny příjemcům dávek. Ty rozlišujeme na oprávněnou osobu nebo zvláštního příjemce. V případě zákonného zástupce příjemce, ústavu nebo zvláštního příjemce musí být dávka použita ve prospěch oprávněné osoby. Příjemce muže kdykoli požádat úřad práce o změnu způsobu výplaty dávky. Úřad práce takové žádosti vyhoví a provede změnu nejpozději do konce dalšího měsíce.

Ve specifických případech ustanoví úřad práce zvláštního příjemce dávky, tím může být pouze fyzická osoba, která s tímto ustanovením souhlasí. Jedná se o případy, kdy předchozí výplata nedosahovala účelu, který měla původně dosáhnout. Je tomu tak také v případě porušení vyživovací povinnosti příjemcem dávky vůči osobám, které je povinen vyživovat. V těchto případech není vyžadován souhlas stávajícího příjemce.

Dávky jsou vypláceny krajskou pobočkou Úřadu práce na bankovní účet banky příjemce dávky v České republice, případně v hotovosti, pokud o to příjemce požádá. V případě změny adresy je výplata dávek pozastavena a dokumentace předána krajské pobočce Úřadu práce, který následně dokumentaci předá příslušnému úřadu práce. Výplata probíhá každý měsíc zpětně, tedy po uplynutí kalendářního měsíce ve kterém nárok na dávku vznikl nebo trval, do konce měsíce který po něm následoval. To platí také v případě dávek jednorázových.

Rozhodné skutečnosti vzniku nároku na dávky je oprávněná osoba, případně osoby s ní posuzované, povinna osvědčit pro trvání a nároku a výplatu dávky. Lhůta ve které tak příjemce musí učinit po vyzvání okresním úřadem práce je do osm dní po obdržení výzvy. V případě, že tak neučiní a byla-li na tuto možnost osoba ve výzvě upozorněna, může úřad práce výplatu dávek zastavit.

Povinnost oznámení se vztahuje také na jakékoli další změny rozhodné pro nárok na výplatu dávky. V případě, že ke změně skutečností dojde, tato změna není oznámena, ale dávka je vyplacena, vznikne přeplatek. Dávka může být poskytnuta neprávem celá, případně její část nebo ve špatné výši, musí být vrácena v případě, že není promlčena. Úřad práce rozhodne o takové povinnosti, eventuálně může takový přeplatek strhávat z dávek budoucích.

Zaměstnavatelé, fyzické osoby a státní orgány jsou povinny sdělit na požádání úřadu (který rozhoduje o dávce nebo dávku vyplácí), případně na požádání žadatele o dávku, údaje které jsou rozhodné pro nárok na dávku a její výplatu a to bezplatně. Není tomu tak v případě zdravotních údajů s výjimkou posouzení dlouhodobě nepříznivého stavu. Takové poskytnutí zdravotních údajů může být poskytnuto za úplatu, podle zvláštních předpisů. Cílem evidence jako takové je zamezení neoprávněných plateb a omezení vzniku přeplatků.[114]

5.3. SYSTÉM DÁVEK STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Systém státní sociální podpory aktuálně zahrnuje 5 dávek. Dávky poskytované v závislosti na příjmu a dávky ostatní, na příjmu nezávislé. Jedná se o:

- přídavek na dítě
- příspěvek na bydlení
- porodné
- rodičovský příspěvek
- pohřebné

[114] Tomeš, I., a kol., Sociální správa: úvod do teorie a praxe, 2. rozšířené a přepracované vydání, Praha: Portál, 2009, s 268-270

Systémem prošlo také několik dalších dávek, které byly v minulosti zrušeny. Jako historické dávky můžeme zmínit příspěvek na dopravu, který byl zrušen k 1. 7. 2004. Zaopatřovací příspěvek byl poskytován nezávisle na příjmu příjemce, jeho účelem bylo přispět na životní náklady členů rodiny občanů (mužů i žen), konajících službu v ozbrojených silách ,kteří nebyli vojáky z povolání. Byl zrušen k 1. 1. 2005 v souvislosti s profesionalizací Armády ČR. Zaopatřovací příspěvek se stal díky této profesionalizaci právně obsoletní, již nebylo komu ho poskytovat. Příspěvek sloužil k zabezpečení rodiny vojáka po dobu výkonu jeho základní nebo náhradní vojenské služby, případně civilní služby či vojenského cvičení. Dále pak příspěvek na školní pomůcky zrušen k 1. 1. 2008 a sociální příplatek, který byl zrušen k 31. 12 2011.[115] Sociální příplatek byl dávkou závislou na příjmu, jeho účelem bylo přispět rodinám s nízkými příjmy na náklady souvisejícími s výchovou a výživou nezaopatřených dětí.

S účinností od 1.1.2013 byl ze zákona[116] převeden, do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, systém dávek pěstounské péče, a to hlavně v souvislosti s reformou pěstounské péče, jejímž hlavním cílem je zkvalitnění péče o ohrožené děti v ČR.

5.3.1. DÁVKY POSKYTOVANÉ V ZÁVISLOSTI NA VÝŠI PŘÍJMU

Dávky závislé na příjmu jsou poskytovány adresně. Hlavním kritériem přiznání nároku na dávky závislé na příjmu je příjmová situace jednotlivce, případně rodiny. Do rozhodného příjmu rodiny jsou započítávány pouze příjmy taxativně vymezené v ustanovení §5 zákona. Celková majetková a sociální situace rodiny se nezohledňuje.

---

[115] Krebs, V., et al., Sociální politika, 6. přepracované a aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 289

[116] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

5.3.1.1 PŘÍDAVEK NA DÍTĚ

V případě, že rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima a koeficientu 2,40, má nezaopatřené dítě nárok na přídavek na dítě. Jedná se o obligatorní peněžitou opakující se dávku státní sociální podpory, která je zároveň, dalo by se říci, dávkou nejdůležitější (z dávek závislých na na příjmu). Jedná se také o dávku nejčastěji poskytovanou. Od roku 1996 přídavek na dítě nahradil dávku přídavky na děti poskytované plošně jako dávka nemocenského pojištění.

Pojem a výše dávky

Přídavek na dítě je nárokem nezaopatřeného dítěte, avšak do dosažení zletilosti je dávka vyplácena tomu, kdo osobně pečuje o díte, případně tomu, kdo má dítě v přímém zaopatření. O dávku žádá zákonný zástupce dítěte. V případě, že je tato podmínka splněna u více osob, je přídavek na dítě vyplácen dle dohody těchto osob. Krajská pobočka Úřadu práce, která o dávce rozhoduje, v případě, že nedojde mezi oprávněnými osobami k dohodě, určí, komu bude dávka vyplacena. Tato zásada platí pro všechny dávky státní sociální podpory. Po dosažení zletilosti je přídavek na nezaopatřené dítě vyplácen přímo dítěti, které o dávku musí samo požádat.

Zákon také stanoví, ve kterých případech je dávka vyplácena ústavu pro péči o děti nebo mládež. Děje se tak v případě, kdy se jedná o ústav, ve kterém je dítěti poskytováno plné přímé zaopatření, tedy ošacení, stravování a ubytování.

Výše dávky je odstupňována podle věku nezaopatřeného dítěte. Za kalendářní měsíc výše přídavku na dítě činí:

- do 6 let: 500 Kč
- od 6 do 15 let: 610 Kč
- od 15 do 26 let: 700 Kč

V současné době se na MPSV i v Poslanecké sněmovně, jak bylo oznámeno ve sdělovacích prostředcích, začíná diskutovat o zvýšení přídavku na dítě. V souvislosti s tím se také objevují návrhy na daňové zvýhodnění rodin s malými dětmi. Jde jistě v obou případech o náměty vítané, jistě by bylo možné uvažovat i o jejich kombinaci,určité zvýšení dávky však považuji za potřebné.

Uvažuje se také o tom, že dojde ke zvýšení příslušného koeficientu z 2,40 na 2,70, jako tomu bylo u porodného. Tím by došlo ke zvýšení osobního rozsahu dávky, tedy ke zvýšení počtu příjemců.

5.3.1.2. PŘÍSPĚVEK NA BYDLENÍ

Jedná se o obligatorní opakující se peněžitou dávku státní sociální podpory, která je poskytována v závislosti na příjmu. Účelem této dávky je přispět rodinám s nezaopatřenými dětmi, rodinám bezdětným i jednotlivcům na náklady spojené s bydlením.

Právní úprava příspěvku na bydlení je stejně jako právní úprava celého systému státní sociální podpory velice dynamická. Novelizací s účinností od 1. ledna 2007 došlo k zásadním změnám v právní úpravě příspěvku na bydlení. Nové pojetí životního minima znamenalo zrušení částky na vedení domácnosti spolu se zavedením doplatku na bydlení.

Dávka je koncipována na základě zásady, že náklady na bydlení jednotlivce nebo rodiny jsou pouze určitou částí jejich příjmů. Sociálně únosná je zákonem definovaná hranice 30%, v

Praze 35% z příjmů. Jedná se zároveň o motivační opatření, které má za cíl ochránit sociálně slabší občany před ztrátou bydlení a zároveň je motivovat k zajištění vlastních příjmů pro zajištění určité úrovně bydlení.[117]

Nárok na dávku příspěvku na bydlení má podle zákona vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu a zároveň on sám, případně osoby s ním společně posuzované splňuje výše zmíněnou podmínku 30% resp. 35% v Praze. Vlastníkem bytu je také vlastník nemovitosti, kde se nachází byt, který je užíván vlastníkem, v případě, že zde má nahlášen trvalý pobyt. Příspěvek je poskytován jedné osobě, a to i v případě, jsou-li podmínky splněny více osobami. Konkrétně se jedná o osobu určenou na základě dohody těchto osob. V případě, kdy nedojde k dohodě, určí, které z těchto osob bude příspěvek vyplácen krajská pobočka Úřadu práce.

Náklady na bydlení jsou u bytů užívaných na základě nájemní smlouvy tvořeny nájemným a v případě, nezahrnuje-li nájemné také další náklady za plnění poskytované s užíváním bytu, jsou tyto náklady také započítány. Jinak je tomu v případě, ve kterém se jedná o družstevní byt. V tomto případně nejsou započítávány reálné náklady, ale postupuje se podle částek určených zákonem. Jedná se o fiktivní náklady které se neprokazují. Jedná se o částky 1923 Kč,- 4150 Kč, podle počtu osoba. Další náklady jsou tvořeny náklady za plyn, elektřinu, vodné, stočné, odvoz odpadu a centrální vytápění nebo za pevná paliv. Jedná se o taxativně stanovené náklady které se přičítají k nákladům u všech typů bytů.

Zákon také stanoví tzv. normativní náklady na bydlení. Jedná se o průměrné náklady na bydlení které jsou odstupňovány počtem osob v domácnosti a počtu obyvatel v obci. Tyto normativní náklady mají také vliv na výši příspěvku. Ta je vypočítána jako rozdíl normativních

[117] Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 189

nákladů na bydlení a rozhodným příjmem vynásobeným koeficientem 0,30/0,35. Ve výši rozdílu mezi náklady na bydlení a rozhodným příjmem vynásobeným koeficientem 0,30/0,35 náleží příspěvek rodině v případě, pokud jsou náklady na bydlení nižší než normativní náklady.[118]

Období na které se přiznává příspěvek na bydlení je zákonem stanoveno na období od 1. července do 30. června následujícího roku, případně na kratší dobu v rámci tohoto období. K vyplácení příspěvku na bydlení dochází vždy po uplynutí kalendářního čtvrtletí s výjimkou kdy je příspěvek vyplácen na kratší dobu v případě, je-li nárok přiznán pouze na tuto kratší dobu. V případě, že nedojde k prokázání rozhodného příjmu, je výplata příspěvku zastavena v kalendářním měsíci, ve kterém je potřeba prokázat výši příjmů pro vyplacení příspěvku, po dobu následujícího kalendářního čtvrtletí.

5.3.1.3 PORODNÉ

Porodné je dávka systému státní sociální podpory, která je určena na pomoc s pokrytím zvýšených nákladů spojených s narozením dítěte. Jedná se o dávku peněžitou, jednorázovou a závislou na příjmu.

Do 1. 10. 1995 byla tato dávka dávkou nemocenského pojištění s názvem podpora při narození dítěte. Do systému dávek státní sociální podpory byla dávka zařazena od 1. 10. 1995 už jako porodné, tedy zákonem 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Podmínky vzniku nároku na dávku

Jak již bylo výše zmíněno, jedná se o dávku závislou na příjmu, někdy také označovanou jako testovanou. V praxi to znamená, že před přiznáním dávky dochází ke zkoumání nároku na

[118] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 27

ni s ohledem na příjmovou situaci žadatelů. Rozhodný příjem je vymezen zákonem.[119] Žadatel dávky nemusí být pojištěncem. Porodné ovšem vždy testovanou dávkou nebývalo. Do konce roku 2010 bylo porodné poskytováno plošně a nebylo závislé na příjmu příjemce. Právní úpravou účinnou 1. 1. 2011 došlo k úpravě porodného a byla změněna celá koncepce dávky. Hlavní změnou byla již výše zmíněná závislost na příjmu. Další důležitou změnou bylo poskytování příspěvku pouze na první živě narozené dítě částkou 13 000 Kč, případně 19 500 Kč v případě vícečetného porodu. Tato výrazná změna koncepce právní úpravy porodného se setkala s velmi nepříznivou reakcí, zejména u mladých rodin, které plánovaly narození dítěte.

Pro účely porodného je rozhodný příjem rodiny zkoumán za poslední čtvrtletí, které předchází čtvrtletí kalendářnímu, ve kterém se dítě narodilo. Čistý příjem nesměl do 31. 12. 2014 přesáhnout 18 504 Kč měsíčně, aby bylo možné dávku získat. Následná změna koeficientu 2,40 na 2,70 zvýšila hladinu příjmů rodiny na 20 817 Kč měsíčně. V případech druhého narozeného dítěte je hranice částky stanovena na 25 515 Kč měsíčně. Jedná se o příjem po odpočítání daní uhrazení pojistného. Tyto částky jsou nastaveny rozdílně především z důvodu založeném na předpokladu, že hranice životní úrovně rodiny s dítětem bude posunuta.

Změnou koeficientu, tedy jeho zvýšením z 2,40 na 2,70, došlo k výraznému nárůstu osobního rozsahu dávky a k rozšíření počtu oprávněných osob. V roce 2012 byl počet příjemců 11 030. Rodiny ve kterých se narodilo první dítě a zároveň splňující nárok na dávku činily 22%. Nárůst v dalších letech je odhadován až na 33-35% a cca 50 000 dětí.[120]

Výše dávky

[119] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 5

[120] Štangová, V., Nová koncepce právní úpravy porodného, Rodinné listy, č. 4/2015, Praha: Havlíček Brain Team, 2015, s. 26-27

Aktuální výše porodného je upravena tak, že jeho výše je stanovena na 13 000 Kč na první dítě živě narozené a 10 000 Kč na druhé živě narozené dítě, v případě, že příjem rodiny nepřevyšuje součin koeficientu 2,70 a částky životního minima rodiny. Nárok vzniká dnem porodu dítěte, pokud není stanoveno jinak. Každé ženě, která porodila dítě, případně jiné osobě při úmrtí matky bude vyplaceno nejvíce celkem 23 000 Kč. To znamená, že pokud má například žena dítě, na které ji bylo vyplaceno porodné a narodí se jí dvojčata, dostane porodné pouze ve výši 10 000 Kč.

Dávka je vyplacena jednorázově. Tento nárok vzniká ženě, která dítě porodila, případně také osobě, která převzala dítě do 1 roku věku do trvalé péče nahrazující péči rodičů v případě, že se jedná o první nebo druhé dítě, za které osoba dostala vyplacenou dávku, bez ohledu na to, jestli děti porodila nebo převzala do péče. Takový nárok vzniká dnem, kdy je dítě převzato do trvalé péče nahrazující péči rodičů, tedy dnem právní moci rozhodnutí o převzetí dítěte do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Každé ženě, která porodila, případně jiné osobě, která převzala dítě do trvalé péče nahrazující péči rodičů, je možné na porodném vyplatit maximálně 23 000 Kč, bez ohledu na to, že porodila, či převzala do trvalé péče více než 2 děti.

V případě úmrtí ženy která dítě porodila a v případě, že ke dni porodu splnila podmínky pro vyplacení nároku, náleží porodné za první případně druhé narozené dítě otci dítěte. To je možné pouze za podmínky, nebylo-li porodné vyplacené jí ani jiné osobě.[121] Tento nárok se odvíjí od nároku ženy. V případě, kdy žena zemře, má otec dítěte nárok pouze na takovou dávku, která by náležela zemřelé. Tedy jeho nárok je odvozen od nároku ženy.

5.3.2. OSTATNÍ DÁVKY

[121] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 44-46

Hlavním kritériem přiznání nároku na ostatní dávky, nebo také dávky nezávislé na příjmu, netestované, není příjmová situace jednotlivce, případně rodiny. Přiznání těchto dávek je podmíněno specifickou situací rodiny. K těmto dávkám patří rodičovský příspěvek a pohřebné.

5.3.2.1 RODIČOVSKÝ PŘÍSPĚVEK

Rodičovský příspěvek je netestovaná, obligatorní, opakující se dávka. Účelem této dávky je zlepšení životní úrovně rodinám pečujícím o malé děti.

Pojem rodičovského příspěvku

V roce 1969 byl do našeho právního řádu zaveden mateřský příspěvek poskytovaný pouze ženám a mužům pouze v případech stanoveným zákonem. Ten byl nahrazen v roce 1990 rodičovským příspěvkem zákonem o rodičovském příspěvku.[122] Oproti mateřskému příspěvku příspěvek rodičovský výrazně zvýšil okruh oprávněných osob. Zákon o státní sociální podpoře v zásadě převzal předešlou úpravu. Tato úprava následně prošla významnou genezí, byla mnohokrát novelizována.

Díky četným novelám se koncepce rodičovského příspěvku změnila zcela zásadním způsobem. Z dávek státní sociální podpory prošel rodičovský příspěvek nejvýznamnějšími změnami. Rodič pobírající dávku musel původně zajišťovat celodenní řádnou péči o dítě sám, nesměl být výdělečně činný. Později sice zákon výdělečnou činnost rodiče umožňoval, ale pouze v omezeném rozsahu. Za podmínek stanovených zákonem bylo možné poskytovat dávku až do 7 let věku dítěte. Postupně se právní úprava rodičovského příspěvku stávala flexibilnější.

Poskytování dávky je omezeno věkem dítěte na které je dávka poskytována a celkovou vyplacenou částkou. Jedná se vždy o nejmladší dítě v rodině a poskytování je omezeno celkovou

[122] Zákonem č. 382/1990 Sb. o rodičovském příspěvku

částkou 220 000 Kč a věkem dítěte do 4 let. V případě, kdy je dítě starší 4 let, tato dávka již rodiči pečujícímu o dítě nenáleží.

Nutné je také vyložit pojem „rodič" z důvodu širokého výkladu pro účely poskytování rodičovského příspěvku. K základnímu okruhu oprávněných osob, které vyplývají z názvu příspěvku, tedy otec a matka, je pojmem rodič chápána také osoba, která převzala dítě do trvalé péče nahrazující péči rodičů. V tomto případě se jedná o dítě osvojené, dítě které bylo převzato do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí daného orgánu. Dále je za takové dítě považováno také dítě, jehož rodič zemřel, nebo dítě manžela. Nastane-li případ, kdy rodičem je nezletilá osoba, je příspěvek vyplacen v případě, není-li výkon povinností a práv péče o dítě u nezletilého pozastaven soudem.[123]

Podmínky vzniku nároku na dávku

Dávka náleží vždy jen jednomu z rodičů pečujících o dítě. Přiznán může být kterémukoli z rodičů. Rodič, kterému je dávka přiznána, je určen na základě dohody mezi oběma rodiči. Krajská pobočka Úřadu práce ČR rozhodne o tom, komu bude dávka poskytována pouze v případě, nedohodnou-li se rodiče mezi sebou. Nárok na dávku je nárokem rodiče. Je tedy nutné, aby rodič splňoval podmínku trvalého pobytu a bydliště na území České republiky. Další podmínkou nároku na vznik nároku na rodičovský příspěvek je trvání péče o dítě, které zakládá nárok na dávku, po dobu celého kalendářního měsíce, až na výjimky stanovené zákonem. Takovou výjimkou je například kalendářní měsíc, ve kterém se dítě narodilo, měsíc ve kterém bylo dítě převzato do péče nahrazující péči rodičů, měsíc ve kterém dítě dosáhlo 4 let, měsíc ve kterém dítě nebo rodič zemřel a další.[124]

---

[123] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, §30-31

[124] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 30b

Po splnění všech podmínek stanovených zákonem vzniká nárok na rodičovský příspěvek na nejmladší dítě v rodině. Nutné je také podat písemnou žádost na formuláři Ministerstva práce a sociálních věcí na příslušné krajské pobočce Úřadu práce, stejně jako je tomu u ostatních dávek státní sociální podpory

V případě, že dojde k čerpání příspěvku bez splnění zákonem stanovených podmínek, musí rodič krajské pobočce Úřadu práce vrátit část rodičovského příspěvku, pro kterou podmínky nesplnil.

Protože se jedná o dávku netestovanou, tedy nezávislou na příjmu, je možné pobírat rodičovský příspěvek i v případě, je-li rodič výdělečně činný bez ohledu na výši příjmu, tzn. není zákonem limitován. To je možné ovšem pouze za podmínky, je-li zajištěna řádná osobní celodenní péče o dítě. Právní úprava v současné době rozlišuje péči o děti, které ještě nedosáhly 2 let věku a děti které již 2 let věku dosáhly. Zvláštní pozornost je věnována splnění tohoto požadavku u dětí mladších 2 let. Jako splněnou podmínku celodenní osobní péče je považováno, pokud dítě mladší 2 let navštěvuje jesle a zároveň doba strávená v jeslích nepřevyšuje 46 hodin v kalendářním měsíci. Tato doba má rodiči především umožnit, aby si mohl zařídit neodkladné záležitosti, případně návštěvu lékaře. Podmínky také neporušuje navštěvování léčebně rehabilitačního zařízení, případně mateřskou školku pro zdravotně postižené. V případě zdravotně postiženého dítěte je možné navštěvovat jesle, mateřskou školu případně obdobné zařízení v denním rozsahu maximálně 6 hodin. V případě závislosti rodiče na pomoci jiné osoby, ve III a IV stupni závislosti, může dítě navštěvovat jesle, mateřskou školku nebo obdobné zařízení v denním rozsahu maximálně 4 hodin. V případech, kdy je rodič výdělečně činný, nebo se, až na výjimky, připravuje na budoucí povolání, obstará dítěti péči jinou osobou která již dosáhla zletilosti. Jak již bylo výše zmíněno, u dětí starších 2 let zákon dobu docházky do

předškolních zařízení nezjišťuje.[125] Pro zajímavost uvádím, že do 31.12.2011 se sledovala návštěva předškolních zařízení dětí do 3 let věku.

Výše rodičovského příspěvku

Nárok a výše rodičovského příspěvku jsou stanoveny zákonem.[126] Výše denního vyměřovacího základu pro stanovení peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenského v souvislosti s porodem nebo převzetím dítěte podle zákona o nemocenském pojištění[127] je pro stanovení nároku a výše rodičovského příspěvku rozhodující. Toto propojení dávky státní sociální podpory s dávkami nemocenského pojištění je relativně problematické rovněž z důvodu, že nemocenské pojištění není na rozdíl od zaměstnanců pro osoby samostatně výdělečně činné povinné. To má za následek relativně velkou neúčast osob samostatně výdělečně činných nemocenském pojištění. Tyto osoby proto většinou nepobírají dávky nemocenského pojištění a z toho důvodu si nemohou výši rodičovského příspěvku zvolit.

Často se stává, že žena, která je osobou samostatně výdělečně činnou, se přihlásí do systému nemocenského pojištění v době, kdy chce mít dítě tak, aby splnila podmínky na získání peněžité pomoci v mateřství.

Aby mohl rodič volit výši rodičovského příspěvku, je také nutné, aby bylo možné stanovit k datu narození nejmladšího dítěte alespoň jednomu z rodičů 70% 30 násobku denního vyměřovacího základu v částce od 7 600 Kč do 11 500 Kč. Pokud lze takto stanovit vyměřovací základ u obou rodičů, použije se ten vyměřovací základ, který je vyšší. Zvolená výše

[125] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 31, odst. 3

[126] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 30

[127] Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů

rodičovského příspěvku nesmí přesahovat 70% 30 násobku denního vyměřovacího základu. Měsíční výše rodičovského příspěvku, která může být rodiči zvolena, je tedy určena výší denního vyměřovacího základu.

Osoby s vyššími příjmy, s nárokem na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské v souvislosti s porodem, si mohou, díky vyššímu vyměřovacímu základu, měsíční výši rodičovského příspěvku zvolit. Maximální výše dávky, kterou je možné si takto zvolit, je v současné době 11 500 Kč za měsíc.

V případě, kdy alespoň jednomu z rodičů v rodině lze stanovit ke dni narození nejmladšího dítěte 70% 30 násobku denního vyměřovacího základu v částce nepřevyšující 7 600 Kč, může si rodič do této výše výši příspěvku zvolit, až do částky 7 600 Kč měsíčně. V případě, kdy nelze stanovit ke dni narození nejmladšího dítěte výše zmíněný vyměřovací základ ani jednomu z rodičů, náleží rodičům příspěvek ve výši 7 600 Kč měsíčně po dobu prvních 9 měsíců věku nejmladšího dítěte, a poté do věku 4 let příspěvek ve výši 3 800 Kč měsíčně.[128]

Rodič, který uplatnil nárok na rodičovský příspěvek, může měnit výši rodičovského příspěvku, nejdříve však po uplynutí 3 měsíců po sobě jdoucích, po které byl rodičovský příspěvek vyplácen, a to i v případě, kdy u rodičovského příspěvku došlo ke změně oprávněné osoby, nebo v situaci kdy nebylo možné stanovit ke dni narození nejmladšího dítěte výše zmíněný vyměřovací základ. Pro změnu volby výše rodičovského příspěvku je nutné podat písemnou žádost u krajské pobočky Úřadu práce, která je k rozhodnutí příslušná. Není možné provést volbu výše rodičovského příspěvku zpětně.

Rodičovský příspěvek je možno pobírat pouze vždy na nejmladší dítě v rodině. Nárok přiznaný na nejmladší dítě v rodině zaniká posledním dnem kalendářního měsíce předcházejícího

[128] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 30, odst. 5

kalendářnímu měsíci, ve kterém se stalo nejmladším dítětem v rodině jiné dítě, které zakládá nárok na rodičovský příspěvek. Toto platí i v případě, že na rodičovském příspěvku dosud nebyla vyplacena celková částka příspěvku (220 000 Kč).[129]

Celkově je možné po dobu 4 let vyčerpat částku 220 000 Kč. V případě, že tato částka nebyla vyčerpána, a v případě, že zbývající částka je nižší než-li částka vyplacená rodičovským příspěvkem naposledy, je rozdíl vyplacen splátkou rodičovského příspěvku náležejícího za poslední kalendářní měsíc.

Nastane-li v rodině situace, že v kalendářním měsíci má jeden z rodičů nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo na nemocenské poskytované v souvislosti s porodem a tyto dávky nemocenského pojištění jsou vyšší než rodičovský příspěvek, pak rodičovský příspěvek nenáleží. Jiná situace ovšem nastává, jsou-li dávky nemocenského pojištění nižší než rodičovský příspěvek. V takovém to případě rodičovský příspěvek náleží, a to ve výši rozdílu mezi ním a těmito dávkami. Není zde rozhodující, zda nárok na dávky nemocenského pojištění náleží po celý kalendářní měsíc nebo jen po jeho část. Není rozhodující ani to, zda nárok na příslušné dávky nemocenského pojištění uplatňuje rodič jemuž byl rodičovský příspěvek přiznán nebo druhý z rodičů.

Rodičovské příspěvky nejsou vypláceny kumulativně. V případě, že rodina vychovává dvojčata, trojčata, nebo „vícerčata", nemá tato skutečnost vliv na výši dávky, má nárok pouze na stejnou výši. Jedná se o skutečnost, která je veřejností kritizována vzhledem k tomu, že výchova více dětí je i více finančně náročná.[130] Podle mého názoru by v tomto případě měla být dávka vyšší.

---

[129] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, §30 písm. a

[130] Štangová, V., Rodičovský příspěvek, Rodinné listy, č. 1/2016, Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 5-7

Nejbližší očekávané změny v právní úpravě

Jak už jsem výše několikrát uvedl, systém státní sociální podpory prochází velmi dynamickým vývojem. Platí to zejména o právní úpravě rodičovského příspěvku, která od roku 1995 doznala značných změn, a další se připravují.

V současné době prochází legislativním procesem novela zákona o státní sociální podpoře, která směřuje hlavně k flexibilnímu čerpání rodičovského příspěvku.

- má dojít ke zrušení současného omezení horní hranice měsíční výše rodičovského příspěvku 11 500 Kč, což je pro ženy s vyššími příjmy velmi nevýhodné. Má být umožněno těmto ženám čerpat dávku až do výše peněžité pomoci v mateřství (cca 32 000 Kč). Celková částka rodičovského příspěvku ve výši 220 000 Kč bude moci být vyčerpána za podstatně kratší dobu než v současnosti.

- má být zcela zrušena podmínka sledování docházky dítěte do předškolních zařízení, a to i u dětí do 2 let věku, jak je tomu v současné době.

Rodičovská dovolená

Podle zákoníku práce je zaměstnavatel povinen poskytnout rodičovskou dovolenou zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost. V případě matky tato dovolená přísluší po uplynutí mateřské dovolené, v případě otce je tomu tak od narození dítěte. U obou je poskytnuta na dobu o kterou požádají. Tato doba je omezena věkem dítěte, a sice dosažením věku 3 let.[131]

Zákoník práce také stanoví ochrannou dobu proti výpovědi konkrétně v případech „kdy je zaměstnankyně těhotná nebo kdy zaměstnankyně čerpá mateřskou dovolenou nebo kdy

[131] Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, § 196

zaměstnankyně nebo zaměstnanec čerpají rodičovskou dovolenou."[132] Rodič by tedy svůj úmysl ohledně setrvání doma a pečování celodenně o dítě, případně návratu do práce měl sdělit zaměstnavateli před dovršením 3 roku dítěte. V případě, kdy zaměstnanec nebo zaměstnankyně bude chtít zůstat doma a celodenně o dítě pečovat, záleží na jejich dohodě se zaměstnavatelem ohledně dalšího vývoje pracovního poměru. V úvahu připadá kromě ukončení pracovního poměru také poskytnutí pracovního volna bez nároku na náhradu mzdy.

U neprávnické veřejnosti často dochází k záměně délky rodičovské dovolené a podpůrčí doby rodičovského příspěvku. K tomu chci uvést, že rodičovská dovolená nebyla prodloužena do 4 let věku dítěte, jak je to někdy v praxi vykládáno, ale je stále poskytována do 3 let, zatímco rodičovský příspěvek je poskytován nejdéle do 4 let věku

5.3.2.2. POHŘEBNÉ

Až do 30. 9. 1995 byla tato dávka poskytována jako dávka nemocenského pojištění. Jedná se o jednorázovou obligatorní peněžitou dávku která není závislá na příjmu žadatele. Účelem této dávky je přispět na náklady spojené s vypravením pohřbu.

Nárok na tuto dávku má osoba která vypravila pohřeb „dítěti, které bylo ke dni smrti nezaopatřeným dítětem, nebo osobě, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte,"[133] v případě, že výše uvedení měli ke dni úmrtí zemřelého trvalý pobyt v České Republice. Nárok je možné přiznat pouze fyzické osobě.

Pohřbení je upraveno ve zvláštním právním předpisu.[134] Nárok na pohřebné vznikne dnem pohřbení podle tohoto předpisu a na nárok nemá vliv příbuzenský ani jiný vztah k

---

[132] Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, § 53, odst. 1, písmeno d)

[133] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, § 49

[134] Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů

zemřelému. V případě, že podmínku splňuje více než jedna osoba, tato dávka je vyplacena osobě která uplatní nárok na dávku jako první. To je možné udělat u krajské pobočky Úřadu práce která je místně příslušná dle místa trvalého pobytu osoby.

Tato dávka může být poskytnuta pouze fyzické osobě a její výše činí 5 000 Kč.

6. PROBLEMATIKA ZNEUŽÍVÁNÍ DÁVEK STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Problematika zneužívání dávek státní sociální podpory je stále aktuální téma. Ať už se jedná o názory laické veřejnosti nebo předvolební sliby politických stran. V praxi je ovšem mnohdy velice obtížné zneužívání zabránit. Dávky státní sociální podpory nejsou zdaleka jedinými zneužívanými dávkami. Mezi nejvíce rizikovou se ovšem řadí oblast nepojistných sociálních dávek. Zde se jedná o příspěvky a doplatky na bydlení, příspěvky na živobytí, příspěvky na péči, příspěvky na živobytí, příspěvky na zvláštní pomůcky a příspěvek na mobilitu a v neposlední řadě také o dávky mimořádné okamžité pomoci. Neoprávněné pobírání dávek poskytovaných rodičům, podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci také není zanedbatelné. Pod pojmem „zneužívání" si také můžeme představit, kromě obcházení zákona, také v některých případech nedokonalou právní úpravu a její využívání. To je také jedna z příčin zneužívání dávek systém, který takové jednání umožňuje.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve svém dokumentu[135] uvádí, že „v oblasti dávek SSP nelze ani tak hovořit o zneužívání jako spíš o maximálním využití zákona o státní sociální podpoře."

S účinností od 1.1.2012 bylo do zákona o státní sociální podpoře zakotveno ustanovení §54a, které upravuje novou sankci postihující rodiče, kteří neposílali své starší dítě (tedy dítě školou povinné) pravidelně do školy. V případě, že rodič řádně neplní své povinnost, které souvisejí s povinnou školní docházkou staršího dítěte, může o část dávky, které pobírá na nejmladší dítě přijít. Krajská pobočka úřadu práce může takovémuto rodiči strhnout částku 22 800 Kč z pobíraného rodičovského příspěvku. Jedná se o případy, kdy za neplnění povinností, které souvisejí s řádným plněním povinné školní docházky staršího dítěte v rodině byla alespoň

[135] Ministerstvo práce a sociálních věcí, Státní sociální podpora, http://www.mpsv.cz/files/clanky/11677/priloha.pdf

jednomu z rodičů pravomocně uložena sankce podle zákona č. 201/1990 Sb., doplnění zákona České národní rady o notářských poplatcích.

6.1 ZNEUŽÍVANÉ DÁVKY

Jako historicky nejčastěji zneužívanou dávku ministerstvo uvádí dnes již zrušený sociální příplatek. Hlavním cílem sociálního příplatku bylo přispět rodinám s nízkými příjmy na náklady související s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Sociální příplatek byl zrušen s účinností od 1.1. 2011 zákonem č. 347/2010 Sb. s výjimkou rodin se zdravotně postiženým rodičem nebo dítětem, kterým byla díky přechodným ustanovením zákona dávka poskytována až do 31.12 2011. Zákon o státní sociální podpoře definuje osamělého rodiče jako svobodného, rozvedeného, ovdovělého, společně hospodařícího se svými dětmi. Jednalo se o finanční pomoc na pokrytí nákladů spojených se zabezpečováním potřeb dětí v těchto rodinách.

Nemuselo jít ovšem pouze o osamělého rodiče. Zákon o státní sociální podpoře umožňoval vyloučení jednoho z rodičů z okruhu společně posuzovaných osob za předpokladu, že rodiče spolu společně nehospodaří po dobu alespoň 3 kalendářních měsíců po sobě jdoucích. Problém ovšem nastal v situaci, kdy mělo dojít ke kontrole spravedlivého vyplácení dávky. Zákon o státní sociální podpoře totiž neumožňoval pracovníkům orgánů státní sociální podpory reálně provádět účinné kontroly z důvodů absence oprávnění k provádění sociálního šetření a zkoumání rodinných poměrů. Nebylo tedy možné osamělému rodiči, v případě neoprávněného získání, tento status vyvrátit. To vyústilo ve snahu použít k tomuto účelu jiné zákony. Bylo vyžadováno doložit potvrzení od zaměstnavatele o neuplatňování slevy na dani na dítě.

Ke zpřísnění podmínek získání sociálního příplatku došlo 1. 1. 2011. Nárok vznikl v případě, pečuje-li rodič o „dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené, či alespoň jeden z rodičů je dlouhodobě těžce zdravotně postižený"[136]

Touto novelou zákona o státní sociální podpoře k 1. 1. 2011 došlo obecně ke zpřísnění podmínek pro nárok na dávky. Došlo zde také například ke „přeřazení" porodného mezi dávky testované.

Mezi důvody uváděné ministerstvem, které jsou příčinou neoprávněného využívání dávek, můžeme zařadit neznalost zákona, nedodržení lhůty 8 dní k ohlášení změny v rozhodných skutečnostech, nebo také úmyslné zatajování skutečností pro splnění podmínek nároků na dávky. V těchto případech vznikají přeplatky, které jsou následně řešeny ve správním řízení. S výjimkou zatajování skutečnosti ovšem nelze paušálně říci, že se jedná o zneužívání dávek státní sociální podpory. Jedním ze způsobů, jak tomuto neoprávněnému využívání předcházet, je kladení většího důrazu na právní gramotnost adresátů dávek co se týče jejich práv a povinností.

Ministerstvo uvádí, že za rok 2009 došlo ke zneužití dávek státní sociální podpory ve výši 133,3 milionu korun, v roce 2010 to bylo 143,8 milionu což tvořilo zhruba 30 tisíc případů.[137] Za rok 2014 odhalil Úřad práce ČR téměř 9 370 případů neoprávněného pobírání sociálních dávek s celkovou výší 65 milionu korun. Jako hlavní skupinu zneužívaných dávek označil dávky nepojistné. Výjimečné ovšem nebyly případy zneužívání dávky jako je rodičovský

[136] Ministerstvo práce a sociálních věcí, Státní sociální podpora, http://www.mpsv.cz/files/clanky/11677/priloha.pdf

[137] Kučera, P., Češi vloni zneužili sociální dávky za 144 milionů, 2011, dostupné z https://zpravy.aktualne.cz/finance/cesi-vloni-zneuzili-socialni-davky-za-144-milionu/r~i:article:700876/?redirected=1481729716

příspěvek.[138] Jedním z důvodů vzniku přeplatků na rodičovském příspěvků bylo podle ministerstva nenahlášení včas narození dalšího dítěte.[139]

6.2 KARTA SOCIÁLNÍCH SYSTÉMŮ

6.2.1 KARTA SOCIÁLNÍCH SYSTÉMŮ V ČR

V roce 2011 byla připravována reforma, jejímž hlavním cílem bylo „zjednodušení systému, jeho zlevnění i zefektivnění, rozšíření možností kontroly a v neposlední řadě také komfortnější postup pro příjemce dávek.“[140] Jednou z připravovaných novinek byla Ministerstvem práce a sociálních věcí představená Karta sociálních systému tzv. sKarta. Tato karta měla být nástrojem sociální politiky primárně určeným pro výplatu nepojistných sociálních dávek. Spolu s ní byl zaveden velký balík změn v rámci sociální reformy.

Ministerstvo práce a sociálních věcí dokončilo přípravy sKarty v roce 2011, spolu s dalšími změnami, které měly zajistit snížení šance na zneužívání systému. Cílem bylo adresovat dávky přímo těm, kteří pomoc potřebují a tímto dosáhnout úspory veřejných prostředků. Celkový objem vyplacených dávek by zůstal zachován, cílem bylo snížit převážně výdaje.

Karta jako taková měla přinést revoluci ve výplatě sociálních dávek. Na základě vyhlášky ministerstva práce a sociálních věcí měla sloužit jako nástroj k výplatě všech nepojistných dávek. Zkušební provoz měl být zahájen už v polovině roku 2012. Původně se počítalo s celkovým počtem 900 tisíc účastníků. Do konce roku 2012 ovšem kartu obdrželo pouze 300 tisíc lidí.

---

[138] Beránková, K., Za zneužití dávky mohou padat i tresty, 2015, dostupné z: https://www.statnisprava.cz/rstsp/clanky.nsf/i/za_zneuziti_davky_mohou_padat_i_tresty_15061513_83733883

[139] Ministerstvo práce a sociálních věcí, Státní sociální podpora, dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/11677/priloha.pdf

[140] Ministerstvo práce a sociálních věcí. Sociální reforma v roce 2011, 2011, dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10142/12012011.pdf

Nutno říci, že sKarta se setkala s velkou kritikou. Primárně bylo tomuto projektu vyčítáno:

- Nedostačující síť bankomatů spolu se zvýšením obtížnosti vybírání peněz pro seniory a zdravotně postižené.

- Náklady systému byly převedeny ze státu na občana v podobě bankovních poplatků České spořitelny.

- Nedostatečná ochrana proti exekucím na peníze pocházející ze sociálních dávek.

- Možnost banky a potažmo i ministerstva nahlížet na nakládání s penězi, a to i v případech, kdy nakládání s dávkou není omezeno.

- Shromažďování velkého množství osobních údajů na kartě.

- V případě omezení na zakoupené zboží tato funkce nezabrání dalšímu přeprodávání.

Vláda v roce 2013 zamítla návrhy úprav systému sKaret a doporučila její ukončení. V srpnu roku 2013 byl schválen návrh Senátu Parlamentu ČR na zrušení projektu sKaret. Projekt sKarty byl ukončen k datu 1. 4. 2014.[141]

6.2.1 KARTA SOCIÁLNÍCH SYSTÉMŮ V ZAHRANIČÍ

Projekt sociální karty není ničím novým ani ve světe. Mnohé státy se snaží zefektivnit vyplácení dávek a příspěvků pomocí moderních technologií. Pomocí elektronických plateb lze zajistit rychlejší a pohodlnější distribuci sociálních dávek. Tyto systémy jsou využívány například v Itálii, Rusku, Holandsku, Polsku, Španělsku nebo USA. Systémy použité v těchto

[141] Vláda ČR, Vláda doporučila ukončení projektu sKarty, 2013, dostupné z: http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-doporucila-ukonceni-projektu-skarty-106263

zemích jsou buď celostátního charakteru, nebo jako systémy vztahující se pouze na určitý region, jako je tomu například u *Moscow Card* používané v Rusku. Je také možné, aby tyto karty plnily různé funkce, tedy mohou být například využívány k vyplácení různých typů dávek. Společným znakem je v zásadě omezenost na daná územím, kde byla karta vydána. Karta sociálních systému je v zásadě zacílena na sociálně slabé.[142]

Sociální karta v Itálii. Sociální systém v Itálii také využívá elektronickou sociální kartu zvanou *Carta Acquisti*. V Itálii byl úspěšně zaveden v roce 2008 s překvapivě rychlou realizací. Projekt byl spuštěn 5 měsíců od vzniku konceptu. Zavedení bylo spojeno s protikrizovými opatřeními italské vlády. Jednalo se o rozsáhlé sociální řešení pro zmírnění dopadů ekonomické krize. Mezi část obyvatel nejvíce zasaženou ekonomickou krizí můžeme zařadit rodiny s dětmi s občany starší 65 let. To byly také dvě hlavní kritéria pro získání karty. Od zavedení *Carta Acquisti* si italská vláda slibovala především výrazné úspory veřejných prostředků.

Během prvních 3 let se do projektu zapojilo víc než 880 000 občanů s nízkým příjmem, občanů v důchodovém věku a opatrovníků dětí mladších 3 let. Karty v Itálii slouží k platbám ve vybraných autorizovaných obchodech. Možnost zjištění zůstatku je poskytována v bankomatech, na internetu nebo telefonicky. Nutné je také zmínit, že projekt neumožňuje vybírat hotovost. Velkou výhodou toho způsobu je také to, že velké množství obchodů, jako například lékárny, hypermartkety a další, poskytuje držitelům karet slevy.[143]

Karta jako taková je klasickým platebním prostředkem který se chová jako klasická platební karta. Jedná se o typ karty MasterCard. Kartu je možno získat na přepážkách pošty případně online vyplněním formuláře.

---

[142] Olejník, M., Sociální karty v zahraničí fungují, 2012, dostupné z: http://finparada.cz/781-Socialni-karty-v-zahranici.aspx?mobile=full?mobile=full

[143] Olejník, M., Sociální karty v zahraničí fungují, 2012, dostupné z: http://finparada.cz/781-Socialni-karty-v-zahranici.aspx?mobile=full?mobile=full

Nutné je také zmínit, že využívání karty je pro všechny dobrovolné a od roku 2014 je možné zažádat o tuto kartu nejen pro italské občany, ale také i pro příslušníky členských zemí Evropské unie s povolením k pobytu, nebo trvalým pobytem v Itálii.[144]

Zavedení sociální karty v Itálii se na rozdíl od ČR setkalo s velmi kladnými ohlasy.

Sociální karta v Rusku. Několik typů sociálních karet můžeme nalézt také v Ruské federaci. V Rusku je příjemců různých typů sociálních dávek přibližně 70% všech obyvatel, proto bylo zavedení sociálních karet velmi významným krokem ke snížení administrativní náročnosti spolu se snížením výskytu podvodů a chyb. Tento systém navíc slouží vládě k velmi dobrému přehledu v oblasti sociálních služeb.

Rusko započalo s projektem sociální karty už v roce 2001. Jako příklad můžeme uvést *The Moscow social card*, která mimo jiné získala také mnoho mezinárodních ocenění. Dalšími kartami užívanými na území Ruska jsou *OneSmart the Ural Sib Social Card* nebo *Bashkortostan Social Card* spolu s Univerzální Elektronickou Kartou tzv. UEC.[145]

The Moscow social card byla přípravována již od roku 2001. Tento projek byl zpočátku testován na vzorku cca 30 tisíc občanů pobírajících starobní důchod. Od poloviny roku 2002 karta platila pro celou oblast Moskvy. Cílem bylo tak jako u ostatních systémů zajistit rychlejší, efektivnější, jednodušší systém vyplácení dávek. Moskva měla na začátku tohoto projektu cca 4 miliony lidí pobírajících nějakou existující dávku. Počet držitelů karty se postupně rozrostl, v roce 2009 už tento počet dosahoval 6,5 milionu. Tato sociální karta ovšem nesloužila pouze k vyplácení a kontrole dávek. Její další funkce byly například registr obyvatel pobírajících nějakou

[144] MEF.GOV.IT, Carta Acquisti, 2015, dostupné z: http://www.mef.gov.it/focus/article_0011.html

[145] Olejník, M., Sociální karty v zahraničí fungují, 2012, dostupné z: http://finparada.cz/781-Socialni-karty-v-zahranici.aspx?mobile=full?mobile=full

sociální dávku. Bylo ji také možno využívat místo papírových jízdenek v moskevském metru a v neposlední řadě sloužila karta také jako databáze zdravotnických služeb občanů.

Tato pozitivní zkušenost zavdala příčinu ke vzniku další sociální karty, tentokrát celostátního charakteru, a sice Univerzální Elektronické Karty UEC. Tato karta měla sloužit jako jednotný platební systém. Pro širokou veřejnost byla karta spuštěna v roce 2013 a o kartu si může požádat každý občan Ruské federace starší 16 let, případně cizinec s trvalým pobytem. Takovéto masové zapojení obyvatel do univerzálního systému představuje pro stát velmi účinný nástroj pro plánování státu nejen v sociální oblasti.[146]

Sociální karta ve Spojených státech amerických. Ve Spojených státech amerických (dále jen USA) jsou sociální karty využívány nejenom na státní úrovni, ale také na úrovni regionální a jsou využívány také širším veřejným sektorem. Sociální karty v USA slouží k různým účelům. Samozřejmostí je použití pro účely sociálního zabezpečení, příspěvků sociální podpory, ale také pro účely penzijního zabezpečení.

Jedním z nejstaších projektů je *Mississippi Debit MasterCard Card.* Karta, která byla ve státě Mississippi zřízena pro účely dávek podpory v nezaměstnanosti. Kartu může žadatel obdržet v případě nároku na podporu v nezaměstnanosti. Tato karta nahradila neekonomičtější vyplácení dávek pomocí šeků.

Americké ministerstvo financí a správy také vydává pravděpodobně nejrozšířenější sociální kartu *Direct Express MasterCard Card*. Tato karta byla zavedena v roce 2008 pro účely výplaty dávek sociálního zabezpečení, státní sociální podpory a důchodových dávek.

---

[146] Global Mass Transit Report, Social cards in Russia: Progress from regional to national 2011. Dostupné z: http://www.globalmasstransit.net/archive.php?id=6137

Nespornou výhodou existence výplaty dávek prostřednictvím platebních karet je možnost poskytnutí okamžité finanční pomoci v případě havárii či katastrof. S přechodem na výhradní výplatu dávek elektronickou formou je navíc nezbytné, aby příjemce dávky vlastnil bankovní účet.[147]

Celkový počet lidí zařazený v programu podpor na debetní karty je v USA okolo 17 milionu s celkovou výší podpory přesahující $32 mld. ročně.[148]

[147] Go direct, U.S. Treasury Requires Federal Benefits to be Paid Electronically, 2012, dostupné z: http://godirect.org/media

[148] Olejník, M., Sociální karty v zahraničí fungují, 2012, dostupné z: http://finparada.cz/781-Socialni-karty-v-zahranici.aspx?mobile=full?mobile=full
Česká spořitelna. Různé programy sociálních karet v USA, 2012, dostupné z: http://www.csas.cz/static_internet/cs/Komunikace/Tiskove_centrum/sKarta/Prilohy/projekty_usa.pdf

ZÁVĚR

Ve své rigorózní práci jsem se zaměřil na státní sociální podporu, jako součást systému sociálního zabezpečení České republiky. Mým cílem bylo zejména analyzovat její současnou právní úpravu, poukázat na její někdy až příliš dynamický vývoj a některé problémy a zaměřit se i na její další vývoj.

Podle mého názoru bylo správné, že v roce 1995 byl přijat zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře jímž došlo ke sjednocení dávek určených rodinám s dětmi, které byly do té doby poskytovány různými poskytovateli. Došlo nejen ke sjednocení roztříštěné právní úpravy těchto dávek a k vytvoření uceleného systému, ale také ke sjednocení plátců dávek.

Dávky státní sociální podpory dle mého názoru plní svůj hlavní úkol, tedy zajišťují podíl státu na krytí nákladů na výživu a ostatní základní potřeby rodin s dětmi. Přesto mohu poukázat na některé problémy. Za jeden z hlavních problémů v systému považuji jeho až příliš časté změny. Některé jsou pouze dílčí, reagují na problémy z praxe, některé jsou velmi závažné - koncepční. Tyto časté změny nejsou dobré ani pro adresáty dávek, ani pro pracovníky orgánů státní sociální podpory, kterými jsou krajské pobočky Úřadu práce ČR.

Za určitý problém, který se setkal s velmi negativním hodnocením především u mladých rodin, považuji razantní koncepční změnu právní úpravy porodného, kdy se z dávky nezávislé na příjmu a poskytované všem matkám, které porodily dítě, stala dávka závislá na příjmu poskytovaná pouze na první živě narozené dítě ve výši 13 000 Kč a pokud šlo o vícečetný porod, ve výši 19 500 Kč. Toto opatření bylo velmi překvapující už vzhledem k tomu, že se stále hovoří o nízké porodnosti a stárnutí obyvatelstva. Od 1.1. 2015 došlo k pozitivní změně, dávka je poskytována na první živě narozené dítě ve výši 13 000 Kč a na druhé narozené dítě 10 000 Kč. Rozšířil se rovněž osobní rozsah dávky.

Za zajímavý a přínosný považuji návrh novely zákona o státní sociální podpoře, jímž má dojít k větší flexibilitě právní úpravy rodičovského příspěvku, čímž by měl být usnadněn návrat žen s vysokými příjmy do práce po mateřské i rodičovské dovolené.

Domnívám se, že by bylo vhodné zvýšit rodičovský příspěvek v případě, že se v rodině pečuje o „vícerčata", jak po tom volá i praxe. Péče o dvě či více stejně staré děti je finančně jistě podstatně náročnější než péče o jedno dítě. Nemyslím si, že je třeba současnou celkovou výši rodičovského příspěvku 220 000 Kč zdvojnásobit či ztrojnásobit, ale přiměřeně je i zvýšit.

Podle mého názoru by bylo vhodné zvýšit i přídavek na dítě, jak se o tom v současné době diskutuje. Jsem si vědom toho, že uvedené návrhy jsou možné pouze za příznivého ekonomického vývoje a je k nim nutný také konsenzus politických stran zastoupených v Parlamentu ČR.

I přes uvedené dílčí nedostatky považuji stávající systém státní sociální podpory za velmi dobrý.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie a komentáře

1) Bělina, M. a kol.: Pracovní právo, 6. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 s. 496, ISBN 978-80-7400-283-0

2) Chvátalová, Iva et al., Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské únii, Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 290, ISBN 978-80-7380-374-2

3) Gerloch, A., Teorie práva, 6 vyd. Plzeň, Aleš Čeněk, 2013, s. 310, ISBN 978-80-7380-454-1

4) Gregorová, Z., Galvas, M., Sociální zabezpečení, 2. aktualizované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Doplněk, 2005, s. 280, ISBN 80-7239-176-3

5) Kahoun, V. a kol. Sociální zabezpečení: vybrané kapitoly. 2. aktualizované vydání. Praha: Triton, 2013, s. 448, ISBN 9788073873462

6) Krebs, V., et al., Sociální politika, 6. přepracované a aktualizované vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 568, ISBN 978-80-7478-921-2

7) Ottův slovník naučný nové doby,Díl VI. sv. 1: Sm–še. Praha 1940., 717 s., [27] s. obr. příl.

8) Ryba, J. a kol. Nad sociálním zabezpečením, 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha: Orac, 2000, s. 250, ISBN 80-86199-01-0

9) Tomeš, I., a kol., Sociální správa: úvod do teorie a praxe, 2. rozšířené a přepracované vydání, Praha: Portál, 2009, s 304, ISBN 978-80-7367-483-0

10) Tomeš, Igor a kol. Právo sociálního zabezpečení: Teorie a mezinárodní srovnání, 2. vydaní. Praha: Všehrd, 1995, s. 228, ISBN 80-85305-33-X

11) Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. podstatně přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 320, ISBN 978-80-7400-473-5

12) Vysokajová, M., výklad hesla, Slovník českého práva, 3. přepracované vydání, II. díl, Praha: Linde Praha a.s., 2002, s. 1393, ISBN 80-85647-62-1

Mezinárodní pakty a úmluvy

Organizace spojených národů, Všeobecná deklarace lidských práv, 1948, dostupné z: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf

Organizace spojených národů,Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, New York, 1966, dostupné z: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf

Organizace spojených národů, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, New York, 1966, dostupné z: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/mezinar.pakt-obc.a.polit_.prava_.pdf

Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 102, o minimálních standardech sociálního zabezpečení, Ženeva, 1952,dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/1178/102.pdf

Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 130 o léčebně preventivní péči a dávkách v nemoci, Ženeva, 1969, dostupné z: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/04/ILO-130-preventivni-pece.pdf

Úmluva č. 128 o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách, Ženeva, 1967, dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/1184/128.pdf

Ústavní zákony

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Listina základních práv a svobod

Zákony

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 500/2004 Sb. správní řád

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákonem č. 382/1990 Sb. o rodičovském příspěvku

Zákon České národní rady č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákonné opatření předsednictva České národní rady o zřízení úřadů práce č. 306/1990 Sb.

Zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 347/2010 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí

Zákon č. 320/2002 o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů

Zákon č. 271/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 271/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpis ů

zákon č. 266/2006 SB., o úrazovém pojištění zaměstnanců.

Zákon č. 261/2007 Sb.,o stabilizaci veřejných rozpočtů

Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

Zákon č. 320/2002 o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů

Zákon č. 436/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zaměstnanosti

Články a elektronické zdroje

Štangová, V., Nová koncepce právní úpravy porodného, Rodinné listy, č. 4/2015, Praha: Havlíček Brain Team, 2015, s. 32, ISSN 1805-0824

Štangová, V., Rodičovský příspěvek, Rodinné listy, č. 1/2016, Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 40, ISSN 1805-0824

Beránková, K., Za zneužití dávky mohou padat i tresty, 2015, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: https://www.statnisprava.cz/rstsp/clanky.nsf/i/za_zneuziti_davky_mohou_padat_i_tresty_15061513_83733883

Česká spořitelna. Různé programy sociálních karet v USA, 2012, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://www.csas.cz/static_internet/cs/Komunikace/Tiskove_centrum/sKarta/Prilohy/projekty_usa.pdf

Global Mass Transit Report, Social cards in Russia: Progress from regional to national 2011, [online], [cit. 2017-02-25], Dostupné z: http://www.globalmasstransit.net/archive.php?id=6137

Go direct, U.S. Treasury Requires Federal Benefits to be Paid Electronically, 2012, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://godirect.org/media

Kovář, M., Soukup, J., Vznik a fungování britského sociálního státu v letech 1939–1951, Acta Oeconomica Pragensia, roč. 15, č. 7, 2007, [online], [cit. 2017-02-25], s. [Dostupné na https://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=200.pdf] s. 271

Kučera, P., Češi vloni zneužili sociální dávky za 144 milionů, 2011, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z https://zpravy.aktualne.cz/finance/cesi-vloni-zneuzili-socialni-davky-za-144-milionu/r~i:article:700876/?redirected=1481729716

MEF.GOV.IT, Carta Acquisti, 2015, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://www.mef.gov.it/focus/article_0011.html

Ministerstvo práce a sociálních věcí, O MPSV, dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/65

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Seznam úmluv MOP ratifikovaných Českou republikou, 2005, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/1009

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Státní sociální podpora, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/11677/priloha.pdf

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Sociální reforma v roce 2011, 2011, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10142/12012011.pdf

Olejník, M., Sociální karty v zahraničí fungují, 2012, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://finparada.cz/781-Socialni-karty-v-zahranici.aspx?mobile=full?mobile=full

Seznam úmluv MOP ratifikovaných Českou republikou, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/1009

Státní závěrečný účet ČR za rok 2014, Příloha C, Ministerstvo financí, 2015, [online], [cit. 2017-02-25], http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/

Statni-zaverecny-ucet_2014_Priloha-C.pdf, [online], [cit. 2017-02-25], s. 61

Úmluva Mezinárodní organisace práce č. 102, o minimálních standardech sociálního zabezpečení, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/1178/102.pdf (část 2., 4., 5., 6., 8. a 9.)

Úřad práce České republiky, Historie Úřadu práce ČR, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/oup/historie

Úřad práce České republiky, O Úřadu práce České republiky, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/oup

Úřad práce České republiky, Organizační struktura krajských poboček Úřadu práce ČR, 2015, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/gr/orgstr/org_str_gr_2016_06_01.pdf

Vláda ČR, Vláda doporučila ukončení projektu sKarty, 2013, [online], [cit. 2017-02-25], dostupné z: http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-doporucila-ukonceni-projektu-skarty-106263

PŘÍLOHY:

Příloha č. 1 - Progresivní populace

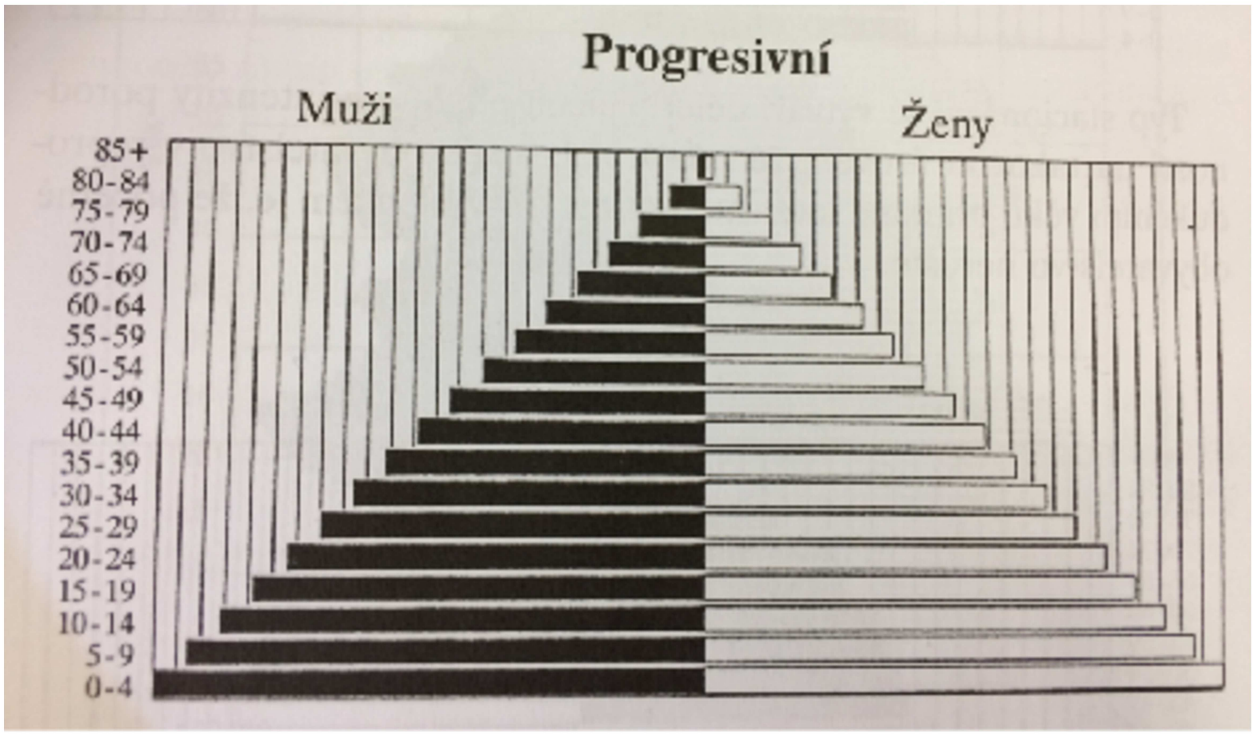

Příloha č. 2 - Stacionární typ populace

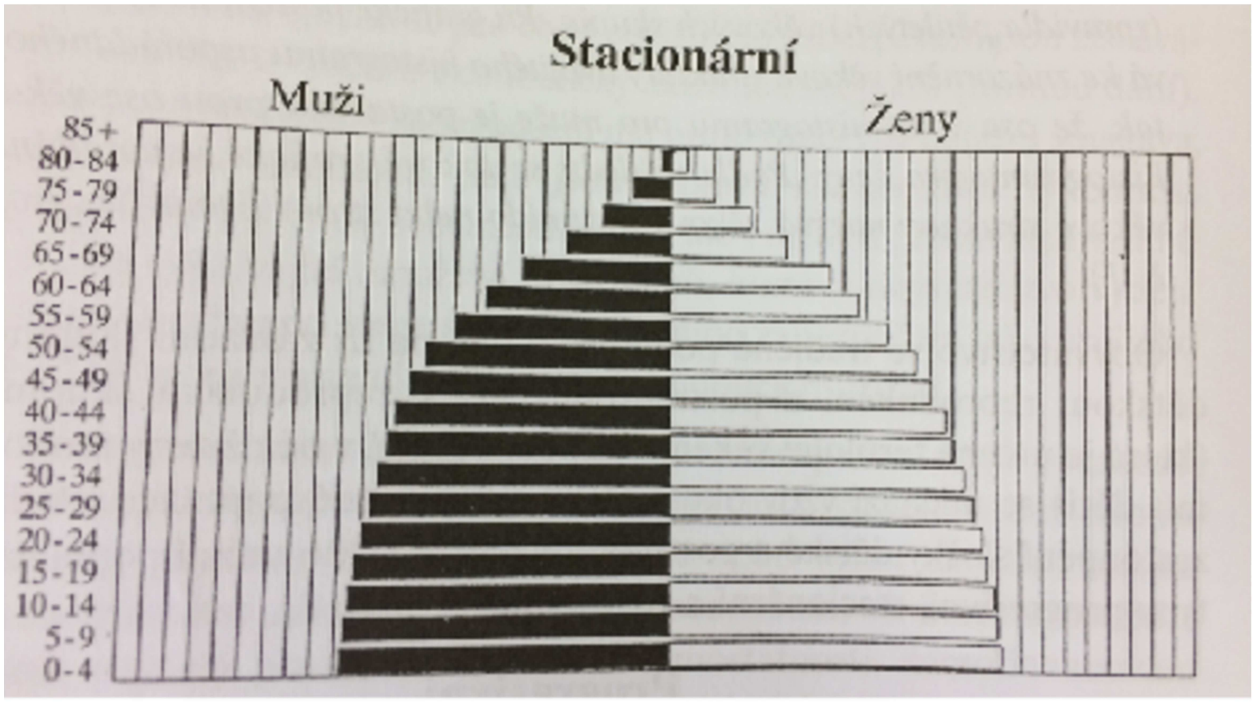

Příloha č. 3 - Regresivní typ populace

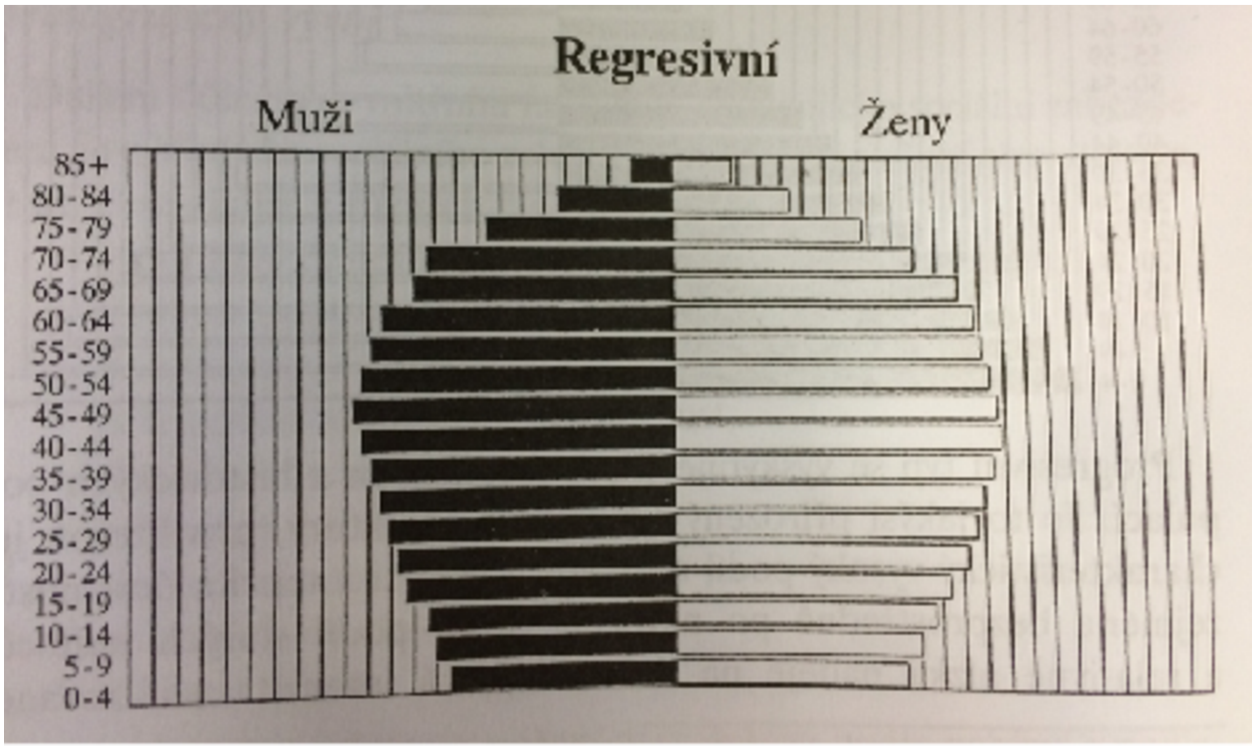

Příloha č. 4 -Graf zvýšené úmrtnosti populace [149]

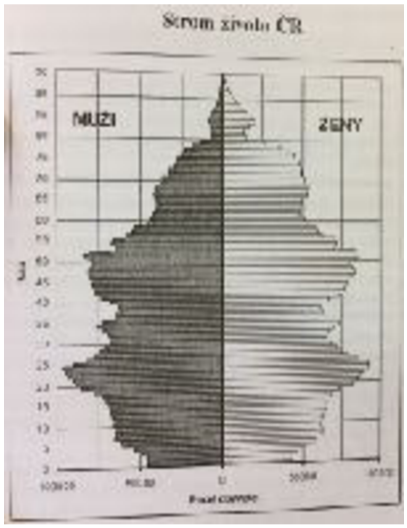

[149] Přílohy 1-4, Gregorová, Z., Galvas, M., Sociální zabezpečení, 2. aktualizované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Doplněk, 2005, s. 50-54

ABSTRAKT

Rigorózní práce se zabývá Státní sociální podporou jako součástí systému sociálního zabezpečení ČR.

Rigorózní práce je členěna na úvod, závěr a 6 kapitol. První kapitola pojednává o systému sociálního zabezpečení a jeho subsystémech, druhá o faktorech ovlivňujících systém sociálního zabezpečení. Třetí kapitola se zaměřuje na sociální události, jejich historický vývoj, pojetí, význam a členění. Čtvrtá kapitola se zabývá problematikou hlavních cílů sociálního zabezpečení a sociálními právy. Pátá kapitola pojednává o zásadních otázkách souvisejících se systémem státní sociální podpory. Poslední kapitola se věnuje problematice karet sociálních systémů.

Systém státní sociální podpory, je i přes někdy až příliš dynamický vývoj a některé nedostatky velmi dobrý. K jakýmkoli změnám musí být přistupováno velmi citlivě se zřetelem na zachování principu sociální spravedlnosti.

ABSTRACT

The thesis deals with state social support as part of the Czech social security system.

The thesis is divided into an introduction, a conclusion and six chapters. The first chapter is concerned with the social security system and its subsystems; the second one with factors affecting the social security system; the third chapter deals with social events; the fourth one deals with the problems relating to the main goals of the social security system and social rights; the fifth chapter deals with the fundamental questions related to state social support; the last chapter deals with problems facing state social support cards. Even though state social support is sometimes too dynamic and has some issues, it is still a very good system. Any changes have to be done with special care for preserving the principles of social justice.

NÁZEV PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE

State social support as part of Czech social security system

KEYWORDS

Státní sociální podpora	State social support
Sociální systém	Social security system
Sociální události	Social event
Princip sociální spravedlnosti	Principle of social justice
Sociální práva	Social rights
Veřejná správa	Public administration

SUMMARY

State social support as part of Czech social security system

The state social support is a very important tool for implementation of social politics. The definition of social politics is “A practical effort to ensure that the society is organized as well as possible.”

The main goal of the state social support system is supporting people in life situations such as illness, injury, disability, maternity or old age together with regulations of responsibility for their future in cases of social events. Every society has to deal with those problems. The difference is in what form and what standards.

The system consists of 3 parts, also known as subsystems or pillars. Those are: Social insurance, State social support and Social help. The State Social Support act introduced in 1995 is very important for the social area. It united State social benefits for families with children. One of the main principles is a principle of solidarity. The minimal solidarity standards have to be set since not everyone is willing to participate. It is impossible without solidarity to keep the system working, due to lack of funding.

There are two kinds of benefits provided based on family income in social area. The child allowance, housing allowance and childbirth are based on income. Regardless of income, the following state social benefits are available: parental allowance and funeral allowance.

Even though there are some partial deficiencies in the system of state social support, it is still a very good system.